GOVORI I PISMA

govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma

Alije Izetbegovića

govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma
govori i pisma govori i pisma

GOVORI I PISMA
Alije Izetbegovića

Javna obraćanja predsjednika Predsjedništva
Republike Bosne i Hercegovine
Alije Izetbegovića

Prvo izdanje
SDA MÜNCHEN
1994

GOVORI I PISMA Alije Izetbegovića

/Javna obraćanja predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića/

Naslov izdanja: **GOVORI I PISMA Alije Izetbegovića**, prvo izdanje, Minhen, novembar-decembar 1994. godine. Za izdavača GDA München /SDA Minhen, Landsbergerstr. 79/II, 80339 München, Deutschland; Redakcija ELIF München; telefon: 089/501-302, telefaks: 501-435. Prikupljanje materijala, priprema za štampu, kompjuterska obrada & design: Mirsad Šaranović.

„Ljudi ne upravljaju istorijom. Bog upravlja istorijom, i biće onako kako Bog hoće. A ono što mi treba da činimo jeste da se borimo i radimo na najbolji način, po svojoj najboljoj savjesti i umijeću. Naređeno nam je da se borimo ...

A istorija u stvari i jeste priča o događanju nepredvidljivih stvari ...“

Alija Izetbegović
(IZ GOVORA NA KONSTITUIRAJUĆOJ SJEDNICI GRADSKE KONFERENCIJE SDA U SARAJEVU 12.01.1994. GODINE)

PREDGOVOR

Ovom knjigom je obuhvaćen niz značajnih javih obraćanja predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića. Pošto knjiga sličnog sadržaja do sada nije objavljena, a za njom se osjećala velika potreba kod čitalaca, cjelokupan rad na pripremi knjige je znatno ubrzan i završen je za relativno kratko vrijeme. Taj rad je podstican željom da knjiga popuni ovu veliku prazninu u našoj suvremenoj ratnoj izdavačkoj djelatnosti.

Sama činjenica da je knjiga nastala u vrijeme rata koji još uvijek traje u našoj zemlji, razlog je što je ista objedinila samo one materijale koji su, prilikom sakupljanja, bili dostupni. Iz tih objektivnih razloga, dakle, knjiga nije obuhvatila i mnoga druga bitna javna obraćanja predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića. Kao takva, pored toga što ona zasigurno predstavlja novost za čitaoce, knjiga predstavlja i jednu osnovu za pripremu obimnijih i kompletnije opremljenih sličnih izdanja, ubuduće. Sva obuhvaćena izlaganja ovdje su data hronološkim redom.

Cilj knige jeste učiniti poruke iz javnih obraćanja našeg predsjednika dostupnijim i bližim Bošnjaku u svijetu. Naš narod, raseljen po svijetu, susreo se još početkom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu sa do sada nezapamćenom, informativnom blokadom, zbog koje istina o Bo-

sni i Bošnjacima teško prodire u svijet. Ta informativna blokada još uvijek traje, i ova knjiga je rezultat našeg nastojanja da se umanje teške posljedice takvog stanja i da se poboljša i upotpuni informisanost naših ljudi u svijetu.

Poruke predsjednika Alije Izetbegovića su riječi koje imaju trajnu vrijednost za Bošnjake, jer one, koliko god da su svjedočenja o jednom teškom stradanju i patnji našeg naroda u prošlosti ili danas, one su još više upozorenja, upute i putokazi za vrijeme koje dolazi. Dakle, može se reći da one predstavljaju jedan nezaobilazan i dragocijen sadržaj za temeljni politički odgoj i obrazovanje svakog Bošnjaka.

Riječi uvoda za ovakvu knjigu nije nimalo lahko napisati. Kada pokušavamo govoriti o nekom izuzetnom čovjeku, nastojimo pronaći najbolje riječi. Ali svako ko pokuša govoriti o čovjeku kakav je Alija Izetbegović, mora imati na umu da govori o čovjeku o kome upravo njegovo djelo govori bolje od bilo kakvih riječi; ali i o čovjeku koji će ostati upamćen u historiji i po snazi svojih riječi. Pored toga, ako pokušamo govoriti o njemu kao uistinu velikom suvremeniku, njegovom vrhunskom djelu, i njegovim historijskim riječima, uvijek se moramo upitati: nisu li neke riječi pogazile one stroge granice skromnosti koje on sam uspostavlja sebi, ali i svakome kome je cilj da, prije svega, u svemu što čini, ostane sasvim običnim - i time najvrijednijim - čovjekom, pred Bogom, pred sobom i drugima.

Alija Izetbegović je potpuno privrženen narodu iz ko-

ga je potekao, a njegove riječi određene su nizom historijskih nepobitnosti i utemeljne na onim konstantama sudbine Bošnjaka u neprijateljskom okruženju, koje su ovaj mali narod na Balkanu učinile mučeničkim i herojskim. Utemeljene su, istovremeno, i na svim onim nepromjenljivim odrednicama sudbine muslimana na ovome svijetu, uopšte, koje pravovjerne neminovno vode putem najvećih iskušenja.

Njegova riječ o Bošnjacima je ujedno i njegova riječ o samome sebi, a njegova riječ o samome sebi istovremeno je i riječ o Bošnjacima. Izrečene običnim narodnim jezikom, njegove su riječi, vrlo često, gotovo neuobičajene za jednog državnika, političara i diplomatu, i više sliče očinskim ili prijateljskim savjetima.

Sam stil javne riječi Alije Izetbegovića karakteriše tačnost i jednostavnost, a tamo gdje se on obraća svome narodu, uvijek prisnost i toplina riječi. Njegova javna obraćanja prožeta su ponosom i dostojanstvom koji je dio našeg narodnog duha; onoga duha čije je on bogatstvo očuvao, afirmisao i rafinirao kao dio svoje prirode i svoje osobenosti. Ta njegova priroda ga i na javnoj sceni, i u svim njegovim javnim istupima, čini posebno mirnim, staloženim, razboritim i skromnim čovjekom, osobom koja uliva povjerenje, budi optimizam i nadu, i ostavlja uvijek i u svim prilikama utisak jedinstva jedne nesvakidašnje duhovne snage i superiornog razuma, koji u svim iskušenjima odnosi pobjedu.

Rijetki su oni ljudi koji u sebi, na takav način, spajaju osobine vrhunskog intelektualca i sasvim običnog čovjeka iz naroda. Na jednom mjestu on poručuje našim vojnicima: „*Ličite na narod iz koga potičete*!“ Svojim ličnim primjerom on ovu plemenitu poruku upućuje i mnogim našim intelektualcima, koji se često, kako se kaže, stide onoga čime bi trebali da se ponose, a ponose se onim čega bi trebali da se stide.

Šta još reći o Aliji izetbegoviću? Nije nepoznato ni to da je izrazito marljiv čovjek. Otvoren. Iskren. Pošten. Misaon. Dalekovid. Sasvim oslobođen sujete i sa velikim samopouzdanjem koje, kao rijedak Božiji dar - imponuje. Jedan je od onih ljudi koji predstavljaju istinski, a ne imaginarni autoritet, kako u privatnim krugovima, tako i u javnim poslovima u zemlji, ali ništa manje i na cjelokupnoj svjetskoj političko-diplomatskoj sceni.

Danas ga svijet zna kao predsjednika države i vođu naroda koji prolazi kroz najteže patnje. On je, u toj tragičnoj i herojskoj sudbini Bošnjaka, dosljedni i veliki borac za prava svog naroda. Lider je stranke koja je po prvi put okupila taj narod i ujedinila ga u jednu snažnu političku organizaciju, jasna cilja, kao i puta do toga cilja. **SDA** je brzo stasala u snagu koja je ostvarila presudan uticaj na tok historijskih zbivanja i spasonosan uticaj na sudbinu našeg naroda.

Njegovo ime je postalo na neki način zaštitnim znakom naše borbe za opstanak, i simbolom našeg otpora i istrajavanja. Tamo gdje povijest bude govorila o našim patnja-

ma i stradanjima, o našoj borbi i hrabrosti, neće moći a da ne pomene njegovo ime. Tamo gdje bude govorila o njemu, neće moći a da ne pomene nas. I historija će ubilježiti tu neraskidivu vezu ovog blagog ali izdržljivog čovjeka i njegovog miroljubivog ali hrabrog i istrajnog naroda.

Alija Izetbegović je osoba koja je objedinila, u svojoj ličnosti, mnoge velike kvalitete intelektualca, političara, diplomate, stratega, mislioca, vjernika, i svojom običnošću ih, na neobično lijep način, uvećala. Historija će zabilježiti da, ponajviše njegovom zaslugom, u vrijeme dok je obavljao najvišu funkciju u vasti, nije došlo do formiranja kulta ličnosti; fenomena koji u biti predstavlja svojevrsno slavljenje ili čak obožavanje običnih ljudi.

Harzima zločinca Slobodana Miloševića je svoju sjenku i svoju protutežu odmah dobila u kultu ličnosti Franje Tuđmana. Groteskno ili pak tragikomično izgledaju situacije u kojima oni, po ugledu na Tita, često paradiraju u bijelim odijelima i rukuju se sa djecom pred TV kamerama. A stravično izgledaju posljedice režima koje su oni uspostavili. I tragično po nas, ali, takođe, i po njihove vlastite narode.

Takvo nešto nije se moglo ponoviti u slučaju Alije Izetbegovića. Može se reći da, prema islamskom učenju, u osnovi svakog kulta ličnosti jeste širk - najveći i neoprostivi grijeh. Rijetki su ljudi poput nega koji ne žele ni vlast ni slavu; koji preziru kult ličnosti, i koji sami spriječavaju njegovo stvaranje, duboko svjesni da je to potpuno prirodno i jedi-

no ispravno.

Stoga se njegova poruka na početku jednog od njegovih govora, kada se obraća prisutnima i kaže da su njegove slike na zid stavljene bez njegove saglasnosti, te moli da se te slike na pauzi skinu, ne doima ni u kom slučaju kao lažna skromnost, već kao dragocjen, rijedak i poučan gest, svojstven samo pravom vjerniku.

Mudra izreka koja kaže da smo najbliži veličini kada smo veliki u skromnosti, u potpunosti svoju ispravnost dokazuje na primjeru čovjeka kakav je Alija Izetbegović. Poniznost, pokornost Allahu dž.š., zadovoljstvo u odricanju od zadovoljstva u ime Allaha dž.š., osjećanje duhovnog bogaćenja u svekolikom žrtvovanju za ideale, jesu njegove najintimnije osobine. To su temeljne crte njegove prirode, i on kao takav plijeni i pridobija srca ljudi svojim ponašanjem i riječima. Naš narod jedino ljude poput Alije Izetbegovića može prihvatiti za vođe, pa kada on u ***Islamskoj deklaraciji*** kaže: „*Naš put ne polazi od osvajanja vlasti, nego od osvajanja ljudi.*“ - on otkriva onaj intuitivni dio bošnjačkog bića, kojim naš narod jednostavno osjeća kome će ukazati povjerenje, ko može biti njegov vođa i kakav on mora biti.

Politički angažman Alije Izetbegovića seže u njegove najmlađe dane. Još kao mladić bio je pripadnik organizacije ***Mladi muslimani***. Zbog tog političkog rada uvijek je bio proganjan i više puta hapšen i osuđivan. Kao vjernik, shvatajući i prihvatajući imperativ beskompromisne borbe za uzvišene

ciljeve kojima nas uči naša vjera, na jednom mjestu u ***Islamskoj deklaraciji*** on je napisao: „*Povijest ne pozna nijedan islamski pokret koji nije istovremeno bio i politički pokret.*" Ovom rečenicom u najkraćem je moguće opisati bit njegovog političkog angažmana. Njegova politička i svaka druga borba, jeste sastavni dio njegovog načina življenja. Obraćajući se ranjenicima na hadžu 1994. godine on je rekao: „*Život je borba. Narod koji to prihvati ima šanse da opstane.*" On nas podsjeća time da i čovjek, ali i narod moraju prihvati istinu da **vjerovanje bez borbe nije upotpunjeno**.

Dosljednost u njegovim ideološkim opredjeljenjima dokazuje i činjenica da jedino on, od svih predsjednika bivših republika Jugoslavije izabranih na prvim višepartijskim izborima po republikama, nikada nije bio komunista, i nikada u tom sistemu nije gradio političku ili drugu karijeru, nego, naprotiv, doživljavao najveće torture i proganjanja. Bio je jedan od ljudi kojma je nezamislivo bilo prihvatiti ateističku ideologiju komunista i koji su se, od rane mladosti, ne samo u ideološkom, već i u praktičnom političkom smislu, dakle aktivnim radom, hrabro suprotstavljali moćnom komunističkom režimu. Ova činjenica i o Bošjacima govori mnogo.

Nakon što su se ovi režimi počeli u svijetu rušiti kao kule od karata, podriveni korupcijom, kriminalom, ugnjetavanjima, zločinima, torturama najgore vrste, ... ispostavilo se da zločinci ne prezaju ni od čega kada je u pitanju opstanak zločinačkih režima i cilj očuvanja vlasti; čak ni od osvajačkih ratova i primjene najbrutalnijih vidova masovnog tero-

ra i genocida.

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu dokazuje da su zločini komunista legalizirani i stavljeni pod zaštitu države; jednog postkomunističko-fašističkog režima kakav je srpskocrnogorski; koji je, nakon pedeset godina rastakanja i destrukcije Bošnjačkog naroda otpočeo masovni genocid sa ciljem definitivnog fizičkog uništenja cijelog naroda.

Dio svijeta je prihvatio i ozakonio zločine počinjene u Bosni i zločince stavio pod svoju zaštitu, stvarajući tako međudržavne zločinačke koalicije, i pružajući mogućnost zločinu da preraste u jedan moćan i masovan svjetski pokret, koji, ne samo da se okomio na Bosnu, nego prijeti suprotstavljanjem i onim velesilama, koje budućnost čovječanstva žele utemeljiti na visokim moralnim principima i vladavini reda i zakona. Ponekad, u susretu sa tim zločincima, Alija Izetbegović sliči junaku iz predanja, koji pokušava da, kako to on kaže, između ljutih neprijatelja i licemjernih prijatelja, izvede svoj narod na **put spasa**.

Sa njim je počelo novo i najvažnije poglavlje u istoriji Bošnjaka, ubrzan je u najtežim okolnostima jedan dugi proces razilaska sa zabludama i susreta sa sobom, onakvima kakvi jesmo ili kakvi bismo trebali biti - proces **nacionalnog osvješćenja**; uslijedio je proces **političkog sazrijevanja**; otpočeo proces **vojnog organizovanja**. Konačni cilj, koji je već u velikoj mjeri ostvaren, jeste okončanje procesa **državotvornog konstituisanja**. Kada govori o tome, on kaže, da će

ta država koju gradimo morati biti takva, da će morati obezbijediti potpunu zaštitu Bošnjacima, i svim drugim narodima, i da njen temeljni zakon mora biti da u njoj Bošnjaci nikada više ne dožive genocid. Onima koji su pokušali da nas unište i ovo je bilo dovoljno da tu državu, koja bi sačuvala i nas i našu vjersku slobodu, sataniziraju, proglašavajući Aliju Izetbegovića - *fundamentalistom*, a tu državu, domovinu čiju slobodu Bošnjaci krvlju otkupljuju, *islamskom republikom*.

Zbog čega strahuju neke zemlje moćne Evrope? Bosna, sve i da hoćemo, ne može nikada biti ništa više islamska nego što su recimo Francuska ili Engleska - kršćanske zemlje. Alija Izetbegović je, braneći državnost Bosne, tražio unutarnje ustrojstvo po modelu bilo koje demokratske Evropske zemlje, pa i Francuske, ili Engleske. Kao odgovor nama su uskratile pravo na naoružavanje u cilju odbrane iste one licemjerne zemalje koje su Bosnu i Hercegovinu priznale kao ravnopravnu članicu UN.

Sav svoj intelektualni potencijal i svu životnu energiju Alija Izetbegović je podredio borbi za Bošnjački narod, posvetio ih pravednim ciljevima i nesebično ih je stavio u službu političkog, intelektualnog i svakog drugog angažovanja koje vodi ka tome.

Svijet su u zadnjih nekoliko godina potresali burni politički događaji; Zalivski rat, nestanak Varšavskog pakta, niz demokratskih promjena u istočnoevropskim zemljama, osamostaljenje pribaltičkih republika Estonije, Letonije i Li-

tve, raspad SSSR-a praćen porastom unutarnjih tenzija koje su kulminirale u oružanim sukobima, pad Berlinskog zida i spajanje Njemačke, razdvajanje Češke i Slovačke, raspad Jugoslavije i agresija Srbije i Crne Gore na susjedne zemlje, itd. U tom uzavrelom košmaru historijskih zbivanja, munjevito protiče vrijeme, u kom, baš kao da su se kondenzovali svi burni i odlučujući dogadaji stoljeća. Na te dogadaje je jedan od presudnih utjecaja imala i pojava Alije Izetbegovića i nas Bošnjaka koji smo pod njegovim vodstvom prestali biti puki objekt historijskih zbivanja, i konačno prerasli u bitan politički subjekt, bez čijeg uticaja nije više moguće kreirati sudbinu našega naroda, i određivati njegovu budućnost.

Zbog čega je naše stradanje i naš otpor, kako to predsjednik kaže, planetarnog značaja? U kom se to smislu grmljavina našeg otpora čuje sve do neba? Danas u svijetu više nikakva globalna analiza stanja i zbivanja nije moguća a da ne uzme u obzir Bosnu i Hercegovinu. Ako se želi, recimo, govoriti o opasnostima od postkomunističkog naslijeda, bilo u vidu neuklonjenog ideološkog nuklearnog otpada, transformisanog u pravoslavni fašizam, ili u vidu naoružane agresivne soldateske, koja ozbiljno prijeti da definitivno izmakne svjetskoj kontroli; ako se, recimo, želi analizirati geopolitika velikih sila; ili pak analizirati pozicija muslimanskog svijeta u globalnim svjetskim prilikama; svaki ozbiljan analitičar mora se pri tome posebno osvrnuti na zbivanja u Bosni.

To je ona pozicija koju danas Bosna zauzima u jednom praktičnom smislu. Ali, pored toga, van konteksta ovog

vremena i prostora, Bosna je postala iznad svega - **moralno pitanje prvog reda**, a takva pitanja su uvijek univerzalna, kako bi rekao predsjednik Alija Izetbegović, i tiču se svakog čovjeka i svake žene; a posebno ako se ima u vidu da **Bosna danas jeste ključno moralno pitanje u svijetu** i da je ona uistinu zadnja opomena čovječanstvu na putu njegove definitivne moralne propasti.

Sva javna obraćanja Alije Izetbegovića obiluju preciznim podatcima, na kojima on temelji svoja izlaganja i iz kojih izvodi svoje zaključke. Iza svakog javnog obraćanja stoji veliki broj historijskih činjenica koje su sintetizirane i na mjestima date u obliku konciznih misli. Analiza tih riječi će stoga otkrivati uvijek neko novo svjedočanstvo o nama.

Ostaće zabilježene te riječi na magnetnim vrpcama, u stenogramima, u izvještajima sa sjednica, ali i na onim stranicama historije u koje se upisuju presudne odluke, bilježe prekretnice i opisuju događaji koji su određivali tokove sudbine našeg naroda. Ostaće te riječi zabilježene i u sjećanjima dušmana kao neočekivan i nečuven glas prkosa i ponosa, gordosti i dostojanstva, hrabrosti i vjere. A bude li svijet smogao snage i pripomogao da se sačuva Bosna i Hercegovina, i time sačuvao čast čovječanstva, zapisivane će biti i mnoge od ovih riječi u sudnicama, u kojima će pravda stizati ratne zločince.

I ova knjiga je tek jedan skromni pokušaj da se neke od njegovih riječi sačuvaju za naše generacije, i za pokoljenja

koja će doći; pokoljenja koja će vjerovati i boriti se, možda na drugi način. „*U Bosni živi narod koji vjeruje u dva života i jednu smrt*“ - rekao je profesor Mustafa Spahić, jedan od bliskih predsjednikovih suradnika. Dakle, mi vjerujemo da će za život koji slijedi nakon ovoga, ostati, napokon, uz sva druga svjedočanstva, zabilježene i sve ove riječi, u Knjizi koja će na Dan polaganja računa biti Dokazom.

Neka nam oprosti Bog ako se usudimo reći da je Alija Izetbegović, svojim djelom na ovome svijetu, nadživio sebe. Neka nam halali ovaj veliki čovjek ako smo, nečim što smo ovdje napisali, prešli one granice skromnosti koje smo pominjali. Zaista smo najbliži veličini ako smo veliki u skromnosti - pred Uzvišenim.

Ahmet Hamzić

Zahvaljujemo se osoblju Ambasade Republike Bosne i Hercegovine u Bonnu, osoblju Generalnog konzulata Republike Bosne i Hercegovine u Minhenu, te braći iz Islamske zajednice za Njemačku u Kamp Lintfortu, na pomoći koju su nam pružili u prikupljanju materijala za ovu knjigu.

Zahvaljujemo se svim prijateljima na sugestijama, primjedbama i prijedlozima, te na pruženoj podršci, kao i svim sponzorima na ukazanoj finansijskoj pomoći, kojom su olakšali štampanje ove zbirke tekstova.

Redakcijski kolegij

GOVOR PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA NA KONFERENCIJI ISLAMSKIH ZEMALJA U DŽEDDI 01.12.1992. GODINE

Moj brate, čuvaru dva sveta hrama,
moj brate, predsjedničke Republike Albanije Salih Beriša,
gospodine Generalni sekretare,
gospodo, poštovani prijatelji i gosti;

Saslušao sam sa pažnjom riječi koje nam je upravo uputio Čuvar dva sveta hrama, kralj Fahd Ibnul Abdul Aziz. Duboko sam zahvalan na njegovim riječima ohrabrenja i nade, kao i na gostoprimstvu, koje nam je ukazao kao domaćin ovog skupa. Zahvaljujem se također inicijatorima današnjeg sastanka i izražavam svoje poštovanje Generalnom sekretaru Organizacije islamskih zemalja, njegovoj ekselenciji Hamidu El Gabidu. Pozdravljam sve prisutne i molim Boga da nam pomogne i da nas uputi na pravi put.

Sazivanje ovog vanrednog ministarskog sastanka OIC-a, mi u Bosni i Hercegovini primamo kao izraz posebne brige za sudbinu naše zemlje. **Ako tragedija moga naroda ima svoju dobru stranu, zrnce smisla i dobra - a svaka patnja to ima - onda je to činjenica da je ta patnja pro-**

budila savjest muslimanskog svijeta. Dugo smo čekali ovaj dan!

Moje današnje obraćanje vama biće kratko. Ja neću iznostiti brojeve i podatke. Sve, ili skoro sve, je već rečeno. Odluke i rezolucije ostale su samo prazne riječi. Došlo je vrijeme da se konačno nešto učini.

Moji saradnici pripremili su ovdje jednu malu izložbu dokumenata, fotografija i kaseta koje rječito govore o nečuvenom stradanju civilnog stanovništva, posebno žena i djece, u Bosni i Hercegovini. Molim vas da pogledate ovu izložbu, koja predstavlja tek mali dio prikupljenog materijala o zločinima nad mojim narodom.

Jedna od tih kaseta svjedoči da je taj **zločin planiran**. Sa nje se čuje glas jednog od ideologa genocida i **izricanje smrtne presude muslimanskom narodu, koji je odlučio da potvrdi svoje pravo na suverenost i slobodu.** Bilo je to 15. oktobra prošle godine, na sjednici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine. Radi se, dakle, o onome što pravnici zovu: „ubojstvo sa predumišljajem".

Jedan narod od dva miliona ljudi, koji je živio na razmeđu dvaju svjetova, pripadajući sa ponosom i jednom i drugom, Istoku-vjerom i osjećanjem, Zapadu-mišlju i obrazovanjem, skoro bez nepismenih, i sa značajnim kulturnim naslijeđem, **osuđen je na smrt i istrebljenje.**

Obraćali smo se svijetu i objašnjavali da se nesreća o kojoj je riječ, ne tiče samo Bosne i Hercegovine, niti samo Balkana, pa ni samo Evrope. **U pitanju je događaj koji ima planetarni značaj. Jer etničko čišćenje i koncentracioni logori, što poput crnih gljiva niču usred Evrope, u zadnjim godinama dvadesetog stoljeća, označavaju istinski sumrak civilizacije i podjednako se tiču svakog ljudskog stvorenja.**

Taj svijet nas nije čuo. **Ostali smo uglavnom sami u neravnopravnoj borbi za opstanak, između surovog i dobro naoružanog neprijatelja, na jednoj strani, i mlakih i licemjernih prijatelja, na drugoj strani.**

Zašto je to tako i zašto današnji svijet, tačnije rečeno njegovi zvaničnici, uz časne izuzetke, uglavnom ne vide ono što se jasno vidi (jer nije opsjednut i srušen Beograd nego Sarajevo, nije okupirana polovina Srbije nego Bosne i Hercegovine, a ona milionska kolona izbjeglica širom Evrope su Muslimani - zašto bježe i ko ih tjera sa njihovih ognjišta?) i zašto **nam umjesto istinske zaštite u skladu sa pravdom i međunarodnim zakonima šalju lanč-pakete?**

Je li razlog tome moralna slabost današnjeg svijeta ili činjenica da su žrtve progona Muslimani? Bojim se da će, po-

što se napišu memoari i otvore arhive, naše optužujuće pretpostavke biti potvrđene.

Zato vas pozivam da nam pomognete. **Vi nemate prava na ravnodušnost.** Na sljepoću - još manje. **Upotrijebite vaš utjecaj da međunarodna zajednica izvrši svoje obaveze prema jednoj maloj zemlji, međunarodno priznatoj državi i članici Ujedinjenih nacija, koja je žrtva agresije.**

Zaustavite genocid nad muslimanskim narodom u Bosni i Hercegovini! Milom ili silom! Ne dozvolite nikakav kompromis kojim će zločini biti nagrađeni.

Naša pozicija je moralno i pravno jasna i čista. Prema Povelji Ujedinjenih nacija, napadnuta zemlja ima pravo na dvije vrste odbrane: kolektivnu (uz pomoć drugih članica UN) i samoodbranu. Mi smo lišeni obje, dok se agresija na našu zemlju i ubijanje našeg naroda nastavlja.

Zato mi kažemo: izvolite odabrati - **ili nas branite ili nas pustite da se branimo.** Hoće li nas međunarodna zajednica braniti, to je njezina stvar. Bolje rečeno - stvar njezinog poimanja prava i časti. Ali, naša vlastita odbrana je naše pravo. Onaj ko nam veže ruke dok nas tuku i ubijaju, postaje saučesnik u zločinu.

Tražimo dakle: **ukidanje embarga na uvoz oružja u**

odnosu na Bosnu i Hercegovinu. Ne tražimo oružje da se svetimo nego da se branimo. Zato ću biti još precizniji: tražimo ograničeni kontingent odbrambenog oružja. Za nas je to pitanje života i smrti.

Tražimo li mnogo?

Hvala vam!

PISMO PREDSJEDNIKA ALIJE IZETBEGOVIĆA PREDSJEDNIKU REPUBLIKE HRVATSKE DR. FRANJI TUĐMANU 28. JANUARA 1993. GODINE

Gospodine predsjedniče,

odgovaram na Vaše pismo od 27. januara, koje se odnosi na posljednje sukobe između jedinica Armije BiH i HVO u srednjoj Bosni. Pokušao sam, koliko je to bilo u mojoj moći, da saznam pravu istinu o povodima ovih najnovijih sukoba, koji su za svako žaljenje.

Ja se bojim da ste Vi koristili samo jedan izvor informiranja i smatrali ga dovoljnim. Ja sam neprekidno kontaktirao tri izvora: odgovorne iz Armije BiH, HVO i UNPROFOR-a (tj. posmatrače EZ). Izvještaji Armije BiH i HVO bili su, kao što možete pretpostaviti, protivurječni. Činjenice koje sam čuo od predstavnika UNPROFOR-a i EZ su, međutim, jasno potvrdivale **da su posljednje sukobe u Gornjem Vakufu i Busovači izazvale snage HVO-a, u pokušaju da sprovedu naredbu ministra odbrane Bože Rajića, o pretpotčinjavanju jedinica Armije BiH zapovjedništvu HVO-a, na području Hercegovine i centralne Bosne. Snage Armije BiH pružile su ovome otpor i došlo je do žrtava.** Nijedna njihova informacija nije potvrdivala da je bilo ikakvog nasilja nad hrvatskim civilnim stanovni-

štvom, najmanje onakvog u kakvo hrvatsku javnost pokušava da uvjeri HTV i neki zagrebački listovi.

Međutim, **dublji razlog sukoba** na prostoru centralne Bosne **je nastojanje nekih ljudi iz HVO-a da nastave sa instaliranjem jedne vrste državne zajednice unutar države Bosne i Hercegovine.** Ovo je stvarni uzrok zategnutosti i rastućeg nepovjerenja dva naroda i sa tom činjenicom se moramo suočiti.

Gospodin Boban je u Ženevi potpisao dokumenat o devet principa iz kojeg je, uz sve manjkavosti ovog dokumenta, jasno barem to da je BiH suverena država i da će unutar nje postojati provincije, ali da te provincije neće biti države, niti nacionalno omeđeni prostor koji pripada samo jednom narodu. Prekjučer sam gospodinu Bobanu ponudio tekst zajedničke izjave kojom pozivamo na obustavu skuoba u centralnoj Bosni. Tekst je pored ostalog sadržavao i naznake o ravnopravnosti naroda u budućim pretpostavljenim provincijama. Mostar i Travnik bio je u cijelosti u skladu sa ponuđenim dokumentima u Ženevi.

Takvu izjavu, koja bi otklonila neke nesporazume i sigurno doprinijela normalizaciji stanja g. Boban je odbio da potpiše, pa se ista ograničila samo na poziv za obustavu neprijateljstva. Moje jedino objašnjenje je da se g. **Boban nije odrekao ambicija o isključivo hrvatskom nacionalnom području u centralnoj Bosni, gdje, kao što Vam je poznato, živi skoro približan broj Hrvata i Muslimana, i koji**

zbog toga ne može biti samo hrvatski. Kopiju nepotpisane izjave šaljem Vam u prilogu ovog pisma, pa sami prosudite.

Neke tvrdnje iz Vašeg pisma daju mi slobodu da Vas, gospodine Predsjedniče, upitam **da li vam je poznato**:

- da su **oznake BiH države** odavno **„protjerane"** sa teritorija koje kontroliše HVO;

- da su **TV repetitori** na ovim teritorijama **preusmjereni,** tako da se ne može pratiti program TV BiH;

- da su u nizu općina Hercegovine i centralne Bosne **legalni organi vlasti rastureni** jednostranim aktima HVO-a;

- da se **humanitarna pomoć,** koja stiže u BiH, **permanentno otima i neravnopravno dijeli.** Turski brod sa 4.500 tona hrane ovih dana se bukvalno krčmi i rasprodaje od strane HVO-a, sa turskog tankera, čija nafta je nabavljena dobrovoljnim prilozima turskih građana. HVO je neovlašteno uzeo 1.000 tona nafte preko kvote koju smo mu doznačili, pri čemu korpusu Armije BiH u Mostaru nije dato ništa; dva direktora IGASSE Galib Es-Sufi i Ebu Hasan Ali su krajem decembra 1992. godine oteti u Busovači i zatvoreni u Mostaru već preko mjesec dana. Oteto im je novca i robe u vrijednosti od preko pola miliona DM. U jučerašnjem broju „Slobodne Dalmacije" objavljeno je otvoreno pismo gospođe Ma-

rije Werntle-Matić, sekretarice Udruženja za humanitarnu pomoć u Zürichu, koje govori o **sveopćoj otimačini humanitarne pomoći na cestama kroz Hercegovinu.** Molim Vas da nađete vremena i pročitate ovaj članak. Nakon toga mnoge stvari biće Vam mnogo jasnije;

- da se **zaustavlja i otima oprema neophodna za otpor četničkoj agresiji.** Kao što znate, u novembru 1992. godine smo Hrvatskoj vojsci poklonili polovinu kontingenta ove opreme vrijednu najmanje deset miliona američkih dolara, ali, uprkos tome, ni druga polovina nije neokrnjena stigla na odredište u Bosni. Značajan dio zaustavljen je i oduzet u Grudama. **Da nije bilo ovakvih postupaka Sarajevo i mnoga druga mjesta u Bosni bila bi već slobodna, a naše izbjeglice mogle bi se vraćati svojim domovima;**

- da je početkom decembra 1992. godine **izvršen napad postrojbi HVO na Prozor. Grad je bombardovan dva dana, ubijeno je 22 vojnika i civila, razoružana je Armija BiH i muslimanska sela u okolini. Nakon razoružavanja izvršeno je miniranje 74 muslimanske kuće.** Popis vlasnika ovih kuća, po imenu i prezimenu, dostavljam Vam u prilogu ovog pisma. Slobodan sam predložiti Vam da nas dvojica osobno posjetimo ovaj gradić i da se na licu mjesta uvjerimo šta se tamo stvarno dogodilo;

- nesporazumi su kulminirali sredinom januara, kada je donesena naredba o pretpotčinjavanju Armije BiH postroj-

bama HVO u još nedefinisanim provincijama sa hrvatskom većinom. Uslijedio je niz sukoba, najteži u Gornjem Vakufu koji je također danima tučen teškom artiljerijom; **zaustavljena je sva humanitarna pomoć za stanovništvo BiH, zaplijenjene su stotine automobila čiji su vlasnici Muslimani, a koji su se zatekli na hercegovačkim cestama u vrijeme eskalacije sukoba, itd. itd. Sa žaljenjem konstatujem da je u toku neviđena kampanja u hrvatskim medijima protiv BiH. Ovakva vrsta kampanje nije potrebna onima koji raspolažu činjenicama i na čijoj strani je istina.**

Bosna i Hercegovina se opredijelila za savezništvo sa Hrvatskom u vrijeme kada je daleko bezbolnije bilo prići jačoj strani i ostati u Jugoslaviji. Ovo naše opredjeljenje nije bilo stvar računice, već stvar principa i dosljednosti.

Podsjećam Vas da smo mi odbili da šaljemo naše momke u JNA kada je ova rušila Hrvatsku, a veliki broj njih je dobrovoljno ratovao i poginuo za suverenost i slobodu. Očekivali smo da će uslijediti osveta Jugo-vojske za ovakav izbor i to se dogodilo. **Nismo očekivali da će BH izbjeglice u Hrvatskoj biti proglašene nepoželjnim, a slabo naoružana Armija - agresorom u vlastitoj zemlji.**

Na kraju, pridružujem se Vašem apelu hrvatskom i muslimanskom narodu da obustave međusobna neprijateljstva i ostvare punu saradnju u odbrani od zajedničkog agre-

sora i u pronalaženju rješenja za skladan suživot dva jednakopravna naroda u BiH.

S poštovanjem.

OBRAĆANJE PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA JAVNOSTI IZ ŽENEVE PUTEM RADIJA RBIH AUGUSTA 1993

Hoću da kažem vrlo jasno da je **Republika Bosna i Hercegovina opstala kao država, uprkos moćnim snagama, koje su pokušale da je unište u ovih šesnaest mjeseci rata .** To je postignuto. Međutim, ona će biti nešto drugačija nego što smo je zamislili, barem za neko vrijeme, uz nadu da će doći pametnije generacije, koje će izgraditi Bosnu kako smo mi željeli.

Za sada, na žalost, neko vrijeme, moramo dići neke pregrade između nas. Hoću da naglasim da **mi nismo bili oni koji su tražili bilo kakvu podjelu Bosne na nacionalnoj osnovi. Mi smo bili za cjelovitu Bosnu i Hercegovinu.**

Nadamo se da će doći generacije koje će ponovo naći zajednički jezik, što za sada nije slučaj, ali težište naše borbe, borbe naših vojnika koji su uspjeli da očuvaju Bosnu i Hercegovinu, treba da bude Bošnjački, muslimanski narod, koji je bio meta agresije.

Cilj agresora, prije svega, bio je ne uništenje Bosne i Hercegovine kao države, koliko i istrebljenje muslimanskog naroda. Želim da manje trpite posljedice rata, jer zimu koja dolazi nemožemo izbjeći, ali rat možemo. To je ovdje jedan od naših ciljeva.

GOVOR PREDSJEDNIKA ALIJE IZETBEGOVIĆA NA GENERALNOJ SKUPŠTINI UJEDINJENIH NARODA 07.10.1993. GODINE

Gospodine predsjedniče,

Međunarodna zajednica nema niti definiranu politiku, niti jasan plan političke akcije, koja bi olakšala prijelaz sa komunističkih struktura, koje su bile na vlasti pedeset godina, na koncepte zasnovane na slobodi i demokraciji.

Vjerujemo da nije moguće pronaći rješenje niti za svjetske, niti za lokalne sukobe, sve dok se ne zauzme jasan stav prema općem pitanju postkomunističkog naslijeđa. Negativne strane ovog problema u potpunosti su se ocrtale na primjeru moje zemlje. Očito je da smo pod pritiskom preostalih snaga komunističke agresije, te da se iskorjenjivanje svih šansi za demokratski razvoj događalo pred očima Evrope, Amerike i cijelog svijeta. Taj je čin proveden isključivo uz **upotrebu sile, kroz agresiju, masovna ubojstva civila, uništavanje svih tragova civilizacije i kulture, zatiranje čitavih naroda, sve do barbarskih taktika paljenja i uništavanja zemlje.**

Istovremeno, s ovim neviđenim nasiljem, eksperiment političke vivisekcije pokušavan je nad našom zemljom. Provodi ga međunarodna zajednica, koja, očito, na primjeru Bo-

sne i Hercegovine, testira različite modele jedne postkomunističke države.

No, taj se eksperiment, na žalost, provodi „in vivo" kroz ispitivanje različitih hipoteza na našem živom narodnom i vladinom organizmu. Tako **naš narod, naša zemlja i naša država - umiru.**

Prvi je eksperiment izvršen Londonskom konferencijom. Taj je koncept, koji je išao za zaustavljanjem agresije, **napušten bez ijednog pokušaja za njegovim provođenjem.** A to je samo intenziviralo rat na našem tlu. Potom slijedi pokušaj iznalaženja rješenja kroz ustavnu, pravnu i političku reformu, za krizu koja je postala još dubljom. **Taj projekt, poznat kao Vance-Owenov plan nitko nije ni pokušao primijeniti. Taj je plan napušten, kako bi se mogao zamijeniti novim, utemeljenim na krivoj tezi da je na tlu Bosne i Hercegovine posrijedi građanski rat između tri naroda, te da je stoga teritorijalna podjela jedino rješenje.** No taj plan nije zadovoljen niti cijeneći ideju, a to je podjela zemlje po kriteriju etničke većine, niti poštujući temeljnu namjeru: uspostavljanje mira. **Kao posljedica toga, nekontrolirani tok događaja će se nastaviti i uzrokovati nove patnje naroda.**

Gospodine predsjedniče, danas je narod Bosne i Hercegovine pred izborom: ili pravedan odbrambeni rat ili nepravedan mir. Ako se rat nastavi povećava se rizik daljnjeg

stradanja našeg naroda, te daljnjeg uništenja naše nacije. **On** bi mogao značiti smrt tisuća ljudi. Nepravedni mir je neprihvatljiv jer je zasnovan na odbojnom i historijski neuspješnom konceptu etničke podjele i aparthejda. To je pojačano i činjenicom da je čak i podjela nepoštena, jer ide za tim da zadovolji apetite agresora za daleko većim prostorima, na račun žrtve.

No, ipak, te neprihvatljivosti, u tzv. mirovnom planu koji nam se nameće, nisu tek filozofske. Kao prvo: **svaki plan koji legitimizira genocid i promovira etničku podjelu, će mnogo prije posijati sjeme nove agresije, te potaknuti plamen osveta. Kao drugo, svaki mir, koji se ne obraća uzrocima rata će, u najboljem slučaju ponuditi tek privremenu pomoć, ali ne i stvarno rješenje, koje je sada temeljno. Konačno, mirovni plan koji ne osigurava živuću Bosansku državu, ne uvažava čak ni najosnovnije potrebe žrtve, ne osigurava nužne mjere za provođenje i stabilnost mira, u stvari i nije mirovni plan.**

Prošlotjedno provizorno prihvaćanje mirovnih prijedloga od strane bosanskog Parlamenta ovisno je o istim minimalnim dopunama koje smo, konzistentno, smatrali nužnim za održavanje trajnog mira.

Te su dopune slijedeće:

1.) Bosanska Republika unutar predložene Unije Re-

publika Bosne i Hercegovine mora biti, geografski, ekonomski, politički, te odbrambeno sposobna za život.

2.) Agresorske snage moraju predati kontrolu nad teritorijama s kojih su protjerali i pobili civilno stanovništvo, tako da se može osigurati povratak ljudi na njihova ognjišta. Za više od 500.000 izbjeglica, u protivnom, biti će nemoguće vratiti se u svoja sela i gradove iz kojih su protjerani, ako srpske snage, koje su izvršile ubojstva, silovanja i zlostavljanja, nastave kontrolirati ova područja. Postoji i mogućnost da neka od ovih područja budu pod privremenom administracijom međunarodnih mirovnih snaga.

3.) Zaključni sporazum mora sadržavati jasna i posebna **jamstva** koja se tiču primjene sporazuma od strane onih država i međunarodnih organizacija, koja će dovesti do uspostavljanja mira. Takva jamstva moraju biti sastavnim dijelom mirovnih sporazuma i ne smiju se odgađati. U protivnom, izlažemo se riziku primjene novog sporazuma, koji će, poput mnogih ranijih, postati bezvrijedan za uspostavljanje mira i tek voditi dalje **legitimiziranju agresora.**

4.) U slučaju da međunarodna zajednica ne bude uspješna u provođenju mirovnog plana, tada nam mora biti dozvoljeno **pravo na samoodbranu.**

U skladu sa svojim autoritetom i neizbježnom odgovornošću, Vijeće sigurnosti UN trebalo bi ocijeniti plan pripremljen od strane Lorda Owena i gospodina Stoltenberga,

kako bi odredilo njegovu konzistentnost sa Poveljom Ujedinjenih naroda i brojnim rezolucijama ranije prihvaćenim od Vijeća.

Vijeće ne može pobjeći od svoje odgovornosti i inherentne nedosljednosti, skrivajući se iza često ponavljane ispirke: „ ... mi ćemo prihvatiti sve ono za što se dogovore tri strane ... “, kada je jedna strana žrtva, pod pritiskom stvarne prijetnje masovnog gladovanja i genocida.

Kako su nastavljeni daljni dogovori o ovim pitanjima, bilo bi korisno kada bi se pregovarački tim proširio predstavnicima NATO-a, koji bi najvjerovatnije služili kao posrednici u provođenju. To bi dodalo određen stupanj jasnoće, usmjerenja i povjerenja koji je do sada nedostajao u pregovorima.

A sada bih želio skrenuti pažnju na predstojeću humanitarnu tragediju koja se širi mojom zemljom. U ime svih stanovnika Bosne i Hercegovine zahvaljujem se Ujedinjenim Narodima, svim vladama prijateljskih zemalja, privatnim institucijama i hrabrim pojedincima, koji su pomogli osiguravanje humanitarne pomoći za Bosnu. Mi duboko cijenimo napore koji su do sada spasili mnoge živote. No, s nadolazećom zimom, bit će potrebno više pomoći, ako ne želimo da naše ranjeno i slabo ishranjeno stanovništvo podlegne posljedicama gladovanja, bolesti i hladnoće. U tom smislu, nužno je da međunarodna zajednica i njene najmoćnije članice i relevantne regionalne organizacije preduzmu:

1. korake za **uspostavljanje i provođenje već dogovorenog prekida vatre;**

2. korake za **prekid blokade dotoka humanitarne pomoći i ostalih potrebnih sredstava: vode, struje, plina, ...** kao što je to već predviđeno u nekoliko rezolucija Vijeća Sigurnosti Ujedinjenih Naroda;

3. ponovo **otvori aerodrom u Tuzli,** kako bi se omogućio dotok humanitarne pomoći za više milona ljudi;

4. utemelji jasne zahtjeve za **prekidom opsade Sarajeva,** kao prvi korak prekidanja opsade **i ostalih opkoljenih bosanskih gradova,** uključujući ovdje i sighurnosne zone, određene Rezolucijama 824 i 836.

Naša bosanska manjina u Srbiji, Muslimani Sandžaka, uskraćena je u svojim pravima. Mnogi su ljudi, koji su branili prava svojih sunarodnjaka, bili uhapšeni ili protjerani. Dok srpski režim navodno brani prava etničkih Srba u Hrvatskoj, on nije s druge strane voljan priznati ta ista prava manjinama koje žive u Srbiji. Mi tražimo poštivanje onih istih prava za Muslimane Sandžaka, koja Srbi za sebe traže u Hrvatskoj. Daljnji pregovori ne mogu zanemarivati ovu vrlo važnu političku i humano-pravnu pretpostavku.

Kao što je nedavno izajvio predsjednik Sjedinjenih Američkih Država gospodin Bil Klinton, pred ovim istim Ti-

dom: Ujedinjeni narodi ne mogu biti uključeni u svjetski sukob. Uključivanje UN-a može se provesti samo s jasnom političkom i vojnom strategijom na mjestu događaja. Tragično je ipak da je dosadašnje uključivanje UN-a u Bosni i Hercegovini bilo u suprotnosti s bilo kakvom jasnoćom cilja i postojanošću i rješavanju problema. Moralna praznina stvorena tom nesređenošću, bila je prirodno ispunjena odlukom da se slijede želje agresora, na račun žrtve.

Ovakva intervencija UN-a sa svojom pristrasnošću i prijetvornošću, sa svojim ponosnim isticanjem izvršenja dužnosti i tako onemogućavanja da se naoružamo, **može ući u povijest kao osnovni instrument uništenja moje zemlje.**

Tako ne možemo izbjeći nekoliko pitanja: Zašto do sada nisu provedene Rezolucije Vijeća Sigurnosti 824. i 836. koje nalažu deblokadu naših gradova? Šta se dogodilo sa zahtjevima Vijeća sigurnosti, uključenim u rezoluciju 752. koji su tražili povlačenje srpske vojske i paravojnih formacija iz naše zemlje, kao i cjelokupnog njihovog teškog naoružanja? Zašto nisu provedene Rezolucije Vijeća Sigurnosti 787. i 838. koje su trebale nadzirati granice između Srbije i Bosne i Hercegovine i tako spriječiti daljni masovni priliv oružja i municije za agresora u Bosni?

Više nije moguće govoriti o tome da nema intervencije. **Uključivanje međunarodne zajednice u Bosni počelo je s nametanjem embarga na uvoz oružja, a nastavilo se čitavim nizom neispunjenih obaveza.** UN mora, ili nasta-

viti do kraja svoju intervenciju, ili odlučiti da je opozove. No, bez obzira na odluku, **ne može se više nastaviti sa sadšnjom politikom UN-a, koja UN svrstava među sukrivce za uništenje bosanskog naroda.**

Moja Vlada se obavezuje na mir, te na ideale pluralističkog, demokratskog, i višekonfesionalnog društva. Na žalost, neke od država koje su prihvatile ove ideale, širom svijeta izdale su ih svojim nedjelovanjem i propuštanjem u svom vlastitom vrtu. Mi ne možemo nastaviti našu borbu bez odgovarajuće pomoći spolja, ili barem bez pružanja svih sredstava za našu samoodbranu.

Djelovanje našeg Parlamenta jasno je, u svom pristajanju uz mir, svojim zahtjevima za živućom državom, te **trajnim mirom.** Ova su načela bila sramno napuštena od strane onih kojima je najveća dužnost i zadatak da ih održe u našoj zemlji. Mi ne možemo niti ćemo se prilagođavati težnjama tih vlada, niti im dozvoliti da nas prisile da napustimo našu zadnju nadu za samoodržanjem te stvarnim, trajnim mirom.

Mada je već proveden postupak kojim su mnogi svjedoci ovog zločina postali neosjetljivi na njegov užas, sam taj užas neće nikada prestati, a buduće pravične i poštene generacije svih država, neće nikada moći oprostiti niti vjerovati državama koje su dozvolile da se to dogodi.

I na kraju, bilion ljudi čeka da ovo Tijelo poduzme

neku akciju. Da li ste spremni prepustiti Bosnu i njen narod potpunom uništenju? Taj bilion ljudi, a i ne samo oni, neće Vam nikada oprostiti.

Hvala vam.

PISMO PREDSJEDNIKA ALIJE IZETBEGOVIĆA PREDSJEDNIKU REPUBLIKE HRTAVSKE DR. FRANJI TUĐMANU DECEMBRA 1993. GODINE

Poštovani gospodine predsjedniče,

Odgovaram na Vaše pismo od 23. decembra 1993. godine. Slažem se da je humanitarna situacija u Bosni i Hercegovini veoma teška, i to je, čini se, jedina stvar u kojoj se u ovom trenutku slažemo. Neke činjenice vezane za ovu situaciju očito vidimo sasvim različito.

Prije svega, Vaš **konvoj za Novu Bilu je stigao na svoje odredište, naš konvoj za Maglaj - nije.** Taj konvoj i sada stoji i čeka u Zenici. Tu ste dakle, pogrešno informirani. Istina je da je konvoj za Novu Bilu imao značajno zadržavanje na putu, ali razlog Vam je sigurno poznat - **skriveni vojni materijal.** Utoliko mi nije razumljiva Vaša zamjerka za, kako Vi kažete, neopravdano zadržavanje konvoja. Pokazalo se, na žalost, da je to zadržavanje bilo potpuno opravdano.

U povratku konvoj je imao problema jer je, kod Gornjeg Vakufa, gdje se mjesecima vode svakodnevne borbe, upao u unakrsnu vatru. Nama je žao zbog žrtava, ali **mi ovaj rat nismo započeli, ni inače, ni kod Gornjeg Vakufa. Ar-**

mija Bosne i Hercegovine legalno brani ovaj grad od paramilitarnih jedinica HVO-a, koje pokušavaju da ga zauzmu i koje su odgovorne za razaranje ovog grada i za smrt stotina njegovih građana.

Navodna poruka zamjenika komandanta Trećeg korpusa Džeme Merdana je od riječi do riječi izmišljena. **Naša Armija ne ubija žene i djecu,** kakve dokaze imate, gospodine predsjedniče, za ovako grubu klevetu Armije Bosne i Hercegovine? Mislim da je potpuno neprimjereno jednu neprovjerenu (a ja mislim i isfabriciranu) izjavu unositi u prepisku između nas.

Kad je riječ o Armiji BiH želim da budem sasvim jasan: **prisustvo Armije BiH, na svakom dijelu teritorije BiH, je legalno i legitimno, u istoj mjeri u kojoj je prisustvo drugih vojnih formacija, koje ne priznaju vrhovnu komandu Predsjedništva BiH, nezakonito i neprihvatljivo. Armija BiH ne može biti agresor u vlastitoj zemlji. To mogu biti samo vojske upućene iz drugih centara i bez dozvole Predsjedništva BiH.**

Ne stoje, dakle, navodi iz Vašeg pisma, kada je riječ o konvoju za Novu Bilu, ni o ponašanju Armije BiH, ali zato nisu uopće sporne slijedeće činjenice:

Prvo, da poljska bolnica, poklon naroda Južnoafričke Unije, namijenjena stanovništvu istočnog Mostara, već šest

mjeseci stoji i čeka u Pločama, zaustavljena od hrvatskih vlasti i polagano se raznosi. Kome smeta bolnica i čime se može pravdati ovaj nehumani postupak?

Drugo, da su dva naša helikoptera, koja su po dogovoru i uz asistenciju UNPROFOR-a otišla po ranjenike, već dva mjeseca od Vaših snaga blokirana i zadržana u Međugorju, a Međugorje je teritorija BiH.

Treće, da je Vaša policija u toku posljednje kampanje protiv građana BiH u Hrvatskoj bez ikakva osnova i bez objašnjenja oduzela 2.760 vozila, vlasništvo naših građana. To je broj za koji u našoj Ambasadi u Zagrebu imamo dokumentaciju. Pravi broj oduzetih vozila može biti samo veći.

Tvrdili smo da su hrvatske vlasti u Hercegovini osnovale koncentracione logore, i u njima zatvorili desetine hiljada nedužnih civila. Uporno ste odbacivali ovu tvrdnju kao klevetu. Prije nekoliko dana Vaš ministar inostranih poslova, u pismu Savjetu bezbjednosti UN, pohvalio se da su hrvatske vlasti (citiram) : „ ... oslobodile 5.600 muslimanskih zatočenika ...“!

Kako se mogu osloboditi zatočenici iz logora koji ne postoje?

Namjerno ovdje ne iznosim istorijat sukoba u Hercegovini, praćen brutalnim etničkim čišćenjem muslimanskog stanovništva u Mostaru, Stocu, Čapljini, Livnu, i drugim

mjestima, čiji je vrhunac **barbarsko rušenje Starog mosta.** Ne iznosim ni uznemirujuće podatke o prisustvu značajnih elemenata hrvatske oružane sile na teritoriji Bosne i Hercegovine, što ukazuje na otvoreno miješanje Hrvatske u unutrašnje poslove Bosne i Hercegovine, jer je to predmet našeg pisma Savjetu Bezbjednosti.

Ali, uprkos svemu rečenom i mnogim negativnim činjenicama, želim Vam jednako ozbiljno prenijeti naš iskreni interes za poboljšanje odnosa između naše dvije zemlje, pa i za razvijanje svih oblika saradnje, ali za to je potrebna istinska promjena Vaše politike prema Bosni i Hercegovini. Uz to, što sam Vam više puta naglasio, ne možete od nas očekivati da o poboljšanju odnosa pregovaramo sa prononsiranim dželatima muslimanskog naroda.

Primite izraze moga poštovanja.

GOVOR PREDSJEDNIKA ALIJE IZETBEGOVIĆA NA KONSTITUIRAJUĆOJ SJEDNICI GRADSKE KONFERENCIJE STRANKE DEMOKRATSKE AKCIJE U SARAJEVU 12.01.1994.

Draga braćo i sestre,
dragi prijatelji,
Esselamualejkum!

Bismillahirrahmanirrahim!

Ja sam spremio jedno usmeno i neposredno izlaganje, ne dugačko, jer nemamo puno vremena, a biće još govornika, čujem, njih desetak koji su došli da vas pozdrave. Vrijeme je ograničeno od strane organizatora, ali ja ću možda uzeti nešto više vremena nego što je dato, jer poodavno nisam imao prilike da vam govorim. Koliko se sjećam nisam na ovakvom skupu prisustvovao već od našeg Kongresa prije dvije godine. Ovo je od tada prva prilika da vam se obratim i veoma sam zadovoljan da mi se ta mogućnost pruža.

Ja sam imao namjeru da vas malo izružim, međutim, s obzirom na doček koji ste mi priredili, ja moram da promijenim cilj, šta da vam radim. Ipak ću zadržati pravo da učinim neke kritike. Naravno, kad kažem izružim, mislio sam na naše članove, na nas - ne na goste. Njih nemam pravo da ružim.

Naša **stranka je uradila mnogo** i mi nemamo čega

da se stidimo. **Ali mi smo učinili i izvjesne propuste** u ratu i to trebamo da priznamo sebi i da te propuste otklonimo. Propusti su se ticali, prije svega, naše neopreznosti, pa su se u Stranku, kao što se to često događa, kao što to pogađa sve stranke koje dođu na vlast, uvukli ljudi koji tamo ne pripadaju.

Ovdje je Mehmedalija Hadžić malo prije govorio o otvaranju Stranke. To je jako lijepa stvar i mi to treba da uradimo. Zašto? Zato što je ovo što se dogodilo u Bosni i Hercegovini nešto što se jednom narodu događa jedanput u hiljadu godina. Mi nismo možda ni svjesni šta se stvarno dogodilo. Trebaće neka, što je neko rekao, istorijska distanca, jedna istorijska udaljenost, pa da se zaista prosudi sva strahota tragedije, a ja bih rekao i veličina tragike koja nam se zbila. **Neki narodi prožive svoj vijek, rode se, uđu u historiju i izađu iz nje, a ne dožive ovo što je bosanski muslimanski narod doživio. Ovo je stravična stvar.** Ni kamen na kamenu nije ostao! Pa ako je to tako, ako se već Bosna promijenila, ako se u Bosni sve promijenilo, zašto da mi mislimo da se i ljudi nisu promijenili? Zašto da na ljude gledamo drugačije, odnosno, da pitamo šta je neko bio prije deset, petnaest godina. Mi treba da pitamo: **šta je on danas**? I pošto je prošlo ovih dvadeset mjeseci teške borbe, trebamo da se pitamo, prije svega, šta je on u toj borbi, u tih dvadeset mjeseci, dao, učinio, **kako se u toj borbi ponašao**?

A ponašali su se ljudi na dva različita načina. Znate, neki su mislili da mogu da žive držeći govore, gurajući se na

položaje, pozivajući se na to da su nekad nešto činili, a ne pitajući se šta su uradili danas za Bosnu i Hercegovinu i ovaj narod; izbjegavajući pitanje šta su uradili ovdje i sada. To je to pitanje o otvaranju Stranke. **Stranka treba da zaista otvori svoja vrata svima onima koji hoće da se sa nama zajedno bore za Bosnu i Hercegovinu i za svoj narod.** Poslije dvadeset mjeseci ovako teških iskušenja vi imate na raspolaganju jedan siguran kriterij, jedno mjerilo, a to je: ko je ostao uz ovaj narod ako nije. Ne može se više praštati greška. Mi smo mogli da izaberemo u one predratne odbore, pa i na onom Kongresu pred rat, ljude, i da pogriješimo. I da se pravdamo da, eto, nismo znali kakav je ko. Mi danas nemamo takvog opravdanja. Iza nas stoji dvadeset mjeseci teških iskušenja. U tim iskušenjima je neko položio ispit, a neko nije. Molim vas, **one koji nisu položili ispit udaljite iz Stranke. Učinićete joj veliku uslugu. Stoga bih ja, uz ono otvaranje Stranke, stavio u upotrebu još jedan termin: a to je čišćenje Stranke od ljudi koji joj ne pripadaju.** E, sad, kod čišćenja, svaka stranka u svijetu (nije to samo naš slučaj) ima stalni problem između poštenih a manje sposobnih, i vrlo sposobnih, a očito nepoštenih ljudi, pa se često lomi šta da uradi.

Ako se opredijeli za prve, ima velike probleme, jer država je država; ona je jedan složen mehanizam. Ima jedna čudna stvar: vi morate polagati ispit da biste vozili neka kola; ne daju vam na cestu ako niste taj ispit položili; možete, međutim, postati ministar i voditi jedan resor u vladi, a da od

vas nikakav ispit ne traže; nikakvu provjeru znate li vi to raditi. E, sad, **u toj dilemi: pošten, a manje sposoban, ili vrlo sposoban, a skoro sigurno nepošten** i „premazan", **preporučio bih vam: opredijelite se za poštene ljude**.

Naravno da bi idealno bilo, kada bi to bilo moguće, ali to je dosta rijetka kombinacija, skoro lutrijski slučaj, da imate vrlo poštena čovjeka i vrlo sposobna čovjeka u jednoj ličnosti. Obično je tu nekakva kombinacija na štetu jednog ili drugog. **Opredijelite se za pošten svijet i nećete se, sasvim sigurno, prevariti. Ljudi će možda griješiti tu i tamo, i narod će to da oprosti. I naći će se put, naći će put pošten čovjek, i koji ne zna dobro put, naći će ga ako je on pošten.** Naročito se čuvajte onih što su „premazani u sedamnaest boja", kako to naš narod kaže. Naročito se čuvajte onih koji su sada, kada je bio došao vakat, podijelili poslovne prostorije, stanove, poslali djecu na diplomatska mjesta ili se gurali da idu tamo. Ili na neki način, pod ovim ili onim okolnostima, našli se tamo. I onih kojima se dolar ili marka zalijepila za ruku, jer su je premetali preko ruke.

Bosna je bila dugo vremena tema u svijetu i vi ste u ime takve Bosne mogli bilo šta dobiti u svijetu. Ponekad hvale mene ili Silajdžića, kako uspijevamo vani. I uistinu, svijet je prema nama uslužan. Vrata nam se svugdje otvaraju. Pruža se pomoć Bosni i tako dalje. Nije to zasluga ni moja ni Silajdžićeva. To je zasluga Bosne; bolje rečeno dvije stvari vezane za ime Bosne: njena patnja i njen otpor. Ta patnja i taj otpor stvorili su poštovanje za Bosnu u svijetu, pa onda,

kad neko od nas i ode tamo, onda mu ukazuju to poštovanje. Ne kao Aliji ili Harisu, nego toj Bosni, odakle mi potičemo.

E sad, na račun toga, pojavljuje se jedan veliki broj mešetara, koji u ime Bosne i radi Bosne, nešto rade i kojima se, kao što sam malo prije rekao, lijepe dolari za ruke. Obratite pažnju na te ljude. Obratite pažnju na njih, a obratite pažnju i na ljude unutra.

Ja ponekad imam i neke vrlo teške saradnike; mislim, teške naravi. I pitaju me - kako mogu s njima. A ja kažem: „Mogu, zato što su pošteni ljudi." Vidite, imate ponekad ljude sa kojima je vrlo teško sarađivati. Tvrdi su, ali znate da su to pošteni ljudi. Ja ih trpim oko sebe. Izgalamim se ponekad na njih, i oni na mene. Eto, ja sam predsjednik; nije me sramota da to kažem. Izvičemo se jedni na druge. Budemo dva dana ljuti, a onda život ide dalje. Jednostavno, ja te ljude volim, kao što volim svoju ženu, sa kojom sam se toliko puta *posvadio* - kao i svaki od vas. **Poštenje je danas rijetka vrlina i zbog nje se mnogo šta može otrpiti.** Dakle, mislim da treba da idemo u tom pravcu.

Bilo je grešaka , pa nas neki opravdano i dobronamjerno kritikuju, a drugi pokušavaju da dobiju političke poene. Kažu, eto vidite, taj i taj čovjek je u SDA. Meni je neki dan došao do ruke jedan dokumenat iz opštine Stari Grad, u kome se navodi kako se tamo poslovne prostorije daju zaslužnim ljudima. Ja sam pokušavao da tu nađem kriterije, ko je zaslužan; kako se utvrđuje da je zaslužan? Ispalo je, ipak, da dva-

tri čovjeka procjenjuju ko je zaslužan, pa je došlo do niza anomalija. Ja sam naredio da se ispita kako su neki ljudi došli do poslovnih prostorija, jer je ta priča o poslovnim prostorima, koji se dijele u Starom Gradu, došla već više puta do mojih ušiju. Naravno, **ja ne mogu voditi računa niti odgovarati za svaki postupak svakog čovjeka,** ali, hoću da vam kažem: dokumenat o kojem je riječ pokazuje da nešto nije u redu. Zaslužni ljudi dobivaju prostorije?! Zaslužni ljudi treba da se sada bore za Bosnu i Hercegovinu, a ne da dobivaju poslovne prostorija.

I, dalje, ponekad čovjek ne zna gdje bi prije, jer na mnogim stranama se prave greške. Moramo imati u vidu da nismo (mislim na nas iz SDA), nikad ranije bili u vlasti; pa ponekad ne znamo kako se to radi. Tehnologiju vlasti ne znamo. Bilo je grešaka uslijed toga, uslijed nepoznavanja te tehnologije. Ali, ima i onih drugih stvari. Evo, recimo, da vam spomenem još jedan dokumenat: zatražio sam Pravilnik o platama naših diplomatskih predstavnika i osoblja tamo. Vidim, svijet se jako gura da ide vani, svako tvrdi da bi spasio Bosnu i Hercegovinu ako izađe. Mislio sam da se radi jednostavno o bijegu ispod ovih granata. Međutim, vidite, ima i neki drugi motiv: plate nisu niske za ovu siromašnu Bosnu. One su, po mom mišljenju, dosta visoke. Poslije toga sam napisao pismo MIP-u (mislim da će to biti prihvaćeno), u kome sam rekao da niko ne smije nakon što ovaj rat završi, da ima neke dobiti iz ovog rata. A po onim platama, koje sam vidio tamo, bogami, bilo bi dosta na toj knjižici para, i, eto, formalno - pošteno zarađenih. Jer je to bila plata. Pa mjesec -

po mjesec, on bi se vratio sa sto-dvjesto hiljada maraka uštede, nakon, recimo, tri ili četiri godine rada.

Mislim da **ne smije niko da uknjiži jednog jedinog dolara viška.** Treba priznati neophodne i nužne troškove. Ništa preko toga. I tako sam napisao MIP-u, i ne sumnjam da će to MIP provesti. Biće u tom slučaju nejednake plate ambasadora samca i ambasadora sa troje djece, na primjer. Nije možda normalno da bude nejednaka, ambasadori bi trebali da imaju iste plate. Ali, predložio sam da to bude troškovni princip, da se kaže: tebi u Beču ješ treba sedam-osam hiljada šilinga za život. Evo ti tih osam hiljada šilinga. Ne više. Jer niko ni ovdje ne dobiva ništa. Mi radimo ovdje, svi koji ovdje ostajemo, za ono hrane za sebe i porodicu. Ne znam, pravo da vam kažem, da li neko ima cigareta dovoljno, a ministar je ovdje. Ako je pošten, onda se i hrani vojničkom hranom. Ne bi se smjelo dogoditi da ima drugačiju hranu. U Predsjedništvu se i ja hranim vojničkom hranom, sa onog kazana tamo. Nemam platu nikakvu i ne treba da imam nikakvu platu. Iz ovoga, iz ove nevolje, niko ne bi smio da ostvari ni dolar viška. A koliko su troškovi, to naravno treba da priznamo i vi ćete ustanoviti, danas-sutra, da je možda čovjek koji je radio u Parizu imao platu pedeset puta veću nego mi ovdje, jer on, da bi pokrio svoje troškove, mora to imati. Ali, ne smije da zaradi iz toga.

Spominjem samo neke deformacije koje bi se mogle da pojave i o kojima treba SDA da vodi računa. Vi ste zato politička snaga i treba o tome da vodite računa. To je vaš zadatak.

Rekoh: politička snaga. Mi jesmo politička snaga. Eto, vidite ovaj skup ovdje. Pa **i neki opštinski sastanak SDA ove vrste, sakupi više nego kongres nekih stranaka.** Vi to znate. Skoro je bio Kongres jedne Stranke koja je prilično glasna, koja se puno ističe (a o tome ću kasnije reći nešto, i kako, i zašto). Na tom Kongresu je bilo tridesetak-četrdeset ljudi. U nas jedna opštinska organizacija ili čak jedna mjesna organizacija sakupi stotine ljudi.

Mi smo jedna velika politička stranka. Mi smo velika stranka, međutim, mi ne znamo tehnologiju vlasti. Vi znate onu mudrost koja kaže: nije se dogodilo ono što ne piše u novinama, i obrnuto: dogodilo se ono što piše u novinama. Pa se tako, na primjer, događa, da ispada, nakon svega (pošto mi to ne znamo, pošto **mi nismo znali da medijima posvetimo više** pažnje, i televiziji i radiju i štampi, nego su to držali drugi) ispalo je to da su oni organizovali otpor, a mi nismo. Međutim, **činjenice su sasvim drugačije: mi smo taj otpor organizovali.** Ali, realnost je jedno, a novine stvaraju drugu realnost. Novine koje se često nalaze u rukama desetine ljudi. Jedni ljudi se bore i rade, ali novine stvaraju veličine u Sarajevu, veličine u Bosni. One znaju ko je šta uradio, koja stranka je šta uradila i tako dalje.

Ja sam neki dan u našoj centrali zatražio da pripreme monografiju o proteklih dvadeset mjeseci rata, da to prikažu realno, bez ikakvog uljepšavanja. Naravno, ako je to ikako moguće, jer istorije su obično lažne priče. Jer istoriju pišu, kažu, pobjednici, pa je pišu kako im se sviđa. Ali, ja sam

apelovao na svoje kolege da tu istoriju našeg učešća, našeg doprinosa, našu ulogu u odbrani i spašavanju Bosne i Hercegovine i muslimanskog naroda, prikažu što objektivnije. Da poredaju samo činjenice. Ta monografija će biti izrađena za dva do tri mjeseca. Na njoj se radi. Prikuplja se obiman materijal o tome šta smo učinili u Sarajevu, Goraždu, Brčkom, Orašju, Kaknju, Mostaru i tako dalje.

Pa ćemo tada pozvati i ove druge stranke neka i one kažu šta su učinile. Ne šta su rekle. Ne pozive. Ne apele. Ne stalne priče: Mi smo za cjelovitu Bosnu; mi se borimo; mi to ne damo! Nego šta su stvarno uradli da se ta Bosna očuva. Tada ćemo da vidimo kako stoje stvari. Malo prije spomenuti Hadžić Safet, to je jedan od prvih heroja, šehid, koji je poginuo u borbi kad smo pokušali da zauzmemo Vogošću. Svjesno je čovjek otišao u smrt. Ja znam da mu je govoreno prije toga da ima 20 posto vjerovatnosti da živu glavu izvuče. On je krenuo. I on, i ovdje medu nama ima živih ljudi, koje ne bih želio da spominjem, jer ne valja spominjati zasluge živih, mogu uvijek da pogriješe pa da padnu. Ali spominjem one koji ne mogu više napraviti grešku, a to su naši poginuli šehidi, heroji! Pa Safet Zajko, pa Hujka, koji je pao u jurišu na Sjeverni logor; pa Ramiz Salčin,... **To su sve ugledni članovi Stranke. Sve su to heroji. Mi ćemo pobrojati naše heroje. Nek se vidi šta je SDA dala u toj borbi.**

A podsjetio bih ovdje vas, mnogi od vas su bili prisutni na jednom sastanku koji je održan 10. juna 1991. godine, u Domu milicije, kada je bilo prisutno tri stotine i

osamdeset ljudi iz čitave bivše Jugoslavije, na Proglasu koji smo tada dali. Bilo je to deset mjeseci prije početka rata, a mnogi od vas, ovdje prisutnih, bili su na tom sastanku. U tom proglasu **mi smo najavili početak odbrane, oružane odbrane Bosne i Hercegovine. Najavili smo to u tački sedam toga Proglasa.** Ali u prethodnim tačkama rekli smo da mi hoćemo da se nađe miran izlaz iz te situacije, da činimo to i to, i tako dalje. Jer smo znali da bi rat, svaki rat u Bosni i Hercegovini, s obzirom na situaciju, bio veoma krvav. I posebno tragičan za muslimanski narod. I **činili smo sve da taj rat izbjegnemo**. Bili smo izložili naše poglede, na koji način bi, možda, moglo doći do jednog civilizovanog razvoda, jer Jugoslavija je očigledno stajala pred raspadom.

Vi znate da sam ja lično, podnosio čitav niz prijedloga, učestvovao na onim javnim konferencijama, u pokušaju da se nađe **miran izlaz**. Mi smo u junu mjesecu to vidjeli, ali to je bilo predvečerje rata u bivšoj Jugoslaviji, jer će rat početi, mislim, 25. juna 1991. godine agresijom JNA u Sloveniji, a zatim u Hrvatskoj i tako dalje. Petnaest dana prije toga, 10. juna 1991. godine mi smo održali taj veliki skup.

U tački sedam Proglasa, mi konstatujemo, citiram po sjećanju, da se ti naši napori da se nađe miran izlaz očigledno sukobljavaju sa politikom velikodržavlja i hegemonije i da mi to trpiti nećemo, i da, s obzirom na to, **danas formiramo Vijeće nacionalne odbrane bosanskog naroda.** Mnogi će se toga ovdje sjetiti. Ja sam taj Proglas neki dan ponovo pročitao, i sjetio se tih dana. Odmah smo pristupili; stvorili smo to

Vijeće nacionalne odbrane **i formirali njegovo vojno krilo PL - Patriotsku ligu.** To je bilo dake desetog juna.

I ja sam u oktobru mjesecu te godine, to sad više nije tajna, jer je neki dan jedna žena na televiziji govorila o tom događaju, **u Hrasnici, primio prvi izvještaj o organizaciji Patriotske lige.** Ja sam prvi izvještaj primio tajno, naravno, jer nas je tada KOS pratio više nego ikada.Taj izvještaj mi je podnio, među ostalima, Sefer Halilović. Mi nećemo biti od ljudi koji retuširaju istoriju. Ono što je bilo treba da bude prikazano da je bilo. Ne trebamo sada da kažemo, pa dobro, Sefer je kao u maloj nemilosti, ne treba ga spomenuti. Treba ga spomenuti. On se borio tada. Kasnije je napravio neke greške, pa je sad malo udaljen. Ali, jedan broj oficira i jedan broj naših političkih radnika, među kojima je bio i Čengić Hasan, organizovali su tu Patriotsku ligu; organizovali su nabavku oružja. Mi smo u mnogim mjestima Bosne stvorili mrežu, nabavili oružje, organizovali grupe, i tako dalje.

U aprilu mjesecu 1992. godine dolazi do udarca. Do stravičnog udarca, na više mjesta u Bosni i Hercegovini, istovremeno. U Mostaru, Sarajevu, itd. Bijeljina je bila nešto ranije. Zahuktavao se taj rat u Bosni i Hercegovini. **Patriotska liga nije u cijelosti izdržala taj udarac. Nije ga mogla izdržati. Ona je pružila otpor koliko je mogla. Negdje veći, negdje manji. Uvijek je to zavisilo, naravno, od kvaliteta ljudi. Od njihove hrabrosti.** Negdje je Patriotska liga pružala otpor deset dana, kao što je u Foči bio slučaj, pa smo se

povukli. Negdje se borila daleko više, kao što je to bilo u Zvorniku. Ja vas podsjećam na onu herojsku borbu zvorničkog Grada, gore, na kome se borba vodila, mislim, trideset i šest ili trideset i sedam dana. **Na kojem su skoro svi izginuli. Svi su bili iz SDA. Od prvog do posljednjeg čovjeka.**

Dakle, u Sarajevu je, pored spontanog otpora niza grupa, najveći dio ipak ostvarila Patriotska liga. Ona je i podnijela onaj udarac drugog maja 1992. godine, kada je konačno došlo do sudara sa Jugoslovenskom armijom ovdje u Sarajevu i kada je armija bila praktički istjerana iz grada.

Dakle, historija uspjeha i neuspjeha, pobjeda i poraza naše borbe protiv okupatora. Mogu reći, protiv tih sila koje su pokušale prvo da nas pokore, da zauzmu Bosnu - **ta historija tek treba da bude napisana.** Na utvrđivanju činjenica se radi i ja apelujem na ljude koji rade na tome da ih zaista krajnje objektivno prikažu. Neka ništa ne uljepšavaju. Mi možemo reći: mi smo to učinili, mi više nismo mogli. Ali, to smo uradili, to je naš doprinos. Izvolite vi, gospodo, sada kazati, šta ste vi učinili. Gdje su vaši članovi? Gdje su vaši rukovodioci?

Iako, moram priznati, mi nismo bili jedini, hvala Bogu, uspjeh te borbe djelimično je rezultat i učešća pripadnika drugih stranaka, pa i drugih nacija, Hrvata, Srba, ... Ali je **lavovski dio te borbe iznio muslimanski narod i iznijela stranka SDA.** I to su činjenice koje će biti, uvjeren sam, historijski potvrđene.

E, sad, **što nije dovoljno poznato i priznato, treba zahvaliti pomalo iskrivljenoj slici koju stvaraju mediji,** odnosno razlici između ove dvije realnosti, istinske i štampom kreirane. To dvoje, kao što znate, nikada se sasvim ne podudara. Ni tamo gdje je štampa mnogo razvijenija, narod često ne zna šta je istina, a kamoli kod nas, gdje je štampa često monopol jedne grupe od pet, šest, deset ljudi, kojima neko dadne 10.000 maraka da izdaju list i da pišu šta hoće.

Pa sad, kad sam već na tom pitanju, rekao bih jednu stvar, usputno sasvim; Prije dva-tri mjeseca, došao je do mojih ruku jedan letak u kome sam apostrofiran ja. Ne vidi se to tačno, ali, na kraju, kada vi taj letak pročitate, onda ispada ovako: da nije Alije Izetbegovića u Bosni i Hercegovini bi tekli med i mlijeko. Autori tog teksta su jedna grupa muslimanskih intelektualaca (tako se barem predstavljaju), i pisan je negdje vani, iz pera pobjeguša, onih što ih tako zovemo - onih ljudi što su pobjegli. Oni to pišu u Zagrebu i Gracu. Kako se Alija ne bori dovoljno za cjelovitu Bosnu i Hercegovinu, kako on ne bi smio nikome da popušta, i tako dalje. I da njega nema, da njega nema, sve bi bilo u najboljem redu.

Bio sam ponukan da pročitam taj letak, u kome se kaže kako ja zagovaram **islamsku republiku** ovdje, i kako je to **razlog što svijet hoće da uništi Bosnu.** Evo, vi se sami upitajte: „Da li se ovdje stvara islamska republika i da li je to razlog nesreće ove zemlje?“ **Zašto su Srbi onda napali Vukovar? Zašto su bombardovali Dubrovnik? Da li se tamo**

stvara islamska republika? U pitanju je osvajačka politika, i to je čitavom svijetu jasno. I, u stvari, nekada mi se čini da to pišu, pravo da vam kažem, izdajnici naroda.

Recimo, mogao sam i umrijeti prije pola godine, godinu dana. Ne znam da li bi bila bolja situacija nakon toga. Sebi baš puno ne pripisujem, ali se bojim da ne bi bila baš bolja situacija. No, po mom mišljenju **cilj je ukloniti mene. Na neki način, kompromitirati mene, jer ja navodno hoću Islamsku republiku. A svijet onda, naravno, nalazi nekoga, neku pesnicu, koja to treba da uništi. I nalazi tu pesnicu u Srbiji. Dakle, ako je to tako, onda sam ja kriv za ovaj rat ovdje. Ne bi ga inače bilo. Nije Karadžić kriv. Nije Milošević kriv. Nego, naravno, Alija Izetbegović je kriv za taj rat. Muslimani su onda krivi za taj rat. Ako su muslimani krivi za rat, onda to uopće nije agresija.**

Da budem sasvim jasan: ja neću islamsku republiku, ali **ja hoću da se Islam održi ovdje, u ovim krajevima,** pa *kome-pravo kome-krivo.*

I dalje kaže da sam ja rekao: evo vam Bosna, dajte mi Islam . Evo, nek mu Islam ostane, a Bosna nek ide, i tako dalje, i slične gluposti. Ja sam poslije toga prošetao malo Bosnom, iako znam otprilike šta narod misli o tome. Pošao sam na taj put, iako se tih dana nisam osjećao baš najbolje. A bilo je i hladno. Išao sam od mjesta do mjesta. Imao sam da kažem jedan javni cilj, a to je da malo vidim šta se radi, šta ima

u Bosni. Da vidim kakvi su problemi. Ali, imao sam i svoj intimni cilj, da vidim šta taj narod misli o meni. To što sam vidio i čuo meni je sasvim dovoljno. Ali, vidite, kako je to otprilike, kako bi neki ljudi htjeli da nas ubijede u to, kao: **odrecite se tih vaših tradicija, pretopite se, pa ćete opstati. Nemojte više biti što ste, pa će vam svijet dozvoliti da ostanete živi. Međutim, mi nećemo da se pretopimo.** Neće ni oni Indijanci, oni tamo u Americi, da se pretope - hoće da ostanu Indijanci. Mi hoćemo da ostanemo ovo što smo, i mi to možemo sa ponosom da kažemo.

Mi ovdje ilustrujemo jedan evropski Islam, ilustrujemo jedan moderan Islam; ako je riječ o ilustraciji Islama. Mi možemo u tom pravcu da uradimo mnogo i za Istok i za Zapad. Baš mi! **Možda je baš to naša misija da Islam prikažemo u jednom novom i pravom svjetlu. I, hvala Bogu, to smo do sad uspjeli.**

Vidite, Bog nas je stavio na teška iskušenja ovdje. Klali su nas, ubijali su naše žene i djecu, rušili naše džamije, a **mi nećemo da ubijamo, nećemo da ubijamo žene i djecu, nećemo da rušimo crkve. Mi to nećemo, jer to nije naš put**. Iako se dogodi po nekad neki slučaj. Ovdje ima jedan broj vojnika, i ja koristim priliku da im to kažem, a treba tu poruku prenijeti i svima nama ovdje i drugdje: *mi ćemo pobijediti zato što ćemo poštovati tuđu vjeru, tuđu naciju i drugo političko uvjerenje, i što ćemo pokušavati da budemo u ovoj teškoj nevolji - demokrate,* tj. ljudi na svom mjestu. A

rušiti tuđe bogomolje, to je, uostalom, nama izričito zabranjeno. Pa zahvaljujući toj zabrani, vi danas, kada prođete Srbijom (a Srbijom su vladali Turci četiri stotine godina; Turci koji nisu baš jedan blag narod) vidjećete da su Dečani, Gračanica, Sopoćani, Hilandar, ... ostali. Sve je to ostalo netaknuto, jer je tako pisalo u Knjizi koju mi poštujemo. Pisalo je da se to ne smije činit i ljudi su se pridržavali toga.

Pa, i mi, kad poštujemo, ili kad kažemo da hoćemo da poštujemo crkve i tuđa uvjerenja, **mi postupamo, ne samo po najboljim tradicijama jedne evropske demokratije,** a to je ono do čega je svijet napipavajući, polahko, kroz istoriju došao, **nego poštujemo direktno i doslovno, naredbu naše Svete Knjige, koja kaže da se tako ne smije raditi.** A to je, uostalom, i zalog naše pobjede. Mi ćemo pobijediti, ako Bog da, upravo zato što ćemo se držati nekih zakona. Zakoni su uvijek sračunati na dužu stazu. Zakone su pisali ljudi koji dalje vide, pa kad ljudi pišu zakone zakonodavci su oni koji su najdalje vidjeli u toj svojoj sredini. A **kad su još ti zakoni Božiji, onda je sasvim sigurno da je to nešto što nadilazi Prostor i Vrijeme.**

Ponekad se čini da vi upravo u tom momentu treba da napravite neko nasilje, a zakon to zabranjuje. Ja ponekad imam probleme sa našom vojskom, kažu: pa oni su nama to uradili, zašto da mi njima to ne vratimo? A ja kažem: držite se zakona i prepustite dalje stvari njihovom toku. Na kraju krajeva, mi pripadamo narodu koji vjeruje da mi treba da

radimo i da se borimo, a da rezultat nije u našim rukama. Jer, **ljudi ne upravljaju istorijom. Bog upravlja istorijom, i biće onako kako Bog kaže.** Veliki ruski pisac Tolstoj je napisao dvije hiljade stranica svoga romana da bi dokazao upravo ovu tezu, koju sam sad rekao. Ne upravljaju ljudi istorijom. Bog upravlja istorijom, a ne vi, ne vi nekakvi umišljeni velikani: Napoleoni, Aleksandri, i tako dalje. Vama se to samo čini.

A ono šta mi treba da činimo, to je da se borimo i radimo na najbolji način, to jest, po svojoj najboljoj savjesti i umijeću. Naravno, time što Bog upravlja istorijom, ne znači da mi sad treba da sjedimo kod kuće i čekamo da se stvari odvijaju kako hoće. Naprotiv, **naređeno nam je da se borimo, držeći se nekih zakona i obaveza. Mi treba da se borimo, a šta će na koncu ispasti, mi to ne znamo. A istorija, u stvari i jest priča o događanju nepredvidljivih stvari.** Niko nije uspio da je predvidi. Ako se malo bavite time, pa upoređujete: šta je neko predviđao da će se dogoditi, vidjet ćete da se redovno prevario.

Ja se ovog momenta sjećam, da sam, prije nekih osam godina, kod Kundere, poznatog, genijalnog pisca, pročitao ovu rečenicu: „Moja zemlja izgubila je slobodu za daljnjih trista godina." Vidite, on je osamdesetih godina vjerovao da će komunisti vladati još trista godina Češkom. Oni nisu vladali još ni tri godine. To je rekao genije i genije se prevario. Hoću da kažem da je **istorija nepredvidljiva i da ona ima neke svoje tokove.** Mi smo u njoj poput riba u vodi. Riba ne

vlada vodom. **Mi smo uronjeni u tu istoriju. Mi treba da učinimo u toj istoriji najbolje što znamo i možemo, ali, kojim tokom će ona ići, to nije u našim rukama. I dobro je što nije u našim rukama.** Ja se malo raspričao i filozofiram. Vjerujem da mi nećete zamjeriti.

Možda je ovo prilika da vam kažem: imao sam prekjučer razgovor sa Tuđmanom. Vi znate da je on nama ponudio neki sporazum o konfederaciji, ili savezu na svim poljima, i tako dalje. Ja sam, naravno, primio taj papir, za koji je Tuđman očekivao da ću ga taj dan potpisati. I čudio se što ga nisam potpisao. Ja sam se opet čudio što se on čudio. I sa razlogom, naravno: jedna je stvar što on nudi nešto radi čega ja nisam uopšte došao i što predstavlja jednu potpuno novu ideju. Ja sam rekao da ćemo mi to razmotriti sa uvažavanjem, jer je to jedan važan dokument. I jest važan, mogu vam reći: veoma važan, ali zahtijeva temeljito razmatranje na više nivoa; stručno, pravno, političko. A prije svega političko. Za večerom, Tuđman pita Ovena: „Šta mislite, gospodine Oven, zašto Izetbegović nije prihvatio jedan onako razuman i ženerozan prijedlog." On veli taj izraz: ženerozan (velikodušan). Oven kaže: Ne znam. Izetbegović je ovdje pa može da odgovori. A ja sam onda citirao onu grčku poslovicu: „Timeo Danaos ..." („Čuvaj se danajaca i kad darove donose"). Treba pogledati taj dar malo bolje, znate. Ako bude stvarni dar, a ne danajski, mi ćemo ga vjerovatno prihvatiti. Prihvatićemo ga, ali to je stvar sada nekakvih dužih razmatranja.

Ovdje spomenuh da sam taj dan imao veoma teške razgovore. To su obično nesmireni razgovori; ja to nisam znao. Dok nisam ušao u taj nesretni život, koji se zove politika, imao sam neke iluzije o diplomatiji. Nema tu nikakve diplomatije. To nisu razgovori u rukavicama, to su razgovori, vrlo često, grubi, pa i bezobrazni; gdje se dižu tonovi, gdje se ponekad viče, gdje ima čak i uvreda. Čuli ste vjerovatno neki dan u Briselu, kako se onaj Klas izvikao na Karadžića, i tako dalje.

Dakle, hoću da kažem da se ti razgovori ne vode u rukavicama, pa i onaj moj razgovor sa Tuđmanom prekjučer bio je dosta tvrd. On je meni kazao da mi treba da budemo sretni što nam je tako nešto ponuđeno. I, stvarno, da je to bilo lanjske godine ponuđeno, vjerujte mi, ja bih to bez razmišljanja prihvatio, **jer sam stalno nešto slično predlagao.** Govorio sam: *Dajte da nema granica. Neka Hrvatska bude do Drine, a Bosna do mora.* Mi naravno ne bismo granice izbrisali, ali da se osjećamo tako.

Međutim, u međuvremenu su se dogodile mnoge stvari, pa znate, ono što kažu: čovjek se opameti. Je li? I sad, u jednom trenutku, u nastavku priče, kaže meni Tuđman: Znate, imajte u vidu da se govori o dvojnoj podjeli Bosne, a sada se nudi trojna gdje muslimani dobivaju lavovski dio. Sjetite se, veli, trideset i devete godine kako je bilo: Sjeli su fino Srbi i Hrvati i podijelili Bosnu. I sada se to može da dogodi. Zar ne vidite tu realnu opasnost? Tako kaže meni Tuđman. I kao, taj bi ugovor to spriječio, jer bi to jačalo muslimansku

poziciju. E, sad, ja sam tu bio malo neskroman, i ja ću vam to reći, vi se nećete ljutiti. Jer, ja sam rekao, ponekad me malo i stid da to ponovim, rekao sam: „Vi ste u pravu, sjećam se toga, ali ima jedna razlika: **tada nije bilo Alije Izetbegovića!** Znate, to je ta stvar."

Jer, uistinu, šta se onda dogodilo? Ja sam čitao memoare, mislim da su bili Mačekovi ili Cvetkovićevi, jednog od te dvojice protagonista, mislim da je Maček u pitanju. Osvrće se na te događaje, odsudne događaje, u augustu 1939. godine. Jer, pazite, sporazum je potpisan, koliko se sjećam 26. augusta 1939. godine, između Srba i Hrvata o podjeli Bosne. Pisac se osvrće na te sudbonosne događaje iz augusta trideset i devete, i sad, opisuje čovjek baš taj dramatičan trenutak, koji je odlučio sudbinu, koji je mogao da odluči sudbinu Muslimana u Bosni i Hercegovini. Ali, eto, nije odlučio, jer je Bog drugačije htio, jer je došlo do rata, pa je to sve palo u vodu.

Piše ovako: „Pitam ja (Cvetković Mačeka ili obrnuto, nije važno) kako da dijelimo?" „Tamo gdje ste vi većina - vama, tamo gdje smo mi većina - nama." Upita jedan od njih: „A šta ćemo sa onim muslimanskim krajevima, gdje su Muslimani većina?" On kaže: „**Smatraćemo da ih nema**." Mnogima od vas taj detalj nije poznat. On se nalazi u memoarima jednog od ove dvojice ljudi.

E sad, ja Tuđmanu kažem, pošto on mene podsjeća na taj dan, jer, kao, taj dan se može ponoviti, ja mu kažem: „Da,

jest, onda su se pitali hoće li zvati Spahu, pa su odlučili da ga ne zovu, ali danas ne mogu odlučiti da ne zovu Aliju Izetbegovića, **jer iza njega stoji dvjesta hiljada vojnika**, pa je to sad malo drugačije." To sam dodao naknadno, jer je ono sa mnom bilo malo pretjerano. Ne bih ja mogao da spasim Bosnu da nije tih dvjesta hiljada vojnika koji sada brane Bosnu i Hercegovinu, ali u čijem formiranju izvjesnu zaslugu imam i ja i ova Stranka.

Vidite, neki dan Karadžić na SRNA-i izjavljuje da oni neće da uzmu Tuzlu, a meni je prije toga rekao da oni neće da uzmu Sarajevo. A mi znamo da bi uzeli sve da su mogli. I pokušavali su to nekoliko puta, pa me to podsjetilo na onu priču, kako se lisica zalijeće na neko grožđe. Jednom, drugi put, a ono povisoko. Znate, ona ne može da ga stigne, i kad je vidjela da to grožđe ne može da stigne, ona je rekla: „Ne mari, ionako je zeleno." I otišla. Dakle, oni sda kažu: „Mi nećemo Tuzlu." A **mi dobro znamo da su htjeli, ali nisu mogli. Nisu mogli, zahvaljujući ovom otporu našeg naroda i naše vojske.**

Rekao bih vam još nešto o Stranci. **Mi Stranku moramo očuvati.** Treba da je reorganizujemo, transformišemo, to da, ali je moramo očuvati. **SDA je postala simbol našeg naroda, i to planetarnog značaja.** Gdje god dođete, vi ćete naći SDA.

Vidite, ja sam nekad bio zavidan Jevrejima. Imao sam jednog kolegu Jevreja, koji je pošao na školovanje u Pariz.

Pitam ga, ima li koga u Francuskoj. reče da nema, ali ima pismo za nekog Jevreja kome će se javiti. Javlja mi kasnije, piše kako je došao i kako ga je taj jevrejski lobi primio. Ja sam kasnije vidio kako taj jevrejski lobi i u Americi, u Njemačkoj, u Japanu, djeluje. Gdje god dođe Jevrej, nema problema za njega. On se javi tamo jevrejskoj zajednici i oni ga prihvate i pomažu. Pomislio sam: „Bože, da je i nama nešto slično."

Recimo, naš čovjek, kad krene u onaj bijeli svijet - gdje da se obrati? Tako je bilo do prije par godina. Sad nije tako. Ja sam neki dan izveo nekog ranjenika. Samo sam javio da dođu po njega. Došli su ljudi iz Stranke u Frankfurtu. Sve je bilo riješeno za par minuta. Oni će ga smjestiti, pobrinuti se za liječenje i tako dalje. U drugoj prilici, neka familija, koja je izbjegla iz Mostara, piše mi da su se našli negdje u Kanadi. Ne mogu da nađu posao, imaju problema oko nekakvih papira. Imamo u Kanadi jaku organizaciju SDA. Napišem im pismo; oni su im to sredili za par dana. Vidite, i mi sad imamo taj lobi. Možete otići u Australiju. I tamo ima jaka Stranka SDA. U Njemačkoj je jučer ili prekjučer završen veliki sastanak SDA u Hajdelbergu. Bio je to veliki skup dvadeset i devet organizacija SDA iz Njemačke. Prema tome, mi imamo sve razloge da ovu Stranku održimo, koliko god bi ponekad mogli da budemo ljuti na nju zbog nekih njenih propusta i zbog nekih njenih nespretnosti. Treba da je opravljamo, usavršavamo, ali te Stranke se muslimanski narod ne može odreći. **Treba da od nje stvorimo jedan moćan oslonac za naš narod ovdje, prije svega, a onda i u svijetu.**

A što se tiče vojske, uz sve čestitke koje se mogu uputiti našim borcima, treba reći da su glavnina tih ljudi, ono što bih rekao, krv i meso vojske, manje ili više, članovi Stranke ili njeni simpatizeri ... Oficiri to najčešće nisu, i ne moraju da budu. Potrebno je reći međutim i nešto drugo. Ja sam prije četiri-pet dana kod Konjica, imao jedno savjetovanje sa kompletnim vojnim vrhom. Bila je u novinama jedna kratka crtica o tome. Taj sastanak završio sam jednom preporukom oficirima. Ta poruka bila je vrlo kratka i ona je glasila: **ličite na narod iz koga potječete**. Potrudite se da ličite na taj narod. Taj narod nešto voli, a nešto ne voli. Volite ono što on voli, ne volite ono što on ne voli, pa ćete ličiti na taj narod. Taj narod je hrabar. Taj narod je pametan. Ne treba da vas bude sramota da ličite na taj narod, pa makar dijelili s njime, možda, i neke mahane. Jel, nije naš narod savršen, jer neima savršenog. Ali ne treba bježati od toga. Ličite na taj narod.

Pri tome sam mislio na jednu konkretnu stvar. Naš narod je vjernički narod ali nije bogomoljački narod. Znate, ne obija on džamijske pragove, mi to dobro znamo. Ali, **nemojte mu dirati u neke njegove njegove svetinje**. Događa se da oficiri psuju Boga. E, pa, to ne treba da se događa. Mi, naravno, nećemo oficira pitati: posti li, ide li u džamiju. Mi tražimo od njega da se pošteno bori, a neka vjeruje u šta vjeruje. Ali **psovati Boga neće.** Ja to odavdje poručujem, a mislim da vi svi to poručujete, ali na žalost, to se događa. I meni se mnogi vojnici na to žale. Jedan malo stariji vojnik veli mi: „Ja sam to morao trpjeti onda u JNA, nisam mogao

ništa uraditi. Svaki dan sam slušao tu psovku. Zašto ja to moram sad da trpim?"

E pa, sad neće trpjeti. Mi ćemo osigurati da se to ne događa. Dakle, mi ćemo tu poduzeti izvjesnu mjeru, znate. Nećemo kazati oficiru da on mora da se viđa na džumi, to je njegova stvar hoće li on doći na džumu ili neće. Ali, ima stvari koje se ne mogu da rade. **U našem narodu psovka Boga je potpuno nepoznata stvar.** Znate, što se tiče samog naroda, on i posti i ne posti, i klanja i ne klanja. Kako se uzme. Ali, neke stvari su za njega svete i u to se ne smije dirati. Naravno, ja ovdje neću o vojnim pitanjima da raspravljam puno, niti je za to mjesto, jer ovo je jedan politički sastanak, pa ja samo ovako neku političku poruku bih htio da učinim.

I sad, konačno, nešto malo o toj našoj Bosni. Vidite, šta da radimo, stalno nam poručuju: *Borite se za cjelovitu Bosnu*. **Bosne cjelovite ne ima bez Srba i Hrvata**. Ako neće Srbi Bosnu - teško Boga mi. Njih ima milion i trista hiljada. I ako je neće, teško je održati cjelovitu Bosnu. Da li i kada će Srbi htjeti cjelovitu Bosnu, ja to ne znam. Što se tiče Hrvata, njih većina po mom mišljenu hoće. Osim bobanovaca. Ali ovaj dio hoće Bosnu. Hoće sa nama zajedno tu Bosnu. To je za nas jedna velika nada. Prema tome, kad se ovako pitam, ko hoće Bosnu? Hoće je svi Bošnjaci. Hoće je većina Hrvata i jedan broj Srba. Jedan mali broj Srba. To je ipak ona kriti-

čna većina, to je više od polovine ljudi, koji hoće tu Bosnu. Stoga **mi imamo moralno pravo da i dalje ističemo princip cjelovite Bosne, jer većina naroda hoće to.** Kako da dođemo do toga cilja?

Postoje, po mom mišljenju, dva puta, **dvije faze borbe za cjelovitu Bosnu. Prva je vojna faza.** Ta faza je sad u toku. I postavlja se pitanje: „Kada bi to mogao da se zaustavi rat?" Po mom mišljenju, mogao bi da se zaustavi, kada se oslobode, ili vojnim ili političkim putem, krajevi u kojima bošnjački narod ima većinu. Tada bi moglo. Tada bi možda moglo. Prije toga ne bi mogao, i mislim da treba da se borimo dok to ne bude postignuto. **Bez obzira na cijenu.** Ne možemo dozvoliti da Višegrad, Zvornik, Kozarac, Prijedor, da ne nabrajam sad, Brčko, i tako dalje - ostanu pod okupacijom ove srpske vojske i da Srbi od toga grade neku svoju republiku. Mi to ne možemo dozvoliti.

Prema tome, **ako vrate naša područja, onda bi moglo biti govora o tome da se rat zaustavi. Time bi počela druga faza, faza političke borbe za integraciju Bosne i Hercegovine.** U čemu se ona sastoji? Pa mi bismo onda u oslobođenom dijelu Bosne, trebali **da izgradimo demokratsku zemlju.** Da pokrenemo naš narod, koji se danas tako hrabro bori, koji je prekaljen u ovom ratu, da uzmemo pomoć koja nam se nudi sa svih strana svijeta. Da vratimo naš narod, da dođe svojim kućama. Da uspostavimo sistem koji će biti uzoran i koji će snagom tog političkog modela polahko re-

integrisati Bosnu i otijezniti ove fašiste s lijeve i s desne strane, i koji će polahko rastjerati taj mrak. Jer **fašizmi ne mogu da opstanu, ni u miru ni u ratu**. U drugom svjetskom ratu bili su srušeni silom, ali vidite, urušili su se i u miru. Fašizam se sam srušio u miru u Španiji, nedugo poslije Frankove smrti i kasnije se sličan sistem raspao u Sovjetskom Savezu. Neće moći opstati ovi fašizmi, građeni i utemeljeni na zločinima i nasilju. Historija je pokazala da slični režimi ne mogu da opstanu. I neće opstati. Prema tome, ima nade za cjelovitu Bosnu. Otrijezniće se ovaj svijet. A za otriježnjenje, to pijani znaju, treba da prođu jedna-dvije noći, dvije noći, da prođe vrijeme mahmurluka, glavobolja nekakvih. Ne može - najedanput.

Ovaj, nama susjedni svijet, je opijen nacionalizmom. Mržnjom. Treba da to ispari, a za to treba vrijeme. Ne može se silom to da postigne. Čak i kada bi ova naša vojska, danas-sutra, ušla u Drvar, ne možete vi te ljude osvijestiti silom. A moraju se ljudi osvijestiti i početi gledati na drugačiji način. Rušilac mosta je ubijeđen da je napravio „bogougodno" djelo. Isti su i oni tamo što su porušili džamije. Vidite, koliki je stepen zabluda koje treba ljudima izbiti iz glave. Treba ih vratiti na pravi put. To je jedan dugi proces.

Pazite, mi ćemo, ako Bog da, ovdje, ako dođe do mira, mi ćemo pokušati ovdje da stvorimo jednu republiku koja će biti uzorna republika. Mi kažemo da ćemo je zasnovati na principu da niko ovdje neće biti progonjen zbog vjere, nacije i političkog uvjerenja. To će biti njen prvi zakon. Ja bih do-

dao, recimo, što se mene tiče, još jedan zakon: **ona će morati biti takva da u njoj muslimanski narod nikad ne doživi genocid. To će biti njen temeljni, po mom mišljenju, najviši zakon.**

Možda bi mogli tim putem (a to je jedan proces koji će trajati dvadeset-trideset godina) da reintegrišemo Bosnu. Da li možemo i vojnim ptem da je reintegrišemo, da danas naša vojska krene da oslobađa sve dijelove Bosne i Hercegovine, to ne znam. Mi prije toga trebamo da deblokiramo Sarajevo, prije toga da deblokiramo Maglaj i Tešanj, prije toga da oslobodimo Višegrad i Zvornik, Prijedor i Kozarac, i tako dalje. Ima, dakle, naša Armija jako mnogo posla prije toga da uradi.

Ja tu, evo, izložih, nekakvo svoje viđenje; u čemu se sastoje naši neposredni ratni ciljevi, i to je ono za šta se mi sada otprilike zalažemo u ovim pregovorima. Dakle, **nećemo prihvatiti da pod okupacijom ostanu većinski muslimanski krajevi. Da ih dalje gaze oni koji su tamo pobili i prognali naš narod, da im dadnemo to kao nagrdu.** To nećemo učiniti. I sad, tu nema pogodbe. Tu nećemo pitati za cijenu. To je stvar moralnog zakona, koji će biti ispoštovan, bez obzira na sve.

A šta ćemo dalje? Imamo velik broj osakaćenih ljudi i veliki broj poginulih i njihovih porodica. Kada sam pomenuo osakaćene i poginule, da vas samo podsjetim: data je inicijativa za formiranje posebnog ministarstva koje će se brinuti za

borce. Do sada nismo imali to ministarstvo, tako da je djelimično i to razlog što neke stvari nisu rješavane. Nije bilo dovoljno organizovane brige za porodice palih boraca, za borce same, i tako dalje. Toliko smo zauzeti ovim što nam se događa da ponekad zaboravimo na unesrećene i to je neoprostivo. Trebaće nam posebne institucije koje će se starati o tome, a i da bi se znalo ko je kriv ako je neka porodica zaboravljena.

Događa se da čovjek pogine u borbi, a da mu ne odu porodicama da im kažu. Žena iz novina ili od njegovih drugova sazna da joj je muž poginuo. Nije to tako čest slučaj ali se događa. Usljed toga što to sve skupa nije ugrađeno u jedan sistem. Ja mislim da ćemo u tom pogledu moći uraditi nešto i da će se uskoro vidjeti rezultati.

Ja sam ovdje napravio sebi nekakve male bilješke da ne bih nešto zaboravio da vam kažem. Da, ima jedna važna stvar koju moram da iznesem.

U Sarajevu imamo jednu ružnu pojavu a to je **stalni pokušaj djelidbe.** To rade dušmani, zapamtite. Oni hoće podjele iznutra. To je pokušaj da se fragmentira grad na „došle“ i na domaće. Na nekakve *papke*, koji su sa sela, i na neku gradsku *raju*. Pa sad u zadnje vrijeme veoma česta pojava - podjela na domaće i Sandžaklije. To mogu da rade samo dušmani, nek znate. **Pokušavaju da u to unesu neki lažni šarm, spominjući tu gradsku raju. Ali, to je jedna teška podvala. Ne znam da li su ljudi svejesni šta čine na taj način.**

Mi smo opkoljeni, i mi smo ovdje svi isti u Sarajevu, baš svi. Jedina razlika je između onih koji su ovdje u Sarajevu i koji se bore i onih gore koji nas napadaju, i koji pucaju na nas. Nikakva podjela nije dopustiva i suzbijajte to. To je zadatak političke stranke. Primjetite tu pojavu, to je jedna bolest koja može imati strašne posljedice. Otiđite pa pobrojite mezarove palih Sandžaklija u Sarajevu, pa će se oni, koji to razdvajaju - posramiti. Ti su ljudi dali živote. Ti se ljudi bore sa nama zajedno. I, konačno, **to je nesretniji dio našeg naroda.** Vidite šta im rade tamo. Oni su ostali poslije Berlinskog kongresa, tamo preko granice, preko Drine. Oni tamo, mi ovamo. Tako se to dogodilo, i sad to ne možemo da spojimo. Ali, zar se moramo dijeliti i ovdje. Sad neki unutra pokušavaju, na neki vještački način, praviti neke podjele. Posvetite tome pažnju. Oni se ponekad osjećaju da ih se potiskuje. Izmišljaju se neki razlozi za to. Tu će najbolje pomoći ono mjerilo: ko radi za ovu zemlju - dobar je, ko ne radi - ne valja. Ako to mjerilo upotrijebite, nećete pogriješiti i nećete praviti nepravednu razliku. Istaknite to i na tome gradite jedinstvo

I na kraju, šta bih da kažem drugo, nego da citiram onog pjesnika, koji je rekao: **Velikim Bogom se kunemo, robovi biti nećemo!**

Hvala!

DIO UVODNOG GOVORA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA NA MEĐUNARODNOJ KONFERENCIJI O BOSNI U KUALA LUMPURU 22. JANUARA 1994. G.

Poštovana gospodo članovi parlamenta,
dame i gospodo,
dragi prijetelji,

dozvolite mi da vas pozdravim u ime naroda Bosne i Hercegovine i da vam zahvalim što ste se, zaokupljeni brigom za njegov opstanak i slobodu, sastali danas ovdje. Posebno pozdravljam plemeniti narod i Vladu Malezije, koji su domaćini ovog skupa i koji su nam pružili gostoprimstvo.

Dužan sam da prenesem zahvalnost bosanskog naroda Njegovoj ekselenciji premijeru Malezije dr. Mahatiru Muhamedu za njegovo uporno zalaganje za pravednu stvar bosanskog naroda, što mu je pribavilo i nepodijeljeno poštovanje građana Bosne i Hercegovine.

Gospodo parlamentarci, **moja zemlja i moj narod prolaze kroz najteži period svoje duge istorije. U pitanju je ne samo opstanak države Bosne i Hercegovine, nego doslovno i goli opstanak bosanskog naroda.** Stoga, vi ste imali mnogo razloga da pokrenete ovu inicijativu i da pokušate upozoriti svijet na opasnost. Jer u ratu koji je pokrenut protiv Bosne i Hercegovine pogaženi su svi zakoni međunarodnog prava. Ubijani su civili, žene, djeca, starci, ili su ne-

milosrdno protjerivani sa svojih vjekovnih ognjišta, silovane su žene, nikli su koncentracioni logori, rušene su bogomolje i škole, na nečuven način pogaženo je ljudsko dostojanstvo, a **sila je postala jedini zakon i jedini arbitar**.

Kada se tako nešto događa onda se to ne tiče samo zemlje i naroda koji je neposredno pogođen tom nesrećom. **Ugrožavanje nekih elementarnih ljudskih vrijednosti kakvo je na sceni sada u Bosni, tiče se svakog čovjeka i svake žene na svijetu.**

Pretpostavljam da vas je takvo shvatanje problema o kojem je riječ okupilo danas ovdje. Na žalost, mnogi izvan ove sale tako ne misle, a među njima je i jedan broj odgovornih državnika. To je razlog što se ponašanje međunarodne zajednice u bosanskoj krizi pretvorilo u tužnu i ružnu priču u nastavcima, koja govori o **nedosljednostima, oklijevanju, samozavaravanju, povlačenju, pa i seriji poraza te zajednice pred silom i nepravdom.** To nije konačan poraz i još uvijek nije kasno, ali je potrebno da obični ljudi u svim zemljama shvate opasnost od fašizma i boljševizma koji ponovo dižu glavu i svugdje podjednako prijete čovjeku i ljudskim vrijednostima.

Ja neću ovdje nabrajati sve zločine koji su u Bosni počinjeni u ime osvajačke politike ili bolesne težnje nekih malih naroda da imaju velike države. O tome je ovdje prezentovan obiman materijal i on je dovoljno informativan. Umjesto toga rekao bih, bolje rečeno ponovio bih, nekoliko jednostavnih činjenica, koje propaganda ponekad zanemaru-

je. Te činjenice su:

1.) **U Bosni se ne vodi građanski rat.** Protiv Bosne dvije susjedne zemlje, prvo Srbija a u posljednje vrijeme i Hrvatska, izvršile su agresiju. To je rat za osvajanje tuđih teritorija praćen genocidom, dakle zločin protiv čovječanstva;

2.) **U bosni se ne vodi ni vjerski rat.** Naprotiv, prije bi se moglo reći da je to rat protiv svake vjere i svih vjerskih vrijednosti;

3.) **Zločin o kojem je riječ ne može se zaustaviti riječima i rezolucijama.** Istorija ne poznaje slučaj da je sila i nasilje zaustavljeno apelom. Agresori nemaju sluha i razumijevanja za argumente te vrste. Mi u Bosni sili se odupiremo silom i činimo to skoro već 22 mjeseca. Sve što je spašeno od naše zemlje, spašeno je zahvaljujući tom hrabrom otporu;

4.) Umjesto da donosi nove rezolucije, međunarodna zajednica bi trebala provoditi već donesene. **Nijedna od preko trideset rezolucija o Bosni i Hercegovini nije dosljedno provedena.** Tačnije rečeno, provedena je jedna, i to ona o embargu na uvoz oružja, koja je bila protiv interesa bosanskog naroda;

5.) **Prema članu 51. Povelje UN napadnuta zemlja ima pravo na dvije vrste odbrane: kolektivnu i samoodbranu. Bosna i Hercegovina je lišena obje.** Rezultati su više nego očigledni. O njima rječito govore materijali o okupaciji i rušenju zemlje i zločinima protiv njenog naroda, predo-

čeni na današnjoj konferenciji.

6.) Nakon neuspjeha mirovnih pregovora, optužuju nas da odbijamo mir. **Mi ne odbijamo mir nego kapitulaciju, jer uistinu to što nam se nudi je zahtjev da kapituliramo.** Hoće da nas liše izlaska na rijeke Savu i Drinu, i na more. I više od toga: oni traže da Srbima, kao nagradu za izvršeni genocid i etničko čišćenje, prepustimo gradove i sela u kojima su taj zločin izvršili;

7.) Ne želimo graditi ideološku državu bilo koje vrste. **Naš cilj je demokratska, sekularna država, u kojoj niko neće biti proganjan zbog svoje vjere, nacije, i političkog uvjerenja**.

Pomozite nam da sačuvamo i izgradimo takvu zemlju.

Hvala!

IZJAVA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA PO POVRATKU IZ MALEZIJE 27. JANUARA 1994. G.

U Maleziji sam, prije svega, prisustvovao Konferenciji za parlamentarce o Bosni i Hercegovini. Bila je to zapažena konferencija koja je privukla pažnju svijeta i fokusirala ponovo Bosnu i Hercegovinu, za koju se ponekad interes u svijetu gubi, što ne smijemo dopustiti. Obratio sam se toj konferenciji, a donijeta je i snažna deklaracija o Bosni i Hercegovini.

Dobro je da su donesene te deklaracije u kojima su potvrđeni pozitivni pristupi kada je riječ o Bosni i Hercegovini. To znači vraćanje one realne slike o tome da se u Bosni i Hercegovini radi o agresiji, a ne o građanskom ratu, da se potvrđuje suverenitet i integritet zemlje, da se zahtijeva skidanje embarga na oružje i pooštrenje sankcija prema agresoru, da se opominje Hrvatska zbog svog ponašanja i pogrešne politike u Bosni i Hercegovini.

Bio sam i u zvaničnoj posjeti Maleziji i imao sam iscrpne razgovore sa predsjednikom Mahatirom, koji se smatra najvećim prijateljem Bosne i Hercegovine, u tom dijelu svijeta. Potom sam bio u Bruneju i Indoneziji , na poziv tih zemalja.

Posebno interesantan bio je razgovor sa predsjednikom Suhartom, koji je trajao skoro dva sata, u četiri oka. In-

donezija je predsjedavajući i pokreta nesvrstanih zemalja, koji je nekad bio veoma uticajan. Danas je taj pokret manje uticajan, ali još uvijek ne treba potcjenjivati njegov značaj jer okuplja veliki broj zemalja.

Bitan je i energičan stav da se ukine embargo na uvoz oružja u Bosnu i Hercegovinu, i, naravno, podrška Bosni i Hercegovini, osuda agresora i zahtjev za kažnjavanje ratnih zločinaca. Razgovarali smo i o konkretnoj pomoći Bosni i Hercegovini, u ovom momentu i u budućnosti. To su perspektivne i bogate zemlje, koje pružaju Bosni i Hercegovini konkretnu pomoć i podršku, koju će pružati i ubuduće.

IZJAVA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA U INTERVJUU RADIJU BOSNE I HERCEGOVINE 04.02.1994. G.

Mi danas praktično imamo dva fronta. Vidjelo se podavno da se taj drugi front može otvoriti. Mi smo nastojali na svaki način da to izbjegnemo. Taj drugi front je nešto najgore što se može dogoditi jednoj vojsci, čemu je sada izložena bosnaska Armija. Nametnut nam je iscrpljujući rat. Uspjeli smo da se održimo i frontovi su očuvani. U cijelosti gledano situacija je zadovoljavajuća i svijet se pomalo čudi kako uspijevamo održati pozicije. Došlo je i do mobilizacije na srpskoj strani, koja vjerovatno ima neki psihološki značaj, i ne bih rekao da će to dovesti do bitnog debalansa ili bitne promjene na ratištima. Mislim da su ovu mobilizaciju četnici poduzeli radi oslabljenog morala.

Mi naravno moramo da učestvujemo u pregovorima u Ženevi. Ja sam rekao da će vjerovatno doći dr. Haris Silajdžić sa delegacijom i sa punim ovlaštenjima da pregovara. Ja bih se možda uključio ako bih vidio da će biti nekog napretka i ako mi dr. Silajdžić javi da stvari idu kako treba.

Ja sam procijenio da se 10. februara neće dogoditi nikakvo čudo, što nije isključeno, jer imamo sada onu novu četvornu inicijativu Amerike, Engleske, Francuske i Njemačke. Očekuje se da bi oni mogli da predlože nešto novo i da bi to omogućilo neki prodor u ovim pregovorima. Detalji te inicijative nisu poznati, ali bi se moglo desiti da na pregovore

krenemo u kompletnom sastavu. Dileme za nas nema, uvijek smo za cjelovitu Bosnu. Radi se o tome da li bi to bila neka unija, ali uvijek uz očuvanje postojećih granica.

Glavni krivac za podjelu Bosne je Tuđman. Mi bismo se odbranili da nije bilo ovoga noža u leđa sa zapadne strane. To je ono što je štetilo Hrvatskoj. Od agresije Srbije na Bosnu i Hercegovinu odjednom je, ovom agresijom HVO-a i Hrvatske, ovaj sukob pretvoren u nekakav građanski rat tri sukobljene strane, što u suštini nije. Jednostavno se zamaglila i iskrivila slika rata. Stvorila se zabuna u svjetskoj javnosti o karakteru sukoba u Bosni i Hercegovini.

Tuđman gura dalje na podjelu i istovremeno sa nama potpisuje sporazume koji nisu iskreni, a u isto vrijeme sa Miloševićem dogovara nešto drugo. Nama je to posve jasno. Kroz dva dana ovdje će se održati Hrvatski sabor, koji će stvari upraviti u drugom smjeru. Mi znamo da raspoloženje bosanskih Hrvata nije za takvu opciju, a isto takvo je i mišljenje velikog dijela hrvatske javnosti, kao i opozicionih stranaka. Oni su protiv Tuđmanove politike.

Neki nas optužuju da nećemo da potpišemo mir. Mi jedino tražimo da nam se vrate teritorije koje su okupirane, na kojima je živio većinski Bošnjački narod. Dajte nam naš izlaz na more kod Neuma. Dajte nam Brčko, što nam pripada po dva osnova: po pravu da izađemo na Savu, i po pravu što je to većinska muslimanska opština. Vratite nam te teritorije i put miru je otvoren. To je ono što mi zovemo **pravedan mir**.

PISMO PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA MANFREDU VERNERU POVODOM MASAKRA NA DOBRINJI 04.02.1994. G.

U Sarajevu se danas ponovo dogodio strašan zločin. **Projektili upućeni sa srpskih položaja ubili su osam, a teško ranili dvadeset građana u naselju Dobrinja. Žrtve najnovijeg divljačkog napada su civili koji su čekali u redu za humanitarnu pomoć i djeca, što su se igrala u parku.**

Samo dvadeset dana je prošlo od posljednjeg samita Saveza na čijem ste čelu, a sa kojeg je građanima BiH i međunarodnoj javnosti upućena poruka u kojoj ste izrazili spremnost da spriječite davljenje Sarajeva, sigurnosnih zona i drugih ugroženih područja u BiH. Sarajevo danas nije davljeno. Naš glavni grad je danas ***ubijan***, kao što ga ubijaju već puna dvadeset i dva mjeseca.

Tražimo od vas da bez oklijevanja upotrijebite sredstva koja Vam stoje na raspolaganju i učinite da Sarajevo i drugi gradovi u našoj zemlji prestanu bit masovne klaonice.

IZJAVA PREDSJEDNIKA PREDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA NOVINARIMA POVODOM MASAKRA POČINJENOG NAD GRAĐANIMA SARAJEVA 05.02.1994.G.

Prije svega želim da izrazim duboko saučešće porodicama poginulih Sarajlija. Ovo je jedan crn, strašan dan za narod Bosne i Hercegovine. Odlučili smo da se odreknemo pregovora na aerodromu, dok će na današnjoj zajedničkoj sjednici (u 18 sati) Predsjedništvo i Vlada odlučiti o učešću naše delegacije na pregovorima u Ženevi. Pripremamo kratko pismo za trideset-četrdeset državnika svijeta; pismo u kojem ćemo reći da se osjećamo kao osuđeni na smrt u Bosni i Hercegovini. Stavićemo im do znanja da **smatramo da svi oni koji nas rješavaju prava na samoodbranu, tog prirodnog prava, prava koje je dato u članu 51 Povelje UN, da su saučesnici u zločinu koji se događa.**

OTVORENO PISMO PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA PREDSJEDAVAJUĆEM EVROPSKE UNIJE KARLOSU PAPULJASU I GENERALNOM SEKRETARU NATO-A MANFREĐU VERNERU

Poštovana gospodo,

u svom pismu od 5. februara obavijestio sam vas o masakru civila koji se desio toga dana na sarajevskoj pijaci. Na žalost, izjava odgovornih osoba UNPROFOR-a ukazuje na to da će revolt svijeta i spremnost na konačnu akciju ponovo biti amortizovani razvučenom istragom o porijeklu granate, tvrdnjama Srba da im artiljerija služi za odbranu, ponudama za još jedan jalovi prekid vatre, izjavama o neophodnosti zaključivanja mira prihvatljivog „objema zaraćenim stranama", itd. **Bojim se da će se rasprava fokusirati na jedan projektil i time odvući pažnju od više od tri stotine hiljada granata koje su u dvadeset i dva mjeseca opsade ispaljivane na ovaj grad.**

Neistina je da preko stotinu artiljerijskih cijevi, raspoređenih po brdima oko Sarajeva, služe za odbranu Srba od bosanske Armije. Oni su tu radi ucjene i da bi nanosili patnje civilnom stanovništvu, zaustavile život u gradu i prisilile nas na neprihvatljive političke ustupke agresoru. **Od 9.872 poginulih u granatiranjima grada, samo 164 su bili vojnici.**

Poginulo je 1.563 djece i 278 trudnih žena. Ranjeno je 57.897 civila, od čega će preko 29.000 ostati teški invalidi. Uništeno je i ozbiljno oštećeno 40.000 stanova i 35.000 radnih mjesta.

Preciznom i upornom paljbom spaljeno je gradsko porodilište, Nacionalna biblioteka, Orijentalni institut, remiza sa svim tramvajima i gradskim autobusima. Gradska bolnica je pogođena 207 puta. Ubijeno je 9 ljekara i 16 pacijenata. Sve crkve, džamije i sinagoge u gradu su pogođene i oštećene. Uništeni su i svi Olimpijski sportski objekti, kao i zgrade Skupštine i Vlade. Nema zgrade, škole ili fakulteta u gradu, koja nije pogođena. Nastava se odvija u improvizovanim učionicama. Svi hoteli su uništeni. Radi „Holidej Inn", koji je oštećen.

Zgrada UNPROFOR-a je takođe česta meta artiljerijskih napada.

Gospodo, pakao u Sarajevu traje već preko 700 dana. Krajnje je vrijeme da se srpska mašina za ubijanje ljudi, bogomolja, škola i bolnica zaustavi i ukloni.

Molim da sa sadržajem pisma upoznate članice vaših organizacija.

UVODNA RIJEČ PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA NA SKUPŠTINI RBIH 07.02.1994. G.

Gospodo poslanici,
poštovani gosti i prijatelji,

Imam pomalo neprijatnu dužnost da vam danas i ovdje govorim o Ženevskim pregovorima, koji su postali scena, na kojoj se direktno susreće i suočava Bosna sa svojim prijateljima, pravim i hinjenim, i sa svojim neprijateljima, ljutim i onim prikrivenim. **Pregovori su zapali u ćor-sokak i nalaze se pred fijaskom.** Stoga smo se danas sastali ovdje da razmijenimo misli i odlučimo šta nam je činiti. Možda bi neke nove ideje, koje će se danas čuti u ovoj sali, mogle ukazati na izlaz iz ovog tapkanja u mjestu i ukazati na neke nove puteve.

Pozvao bih stoga poslanike, da kao najobavješteniji i najpozvaniji, kažu šta narod misli i iznesu svoja viđenja i eventualno nove ideje koje bi dale podstrek pregovorima. **Neka to učine smiono i slobodno, jer ovo je vrijeme promjena i sve je podložno sumnji i preispitivanju, sve osim nekih elementarnih principa i jednog cilja, a taj cilj je spas naroda i države.** Izvan toga nema tabu tema i političkih svetinja.

U minulim rundama pregovora u Ženevi naša delegacija je dosljedno zastupala stavove Skupštine usvojene na za-

sjedanju od 28. septembra 1993. godine. Tražili smo da srpska strana vrati okupirane opštine u Podrinju i Zapadnoj Bosni. Srbi su učinili neke male ustupke u Istočnoj Bosni, ali i dva koraka nazad, koja se tiču Brčkog i Doboja. Hrvatska strana uporno je odbijala da prihvati obostrano zadovoljavajuće rješenje za naš izlaz na more kod Neuma. Nuđena su neka za nas neprihvatljiva rješenja kod Prevlake i na Pelješcu. Takođe, Hrvati su odbili naš prijedlog za vojno dezangažovanje u Centralnoj Bosni. Predlagali smo, naime, da se iz reona Viteza i Novog Travnika povuku snage HVO-a u kom slučaju bi se povukle i jedinice Armije RBiH, a vlast bi preuzeli civilni organi i vojnici UNPROFOR-a. Pošto ovaj prijedlog nisu prihvatili, konfrontacija kod Viteza je nastavljena.

Pregovori se nastavljaju 10. februara, i ulaze u kritičnu fazu. Očekuje se aktivnije učešće Sjedinjenih Država, što bi moglo samo pozitivno uticati na tok pregovora. Smatram da bi našoj delegaciji trebalo dati punu slobodu pregovaranja s tim da konačna odluka pripada Skupštini. Delegacija pri tome treba da nastavi da slijedi Stavove Skupštine RBiH od 28. septembra 1993. godine, ali i da uzme u obzir i sve korisnije ideje i prijedloge koji će biti danas iznošeni od strane poslanika ili poslaničkih klubova.

Delegaciju treba također ovlastiti da, u slučaju izostanka bilo kakvog progresa i ako ocijeni da su pregovori na ovoj osnovi iscrpili sve mogućnosti, zatraži da čitav predmet bude vraćen pred Savjet bezbjednosti UN. U ovom slučaju mi bi od Savjeta zatražili da konačno sprovede sve relevantne rezolucije o Republici Bosni i Hercegovini, odnosno podsje-

tili bismo ga na tu njegovu obavezu. Drugog izlaza ne vidim.

Mislim da ne treba posebno da ističem da naša pozicija na pregovorima bitno ovisi o našoj vojnoj situaciji, snazi ili slabosti neprijatelja, moralu i granicama izdržljivosti našeg naroda, humanitarnim prilikama i drugim faktorima. Državna delegacija je nastojala da o ovim činjenicama bude što objektivnije obaviještena, i sama je, u granicama mogućnosti, pokušavala da što realnije procjenjuje ove bitne faktore.

Na kraju, želim da još jednom podvučem da **naš cilj jeste mir, ali samo pravedan mir. Tom cilju podređena su sva naša nastojanja.**

Hvala!

IZJAVA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA NAKON PREGOVORA SA JASUŠIJEM AKAŠIJEM 07.02.1994. G.

Upravo je završila druga runda razgovora sa gospodinom Akašijem i njegovim saradnicima, među kojima su bili i general Majkl Rouz i general Kot, i još jedan broj saradnika, njih sedam-osam. Suština je u tome da mi prihvatamo prekid vatre u rejonu Sarajeva, pod neopozivim uvjetom da srpska strana povuče tešku artiljeriju koja se nalazi oko grada, iz koje ubija stanovništvo. Koliko sam mogao da razumijem iz razgovora sa Akašijem, srpska strana to ne prihvata, nego nekakav blijedi monitoring, ili nešto slično, što ih ne sprečava da tuku grad. Mi to nećemo prihvatiti.

Tražio sam od Akašija objašnjenje, čime oni objašnjavaju to svoje zadržavanje artiljerije na obroncima grada, ako ne nekakvim pravom da kad god zažele, ubijaju stanovništvo. Očigledno, artiljerija nema nikakvog vojnog značaja gore. Ona služi samo kao prijetnja civilnom stanovništvu grada. Sasvim sam siguran da je od svih ljudi koje je do sada ta artiljerija ubila **devedeset i devet posto civilno stanovništvo**, među kojim, kao što znate, ima hiljadu i dvije stotine do hiljadu i tri stotine djece, i da je vrlo mali broj vojnika. Dakle, oni nemaju nikakvog vojnog razloga da zadržavaju tu artiljeriju.

Razgovori će se nastaviti u ponedjeljak. Mi ćemo, naravno, insistirati na povlačenju artiljerije; na njenom stavlja-

nju pod kontrolu. Hoće li to druga strana prihvatiti - ne znam, ali mi ćemo o tome obavijestiti svijet, koji mora znati šta znači ta artiljerija, i šta je u stvari njen zadatak. Ponavljam, **njen zadatak je isključivo ucena nad gradom i ubijanje civilnog stanovništva u gradu.** Dakle, oni žele održati grad mrtvim, jer, dok je artiljerija nad gradom, mi ne možemo normalno otvoriti škole, ne mogu raditi prodavaonice, niti ljudi mogu slobodno da se kreću i obavljaju svoj posao. To je otprilike naš stav u ovoj stvari.

PISMO PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA ĐULIJU ANDREATI, PREDSJEDAVAJUĆEM KEBS-A I TADEUŠU MAZOVJECKOM, SPECIJALNOM IZVJESTIOCU GENERALNOG SEKRETARA UN ZA LJUSDSKA PRAVA, FEBRUARA 1994. G.

Muslimani i Albanci oduvijek su bili građani drugog reda u Srbiji i Crnoj Gori. Kada je u proljeće 1992. godine počela agresija na Bosnu i Hercegovinu, nasilje nad Muslimanima u Srbiji i Crnoj Gori postalo je otvoreno, a grupe srpskih i crnogorskih doborovoljaca, vraćajući se sa ratišta u Bosni, krenule su da se svete nad nezaštićenim muslimanskim narodom.

Najdrastičniji čin je **strijeljanje svih muškaraca Muslimana, koji su se zatekli u autobusu na liniji Priboj - Sjeverin, u oktobru 1993. godine, što je rezultiralo ubrzanim egzodusom Muslimana iz Srbije i Crne Gore.**

U posljednjih mjesec dana srpske i crnogorske vlasti krenule su u **organizovan državni teror** nad muslimanskom manjinom u pokrajini Sandžak. Narodne vođe i ugledniji ljudi, naročito aktivisti SDA, koja okuplja Muslimane, pohapšeni su i u Srbiji je uhapšen zamjenik predsjednika SDA dr. Hajrudin Sadiković, i oko 250 Muslimana, mahom aktivista SDA. Predsjednik SDA Sulejman Ugljanin i većina istaknutih muslimanskih vođa već su napustili Srbiju. Hapšenja u Crnoj Gori nastavljena su u posljednjih četrnaest dana, a pre-

ma izjavama očevidaca, svi uhapšeni su prilikom hapšenja i u pritvoru fizički zlostavljani. Iz pisanja tamošnjih medija da se zaključiti da su u toku ili u pripremi klasični montirani politički procesi protiv pritvorenih.

Molim vas da učinite što je u vašoj moći da se ovaj teror zaustavi i da se muslimanskoj manjini u Srbiji i Crnoj Gori obezbijedi pravo na miran i slobodan život, kako to garantuje Povelja UN i drugi dokumenti svjetske zajednice.

GOVOR PREDSJEDNIKA ALIJE IZETBEGOVIĆA NA KONVENCIJI STRANKE DEMOKRATSKE AKCIJE, 25. MARTA 1994. GODINE U SARAJEVU

Draga braćo i sestre,
dame i gospodo,
dragi prijatelji, poštovani gosti,

Očekivao sam da će predsjednik prvo dati riječ našim gostima. Međutim, pošto sam prozvan da izađem, ja ću govoriti, mada sam htio da čujem diskusije ostalih, pa da možda nešto i komentiram. Ali, dobro, zadržavam pravo da opet izađem, ako bude trebalo.

Prije no što vam se obratim, želio bih da kažem da ove moje slike, koje su nalijepljene na ovom zidu, nisu sa mojim pristankom stavljene i ja molim da budu uklonjene prilikom prve pauze. Nije u pitanju neka lažna skromnost. Jednostavno, to nije naš adet. Mislim da ćete se složiti s tim.

Dakle, ovih dana, ili tačnije prekosutra, navršavaju se četiri godine, od onog **Saopćenja** za javnost, kojim je četrdeset naših intelektualaca objavilo da osniva političku stranku - prvu stranku te vrste nakon četrdeset godina jednostranačkog sistema. Bilo je to u istoj ovoj zgradi 27. marta 1990. godine. Od tada su prošle četiri duge godine. Imao sam osjećaj da istorija teče jako brzo. Događanja je bilo jako mnogo, i osje-

ćala se neka gustina događanja, ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i u svijetu. U Bosni i Hercegovini posebno.

Događaji koji su se ovdje zbili, bili su siloviti. Istovremeno nestajalo je Jugoslavije, ali dogodio se još jedan krupan događaj u svijetu: raspao se Sovjetski Savez. Istina, nešto mirnije nego što se to dogodilo sa Jugoslavijom. Ali, to su bila dva velika potresa, u stvari, dva, da tako kažem, politička zemljotresa razorne snage. Epicentar tih događaja bila je upravo naša zemlja - Bosna i Hercegovina.

Kada smo se mi, dakle, prije četiri godine ovdje sastali, bilo je prisutno neko osjećanje da se sprema taj vihor. **Pogrešno bi bilo smatrati da smo ga mi izazvali. Mi jesmo učestvovali u tim događajima, ali oni bi se odvijali i bez nas.** Neumitno se rušio istočni sistem. On bi, prije ili kasnije, povukao Jugoslaviju. Promjene bi se ovdje dogodile. Mogle su da se dogode bez nas, bez našeg učešća u događajima.

Mislim da mogu da kažem, bez preuveličavanja, da je onaj proglas Četrdesetorice značio našu odluku da, po prvi put u zadnjih sto godina, naš narod - Muslimanski ili Bošnjački, (možda je bolje da ga zovemo Bošnjačkim narodom), ne bude više objekt zbivanja, nego da postane **subjekt zbivanja**. Da se uključi u tu borbu, u taj vihor, koji je očito krenuo i bivao sve jači.

Ja ponekad razmišljam: da sam se rodio, recimo, u prošlom vijeku, izbjegao bih te događaje. Da mi je bilo sude-

no da se rodim u slijedećem vijeku, takođe bih izbjegao. **Bilo nam je suđeno da budemo savremenici tih događaja** - svi mi ovdje - i ja se ponekad pitam da li je to bilo prokletstvo ili blagoslov. Ponekad mi se čini da je bilo i jedno i drugo.

Prošli smo veoma teške, beskrajno teške dane, zajedno sa našim narodom. Ali, eto, kao što vidite, izdržali smo. Dakle, bilo je to našoj generaciji suđeno, jer ljudi ne biraju mjesto gdje će se roditi, ni vrijeme kada će se roditi. Bilo je upravo nama suđeno da ponesemo taj teret. Mi taj teret i dalje nosimo. Neki su, noseći ga, pokleknuli. Neki su izdržali. Neki su časno pali. A neki ga i dalje nose. I ja se nadam i želim da mi budemo od onih koji će do kraja iznijeti taj teret. Iza nas je, ja hoću da vjerujem, veća polovina tog teškog i trnovitog puta. Neko daleko svjetlo vidi se na kraju tunela. Vlada neko opće osjećanje da je tako. Da smo održali ovaj sastanak prije dva ili tri mjeseca, mislim, mislim da bi preovladavali pesimističniji tonovi u izlaganjima ljudi; i u mojem, i u vašim. Ali sada se nazire neki izlaz. Kao da smo uspjeli da izađemo na vrh te planine. Stvari su počele da se kreću postepeno i polahko u našu korist. I sad nam treba i hrabrosti i pameti da dovršimo taj posao.

Kada se sada analizira taj pređeni put i ovo što smo nedavno potpisali, onda izvjestan broj ljudi ima odveć kritički pristup pa kažu - nije ovo trebalo ovako, nije trebalo onako. Listaju dokumente koje smo nedavno potpisali. Nalaze neke formulacije koje nisu dobre (koje i po mom mišljenju nisu dobre), nalaze neka rješenja koja nisu dobra (koja i po

mom mišljenju nisu optimalna), ali ne cijene rezultat u cjelini. Hoću da kažem, imamo neki adet da, što kažu, u siru tražimo rupe. I ja vidim te rupe, ali nevolja je što oni vide samo te rupe, ali ne i sir.

Ja mislim da će ovdje biti o tome dosta govora. Biće i konkretnih referata koji se odnose na naše posljednje razgovore i dogovore, ali smatram da možemo ocijeniti da je to bila naša politička pobjeda. Naravno, kao što kažu, diplomatija je samo neko šminkanje vojne situacije. Ta naša politička pobjeda, ne smijemo to zaboraviti, rezultat je vojnih napora. Rezultat je vojne situacije koja je to omogućila.

Kad spominjemo vojsku, zamolio bih vas, pošto ovdje sjedi velik broj vojnika, i onih u uniformi, a ima ih mnogo i u civilu, za jedan zasluženi aplauz za te naše vojnike.

Ja spomenuh te događaje koji su, u stvari, jedan silovit sukob dobra i zla. Čini mi se da je Bosna bila scena nevjerovatnih kontrasta. Ovdje se sukobilo dobro i zlo, u najčišćem, i u nekakvom koncentriranom obliku. Zato je Bosna postala **moralno pitanje**, čak možda osnovna moralna dilema današnjega svijeta. U toku ove dvije godine, koliko traje ova borba, svijet se polako svrstava ZA i PROTIV Bosne. Neutralnih nema. Niti ih u ovoj situaciji može biti. Svi su ili za Bosnu ili protiv nje. Niko nije ostao po strani. I kada posmatrate kako je to svrstavanje išlo, onda vidite kako je, sve što je bilo dobrog u svijetu, hvala Bogu, svrstalo se na našu stranu.

Primjetio sam, recimo, kada je riječ o vladama u jednom broju zemalja, kako su njihovi, ponekad ljigavi političari, stali na onu suprotnu stranu. Ali sve što je bilo slobodara u tim zemljama, idealista, romantičara, pjesnika, umjetnika, sve je to bilo i ostalo uz nas. Pored svega, sav muslimanski svijet je bio od početka uz nas, i to je posebna priča.

Sjetite se, na primjer, onoga dana kada je bila zimska Olimpijada i kada je spomenuto Sarajevo. Tada su svi ustali u čast Sarajeva i minutom šutnje odali poštu mrtvima i živima u Sarajevu. Prema nekim računima, dvije i po milijarde ljudi je posmatralo taj spektakl. Svi su bili za Sarajevo. A Samaran, predsjednik Olimpijskog komiteta, koji je kasnije došao (mislim da je došao još u toku Olimpijade), rekao mi je: mnogi ljudi koje je on vidio pričali su mu da su tada, posmatrajući tu scenu, u svojim domovima, ustali radi Sarajeva. To mi je on rekao prilikom posjete Sarajevu.

A vidite, kad već spominjem Sarajevo, sva Bosna je, kako rekoh, bila scena sukoba dobra i zla. Vidite, **Sarajevo će u svijetu ostati upamćeno kao simbol patnje, mada bih ja volio da ga više pamtimo kao simbol otpora.** Bacili su ovdje na nas, kažu, sedam stotina hiljada granata. Dakle, bio je to neki test otpornosti ljudskog materijala. Mi smo taj test, hvala Bogu, izdržali. I pokazalo se da često nije važno koliko je neko snažan da udari, nego koliko je neko snažan da taj udarac izdrži.

I u tom Sarajevu, kada bi dolazili stranci, prije nego

što je rat počeo, imao sam običaj da im sa ponosom ukazujem na onaj slavni četverokut, koji svjedoči, koji je da tako kažem - kameni svjedok ljudskosti i tolerancije, što je ovdje vladala stotinama godina. Riječ je o onome četverokutu u kojem se, u malom razmaku, nalaze naša Begova džamija, katolička Katedrala, stara Pravoslavna crkva i Sinagoga. I koje jedna drugoj nisu smetale niti jedna drugu ometale.

Obično smatraju da je tolerancija rezultat najnovijeg doba. To je, kao, Francuskom revolucijom počelo. A vidite, nije počelo Francuskom revolucijom. Počelo je mnogo ranije. Neke od spomenutih bogomolja starije su od Francuske revolucije. Vidite, koristio sam priliku da strancima pokažem to mjesto, naravno, sa opravdanim ponosom. Ja spomenuh kontraste. Koji je to sad drugi kontrast koji se u Sarajevu vidi? To je bivša Vojna bolnica, koja je granatirana, kažu, 160 puta.

Neki dan posjetio me je francuski ministar Leotar, sa grupom saradnika. I ja mu kažem: „Nemojte propustiti priliku da vidite tu bolnicu, jer ta bolnica je jedinstven slučaj. Morate priznati da nikada i nigdje nećete imati priliku da vidite bolnicu, koja je, namjerno, granatirana 160 puta. To se događa jednom u istoriji i to ima samo u Sarajevu. Nemojte propustiti priliku da to vidite.“

Ovo u Sarajevu je na neki način sukob uma i pomračenja uma. Ono je bio um, onaj četverokut o kojem sam vam govorio. A ovo je jedno pomračenje uma u najgorem obliku.

Preporučio sam svojim gostima da također vide Vijećnicu, Nacionalnu biblioteku, koja je spaljena do temelja. Jedna divna zgrada, koja je izazivala poštovanje svakog čovjeka, osim ovih barbara sa brda. Kada bih mogao, ja bih savjetovao našem Gradu, da ostavi te dvije građevine, kao spomenik tog pomračenja uma. Jer, kad se to popravi, ljudi neće vjerovati da se takvo što dogodilo. Ako to ne budemo mogli, ostavićemo barem makete. Neka se zna šta je bilo sa jednom bolnicom i sa jednom nacionalnom bibliotekom. Dakle, to su ti kontrasti o kojima govorim. Jedno oličenje kulture i ljudskosti, a drugo svjedočanstvo srama i barbarstva.

Rekoh kako je naša Bosna i Hercegovina postala, na neki način, moralni ispit čovječanstva. I kada je riječ o ispitu, vi znate kako su mnogi na tom ispitu pali. Međutim, nama je velika utjeha, kako rekoh malo prije, da je uz nas bio onaj bolji dio čovječanstva. Bio sam neki dan u Americi, pa su mi predložili da odem da pogledam neku izložbu savremenih američkih slikara. Otišao sam i ustanovio da je ova izložba u cijelosti bila posvećena Sarajevu. Umalo nisam napravio nedopustivu grešku da ne odem da je pogledam. A ti su ljudi to spremili da nam pokažu, kako oni, njih preko 50 slikara, osjećaju za naš grad i pokušavaju na svoj način da nam pomognu. **Bosna je, dakle, moralno pitanje. A pitanje moralnog reda uvijek je univerzalno. I tiče se svakog čovjeka i svake žene.**

To je zapadni svijet. A muslimanski svijet je priča za sebe. Muslimanski svijet se ne odlikuje puno po jedinstvu. To

je, uostalom, velik svijet: od Maroka do Indonezije. Šarenilo rasa i naroda. I naročito uticaja. To je činilo da je izvjesna razjedinjenost odlikovala uvijek taj svijet. Sve do skora, sve do Bosne. Bosna je ujedinila muslimane. Nikada, čak ni palestinska nesreća, nije u toj mjeri ujedinila muslimanski svijet, kao što je to slučaj Bosne. I podjednako, s istim poštovanjem, sa istom spremnošću da pomognu, sa istim osjećajem solidarnosti, kada je riječ o Bosni, susrešćete se u jednom Maroku, Egiptu, Saudijskoj Arabiji, Iranu, Pakistanu, Maleziji ili Indoneziji. Svugdje je to osjećanje za Bosnu isto i vrlo snažno. I ako ova naša nesreća, ako nesreća ove vrste i ovog obima može imati ikakvu dobru stranu, ona je u tome što je ujedinila taj svijet oko jednog pitanja; a to je pitanje Bosne. Došlo je do procesa osvješćivanja, solidarnosti i jednog oblika jedinstva.

Ono što je uticalo na stvaranje takvog osjećanja je prije svega naš uporan otpor neprijatelju. Eto, vidite, ovdje među nama danas sjede, nadam se da sjede, neki ljudi iz Starog Viteza. Ne znam da li su uspjeli da dođu. Je li profesor Kaimović uspio da dođe? Hiljadu trista ljudi, žena i djece, opiralo se deset i po mjeseci u Starom Vitezu. Nisu se predali. Nisu pokleknuli. Nastavili su da pružaju otpor. A to je samo jedan od slučajeva. Naravno, drugi takav slučaj, jednako slavan, bio je Goražde. Zatim Maglaj. Sad evo Bihać. Pa Brčko. Pa Olovo. Bojim se da ne preskočim neki od ovih naših slavnih frontova. Da, to su Gornji Vakuf., pa Žepa, koju, na žalost, odavno ne spominjemo. Konačno, ne na prvom

mjestu, Sarajevo, jer je bilo puno težih slučajeva.

Ali, eto, opirali smo se tu, i svaki objektivan analitičar će reći, da je u osnovi toga otpora, stajao onaj događaj prije četiri godine. Ono saopćenje četrdeset ljudi koji su smogli hrabrosti da pozovu muslimanski narod da se okupi, da se ujedini, da dočeka spremno događaje koji su dolazili. U tom smislu, današnji skup je i neka vrsta jubileja, odnosno proslave toga dana.

Pitam se često: šta je Bosna nakon svega što se dogodilo? Šta je Bosna danas? Ja bih mogao posigurno reći šta ona nije. Ona nije ono što je bila jučer. Ona nije ono što je bila prije, valjalo to ili ne. Bosna je nešto drugo. Bosna se promijenila. **200.000 ljudi je ubijeno. 600.000 ljudi**, po najskorijim procjenama, je **protjerano** iz njihovih domova. **800 džamija je porušeno. Stotine sela i gradova su razoreni.** A kao neizbježni rezultat svega toga, promijenjena su osjećanja ljudi.

Bosna će biti bolja ili gora, ali će biti drugačija. Mi naravno hoćemo i vjerujemo da će biti bolja. Mi se borimo da očuvamo Bosnu u njenim sadašnjim granicama. To je naše pravo i nastavićemo zato da radimo. Ali kod svih računa i analiza moramo imati u vidu da su se dogodile strašne promjene. Moramo to imati u vidu kao ozbiljni ljudi.

Naravno, to što sam naveo, to je ona loša strana medalje: naši poginuli, naši protjerani. Jedan dio Bosne, ne baš

tako mali, nalazi se u tuđini. Međutim, Bosna, uprkos svega što se dogodilo, nije šutke pala.

Znate li odakle potiče ova riječ: šutke; ova priča o nečujnom padu Bosne? Ona se odnosi na događaje iz 1939. godine. Jer tada je Bosna uistinu - šutke pala. Bilo je to onda kada su Srbi i Hrvati dogovorili da podijele Bosnu na dva dijela. I to se dogodilo bez ikakvog otpora. Ja sam pokušavao da utvrdim da li je bilo nekih otpora. Nikakvih otpora nije bilo, pa čak ni ozbiljnih protesta! Bilo je tek nekih kritičkih članaka u štampi o toj sramnoj podjeli Bosne.

Ali vidite kako su se prilike promijenile. Bosnu su ponovo pokušali da obore. Ali ovaj put **Bosna nije šutke pala. Grmljavina našeg otpora čuje se širom planete, mogu li reći: do neba se čuje.** I to skoro bukvalno. Jer **pet milona granata je**, po najskorijim procjenama, **bačeno u pokušaju da se Bosna obori na koljena. Ali Bosna pati, trpi i drži se, hvala Bogu!**

Preskačem neke stvari da ovo svoje izlaganje malo skratim. Bivša Jugoslovenska Armija je četrdeset godina, nekom paranoičnom strašću, sakupljala oružje. Trošila je velike pare iz godine u godinu. Sve što je nakupila gvožđa, sručilo se na ovu našu nesretnu zemlju u protekle dvije godine dana.

U iskušenjima koja su nas snašla, bitno je da to kažem, mi smo pokušavali da budemo i da ostanemo ljudi. Ali

hoću da naglasim: nismo to pokušavali zbog njih. Mi smo nastojali da ostanemo ljudi zbog nas. Ne zbog njih, njima ništa ne dugujemo. Da budemo i da ostanemo ljudi, to je naša obaveza prema Bogu i prema nama samima. Ne prema njima. Kada se to *da budemo i ostanemo ljudi*, kada se taj, čisto moralni, poziv, prevede na politički jezik, šta on znači? U političkom jeziku taj poziv znači da ćemo nastojati da stvorimo državu zakona. To, dalje, praktički znači, da će to biti država, u kojoj niko neće biti progonjen zbog svoje vjere, nacije ili političkog uvjerenja. To će bit njen, da kažem, glavni zakon. Jer, vidite, prošli smo taj test. **Ovdje, na prostorima koje kontrolira legalna vlast i Armija RBiH, još se čuju zvona sa katedrala, i sa crkava. Još ima i Hrvata i Srba. Tamo, sa druge strane, nema više nikoga osim njih.** I kada smo mogli da održimo jedan takav stav u ratu, u ovakvim iskušnjima i ovakvim izazovima, onda sam siguran da ćemo to moći, tim prije, u miru.

Ipak, mi, naravno, nećemo pri tome raditi protiv sebe. Hoću da kažem da će Bosna i Hercegovina, a naša stranka treba da bude tome garant, biti i tako uređena, da se u njoj **više nikada ne može ponoviti genocid nad muslimanskim narodom. To će biti njen najviši zakon.** Nema, dakle, razoružanja i demilitarizacije. Nama vojska treba i ta vojska treba biti mala, ali jaka. Nema razoružavanja naroda. Tražićemo i donijećemo zakone da naši gradani imaju pravo da posjeduju oružje. Tog prava trebaju biti lišeni samo kriminalci. Samo ljudi koji imaju kriminalni dosije. Dakle, ljudi koji bi to oružje mogli da zloupotrijebe. Ali naš građanin,

koji je sve ovo doživio, i nakon svega što je doživio, taj građanin ne može biti lišen prava da ima oružje.

U vezi s tim, htio bih da kažem da mi se ne sviđaju neke akcije, ovdje, baš u Sarajevu. Mislim na Souk Bunaru, zašla je policija i vojska, i oduzimala oružje od ljudi. To je vjerovatno učinjeno u najboljoj namjeri. Ali, pravićemo takve zakone koji će omogućiti poštenim ljudima da imaju okačenu pušku o zid. Poštenim ljudima, svakako.

Jedan naš učeni alim ima običaj da kaže, kad je riječ o pravima ovdje u Bosni i Hercegovini, da će kod tih prava trebati uzeti u obzir i mezarove. Naime, treba da izbrojimo i mezarove. Vidjet ćemo ko je ginuo za ovu zemlju. Ko je ginuo za ovu slobodu ovdje. Jer, kada sam neki dan prolazio Bosnom, nagledao sam se tih mezarova. Mi muslimani nemamo običaj da podižemo spomenike nad tim humkama. Ali malo ćemo promijeniti adet, pa ćemo neke skromne spomenike ostaviti. Nećemo dozvoliti da se te humke zaravne, da ih ubrzo nestane. Nećemo praviti, naravno, nikakve skupe spomenike, ali neke nišane treba ostaviti. Neka se vide ove humke. Ovim humkama, svježim humkama, posijana je čitava Bosna i Hercegovina. *Smrtnim sjemenom zemlja je posijana*, kako kaže pjesnik. Sarajevo je samo jedan primjer. Ali krenite preko Igmana, na sve strane - humke. Gdje god se okrenete, svježe humke. Stare godinu dana ili par mjeseci.

Te humke treba da budu obilježene i da se vide. Jer groblja su važna, kao i staništa živih. Pa, ne uništavaju

džaba četnici naša groblja, gdje god stignu. Neki dan, kada sam letio avionom, vidim Vlakovo je potpuno zaravnjeno. A kada sam išao kolima prema gradu, vidio sam da je pravoslavno groblje kod nas očuvano. Hvala Bogu, neka je. Mi nismo barbari. Ali ćemo mi, rekoh, malo adet promijeniti. Pa ćemo stavljati neki nišan, da se pamti, i da djeca, kada dođu na neke buduće Bajrame, prouče fatihu, i sjete se ljudi i ovih događaja. Ovo se ne smije zaboraviti.

Kao što znate, proteklih mjeseci puno smo pregovarali, i konačno nešto potpisali. Pitamo se - šta ćemo dalje? Šta mi hoćemo dalje? Naravno, moglo bi se o tome mnogo govoriti, ali ja bih rekao da **mi naš zahtjev možemo iskazati u tri riječi: vratite nam teritorije**. To je naš zahtjev. U te tri riječi sabijeno je ono bitno što mi tražimo. **Nema mira bez vraćanja teritorija!**

Ne možemo mi ostaviti te teritorije da se na njima šire, ostaviti im naša sela i gradove nad kojima su izvršili genocid. Gdje su narod pobili i rastjerali. Iako, neka znate, imamo teškoća u tom pogledu i sa međunarodnom zajednicom. Ali, uprkos svemu, mi se tog zahtjeva ne možemo odreći iz više razloga. Prije svega, zato što naš narod treba da ima gdje da se vrati. Naš čovjek koji danas živi u Njemačkoj i Hrvatskoj, mora se moći vratiti u svoje selo kod Zvornika ili Višegrada. Tu nema pogodbi. To je praktični, svakodnevni, politički razlog. Ali, ima i onaj drugi, moralni razlog; zar bi mogli da im teritorije dadnemo kao nagradu i da kažemo: „Pošto ste nas pobili i protjerali izvolite to zadržati

kao nagradu."?

Prema tome, neka nam vrate teritorije, a dalje ćemo moći o svemu razgovarati. I prvi razgovor koji s njima možemo povesti (to smo rekli i ovoj gospodi s kojima smo ovdje razgovarali), prva tačka ovog razgovora će biti: jeste li spremni vratiti teritorije? Naravno, ja se, ne bez razloga, pitam, **hoće li Srbi uspjeti još jedanput prevariti svjetsku javnost?** Uspjeli su do sada nekoliko puta da je povuku za nos. Hoće li uspjeti još jednom? **Zato smo naš zahtjev do kraja pojednostavili. On je matematički tačan i liči po tome na jednu od Božijih zapovjedi. Znate kako su Božije zapovijedi kratke i jasne. I ova naša zapovijed, koju mi sebi dajemo, i koju činimo kao poruku svijetu, je kratka i jasna, i ne dozvoljava različita tumačenja.**

Oni su, znate na koga mislim, veliki majstori u tim stvarima. I sve se to studira u njihovim akademijama gore. O tome ću još nekoliko riječi malo kasnije; o tim akademicima, u čijim se glavama rodio ovaj rat. Jedan od rijetkih ratova koji se rodio u mozgovima akademika. Ti mozgovi smišljaju koješta, i nama je, pravo da vam kažem, nekada teško igrati tu šahovsku partiju sa njima. Oni su vojno nadmoćni, i naša vojska ima velikih problema da izađe na kraj s njihovim topovima. Ali mi koji vodimo političku borbu, imamo ponekad velikih teškoća da tu šahovsku partiju vodimo, i da izvučemo remi, recimo.

Postavio sam pitanje - hoće li Srbi ponovo uspjeti da

prevare svijet? Ali, **pravo pitanje glasi: jesu li uspjeli da ga prevare, ili je taj svijet htjeo da bude prevaren? Da li se svijet pravio da ne razumije događaje? Da li se pravio da ne vidi da je u pitanju agresija?** Srbi im kažu: nije to agresija, to je građanski rat. Izgleda da je to svijetu lakše: mjesto agresora i napadnutog, radije ide na tu šemu „zaraćene strane" itd. Zašto? Ako je agresija, i ako je genocid, onda su dužni da pomognu. Ima čak neka konvencija koja obavezuje zemlje da odgovore na genocid. Njima je onda lakše da ne vide te stvari. **Dugo im je vremena trebalo da vide konc-logore, na koje smo mi davno ukazivali. Ja sam predsjedniku Miteranu, još u julu mjesecu 1991. godine dao podatke o konc-logorima u Bosanskoj Krajini.** Dugo vremena je trebalo da to izađe na vidjelo. **Iako su hiljade ljudi nestajale bez traga, jedan dio svijeta se pravio da to ne vidi. Da to ne zna.** Tako im je bolje odgovaralo. Ponekad mi se čini da se radilo o pristanku da budu prevareni.

Međutim, stvari idu svojim tokom. Mi ćemo, ako Bog da, imati uskoro otvoren aerodrom u Tuzli. Ide teško, ali će se ta stvar završiti. I neće Srbi doći tamo da vrše kontrolu, rekli smo to jasno. Doći će nam i turske trupe u sastav UNPROFOR-a. I tu su se dugo opirali. Turci su odavde otišli prije više od 100 godina. Ali doći će turske trupe i siguran sam da neće podizati nikakve prste, nego da će korektno služiti. Jer su to dobri vojnici. Služiće korektno kao vojnici Ujedinjenih nacija.

Isto tako, neće biti skinute sankcije Srbiji dok ne bude mira u Bosni i dok se ne garantuju ljudska prava širom Srbije. U posljednje vrijeme imaju običaj da polako navikavaju javnost na to. Lansiraju tu krilaticu o ukidanju sankcija, stave to u promet, onda se o tome pola godine govori, pa se javnost polako navikava na tu stvar. Stoga mi isto trebamo tako papagajski da ponavljamo: **nema skidanja sankcija** dok se ne postigne **pravedan mir** u Bosni i Hercegovini. I dok naša braća u Sandžaku ne dobiju svoja prava. A kad već spominjemo Sandžak, rekao bih da Muslimansko nacionalno vijeće Sandžaka mi smatramo kao jednim legitimnim predstavnikom sandžačkog naroda. Moraju razgovarati s njima o budućnosti ove regije.

Ja ću još neke stvari da pomenem. Možda nisu jedna sa drugom u vezi. Tek neka zapažanja. Neki dan, kad je bila ova fudbalska utakmica između nas i UNPROFOR-a, vidio sam na TV svezane zastave. Nemojte više vezivati zastave. To nam ne treba. Od onog vezanja zastava proteklo je mnogo vode i dogodilo se mnogo *što-šta.* Vrijeme je da naš narod sazrije. Mi hoćemo ići u jedan prijateljski i razuman dogovor sa bilo kime, gdje naši politički interesi to traže. Ali **vezanje zastava je jedna romantika, koja nema osnove, i koja je nepotrebna.** Konačno, ne treba nam poštapanje na bilo koji narod. **Mi smo sami sebi dovoljni, kao i svaki drugi narod.** Ne treba nama nikakvo poštapanje.

Onda, u jednim našim uglednim novinama, čitam, kako naši vojnici ginu za zajednički život. Umiru da bismo

zajednički živjeli. Zajednički život je lijepa stvar, ali ja mislim da mogu slobodno reći da je laž, da naši vojnici ginu za to. **Naime, ako je iko gajio neke iluzije o zajedničkom životu, onda smo to bili mi.** Ali ne mogu se na laži zasnivati stvari, i ne možemo mi našem narodu lagati. **Naš vojnik gore, koji se muči u onom blatu, ne čini to da bi zajednički živio, nego zato da bi odbranio svoj toprak zemlje, koji hoće da mu otmu. On rizikuje život da brani svoju porodicu, svoju zemlju, svoj narod. To je istina.** Pitajte ga, uostalom, ako ne vjerujete. Je li on otišao gore da pogine da bi zajednički živio? Naš život mora da se zasniva na istini. Ne trebaju nam velike riječi. Znate kakva je stvar sa velikim riječima, to vam je kao sa saharinom: sladi. Ali ne hrani.

I čeka nas, ako Bog da, mir. Ne možda odmah sad. Ali uskoro. I spremite se. Dobro se spremite za taj mir. Naš Pjegamber je rekao, kad se vratio iz jedne teške bitke, da ide iz male bitke u veliku bitku. I zaista, ovo što nas sada čeka, kad se zaključi, neće biti nimalo lahko. Bojim se da ćemo često pomisliti na one jednostavne dane kada je bio samo rat. Kažu, kad je bolestan, čovjek ima samo jednu želju: da ozdravi. A kad ozdravi, onda se jave stotine želja. I bude ponekad nesretniji nego kad je bio u krevetu. Slično je sa narodom koji ratuje, i koji je u ovakvoj situaciji kao što smo mi. Njemu se čini da kad ove granate prestanu i dođe mir, onda će sve biti lahko. Onda je pred nama ravan put. Itd.

Ovdje vas je većina mladih ljudi. Ogromni problemi nas čekaju. Srušena industrija. Problem nezaposlenosti. Glad.

Sad nas svijet hrani. Manje-više svi jednako dobijaju. Manje-više. Međutim, ono što dolazi su krajnje nejednakosti. Imaćete bogataša, ratnih profitera, koji će onda, da upotrijebim taj, ovdje potpuno opravdan izraz, eksploatisati onaj obični svijet, koji neće imati posla.

Dakle, vi, koji ćete morati voditi ovaj narod u miru, dobro se spremite za to. Nemojte živjeti u iluzijama i sijati iluzije da će biti lahko. Biće veoma teško. Mi ćemo biti zemlja koja će izaći iz rata sa stotinama hiljada ozlijeđenih ljudi - invalida. Od toga, jedan dobar dio biće potpuno nesposoban za bilo kakav posao. Oni će trebati našu pomoć. Imaćemo masu porodica bez domaćina. Masu siročadi. Ja sam zaboravio tu brojku, a znam da sam se neki dan užasnuo, kad mi je žena iz SUMEJE ili FATIME rekla o koliko se oni siročadi već sada brinu. A onda, naravno, pitanje pravdi i nepravdi koje su neizbježne. Dakle, neka nam je Bog na pomoći.

Mi kao stranka trebamo biti i ostati u kontaktu sa narodom. Ponekad čovjek ne zna neke nepravde. Jednostavno ih ne primjeti. Šta mislite kako se osjećaju čovjek ili žena koji su izgubili sina? Nečiji sin će se vratiti iz rata, nečiji neće. Nema nikakve pravde koja to može ispraviti, koja to može nadoknaditi. I vodite računa o toj stvari. **Budite jako obazrivi prema ljudima koji su izgubili bližnje.** To je nešto što će tražiti poseban obzir i posebnu brigu. Ja osjećam da se to ne može ispraviti. **Čovjek koji je izgubio nekog od najbližih, a ima ih koji su izgubili više bliskih ljudi, ne može ništa što se dalje događa smatrati pravdom, osim,**

ako je čvrst vjernik, pa kaže: tako je Bog htio. Drugog izlaza i druge utjehe nema. Osim onih bukvalnih, fizičkih, ranjenika imaćemo mnogo ljudi čija su srca i duča ranjene. Ne gubite to iz vida.

I konačno, vi znate da sa ja skoro prije dvije godine zamrznuo svoju funkciju u Stranci. Sada sam odlučio da se vratim na čelo Stranke. Takav prijedlog je jučer formulirao Izvršni odbor i naravno, ja ću to učiniti, uz vašu saglasnost. Kako rekoh, mislim da nas čekaju vrlo teški dani, i trebaće nam jedna jaka politička snaga.

Stranka je bila malo oslabila. U zadnje vrijeme situacija se nešto popravila. U zadnjih pola godine. Stranka je oslabila usljed toga što je ono kadrova što je bilo, otišlo u državu. Otišlo u vlast. Stranka je ostala sama. U političkom životu ljudi nisu smislili nešto pametnije nego da imaju političke stranke. Bez toga se ne može rukovoditi narodom na jedan demokratski način. Može se, naravno, nekim diktaturama, ali mi to nećemo. Mi hoćemo da to ide sa narodom. Da bude konsultiran zadnji čovjek u nekoj mjesnoj zajednici ili u nekom selu.

Dakle, što se tiče Stranke, predviđamo njeno otvaranje na takav način da kažemo svima: svi vi koji ste se borili za Bosnu i Hercegovinu, i koji u Stranci vidite jedno mjesto okupljanja - dobro ste došli. Vrata su vam otvorena.

Kabanica se, kaže narod, proba na kiši. Džaba je pro-

bati na lijepom vremenu. Na lijepom vremenu se sija, fina je, sve je to u redu. Ali kada pada kiša, tek onda možete vidjeti da li ona propušta. Mi smo prošli kroz oluju i sad možete reći koji je čovjek valjao, koji nije valjao. Prije toga smo morali jako mnogo da se oslanjamo na nekakve njegove izjave, na lijepe riječi. Međutim, sad ako hoćemo, možemo gledati šta je on uradio.

Prema prijedlogu koji se priprema imaćemo tri potpredsjednika Stranke. Jedan bi se brinuo za Vladu, drugi za međunarodne odnose, treći bi vodio Izvršni odbor. Biće i Generalni sekretar Stranke. I konačno: predsjednik Glavnog odbora. Zatim, predviđeno je nekoliko savjeta Stranke koje treba razviti. Već postoje Privredni savjet. Pravni savjet. Savjet za kulturu. Imamo namjeru formirati, naime, doformirati, vojni savjet, kao i savjet za medunarodne odnose. Da bi ti savjeti radili, imamo namjeru staviti sekretare savjeta, kao profesionalce, koji bi tehnički pripremili posao i prijedloge.

Ja sam prošli put rekao, ako birate između poštenih i sposobnih, dajte prednost poštenima. Nisam mislio pri tome, kako je to neko shvatio, da ne moraju biti sposobni. Ali sam htio da kažem, ako ste u dilemi: ako imate manje sposobnog čovjeka, ali sasvim sigurno poštena čovjeka, dajte prednost poštenom. Sigurno nećete pogriješiti. Imao sam nenu, znate, ona je svu unučad voljela. Jednog nije. Ali, začudo, upravo taj je bio odličan đak. Ja joj kažem jednom prilikom: "Pa, neno, što ne voliš Hasana. On je najbolji dak medu nama?" A

ona meni odgovori: "On je Alija, odličan sebi. Nije meni. Nije mi došao tri Bajrama." Tako reče moja rahmetli nena.

Lijepo je da ljudi budu odlični. Ali je bitno da li rade za sebe ili za narod. Ovo je jedno vrijeme teško i čudno. Nema se kontrole. Mnogo je što-šta prepušteno ljudima na savjest. Na povjerenje. Jednostavno, ne možete kontrolirati. I baš zbog toga što kontrola ponekad nije moguća, potrebno je vidjeti ko je „odličan" za sebe, a ko je pomogao i narodu.

I, na kraju, ratni zločini. Namjerno sam ih ostavio za kraj ove priče. Rekao sam malo prije da se ovaj rat rodio u glavama nekih srpskih akademika. Svi su ratovi prljavi, ali spomenuti akademici su se postarali za to da ovo bude jedan od najprljavijih u istoriji. I sad, jedan od tih ljudi je bio nedavno tu (baš onaj koji je isticao taj ultimatum), bio je na brdima, među njima, i kaže: „Naša je savjest čista!" Njihova je savjest čista?! On to kaže iznad Sarajeva, u kojem je od njihovih granata i metaka ubijeno 1.300 djece. Vidite, za mene se lično na taj dan dogodio nekakav čudan sticaj okolnosti. Baš taj dan sam čitao jedno sure iz Kur'ana, koje me je oduvijek privlačilo. Ono je negdje pri kraju Kur'ana, i počinje ovim riječima: „I kada Sunce potamni, i kada zvijezde padaju, ..." I tu u nastavku, u nekoj prijetećoj gradaciji, što se penje naviše, ima jedna rečenica koja kaže: „ ... i kada se nevino ubijena djevojčica bude upitala - Zbog kakvog sam grijeha umorena? ..." Dogodilo se da sam baš tada uključio televizor, a tamo su upravo prikazivali scenu koja se dogodila dva dana prije masakra na Markalama. Kao što znate, 4. feb-

ruara je ubijeno šestoro djece. I onda kamera, zumira lice jedne mrtve djevojčice. I sad, ta mrtva djevojčica, taj Kur'anski ajet, i taj akademik čija je savjest čista?!

Htio bih da kažem i nama i njima, da se crna sjenka tog grijeha proteže preko prostora i vremena, do Sudnjega dana. Ja imam pravo da im oprostim nešto što su meni uradili. Ako hoću. Ali **ono što su uradili našim ženama, i našoj djeci, to im nikad oprostiti nećemo.**

To je moja poruka ovim ljudima, koji kažu da im je savjest čista.

Eto, toliko bih. Mislim da je za danas dosta.

I hvala vam na strpljenju.

DIO GOVORA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA POSLANICIMA SKUPŠTINE RBIH APRILA 1994. G.

Želio bih da izrazim svoje zadovoljstvo što ovdje ponovo vidim poslanike HDZ nakon dugog vremena, a naročito među njima neka lica koja su se borila skupa sa nama za cijelu Bosnu i Hercegovinu, ili koja su bila barem tužna zbog onih dana sukoba.

Ja hoću da izrazim svoju nadu i čvrstu našu opredijeljenost da dođu bolji dani za Bosnu i Hercegovinu, i da izrazim svoju nadu da dolaze dani saradnje, u interesu Bosne i Hercegovine, u interesu svakog od njenih naroda, naroda i naših građana. Toliko s moje strane s obzirom na to da nemamo mnogo vremena.

Držim da za usvajanje Ustava Federacije nema nikakvih smetnji, barem kod nas na sjednici Predsjedništva nisu izražene nikakve rezerve. Bilo je izvjesnih rezervi i nekakvih malih prijedloga kad je riječ o Ustavnom zakonu.

Nastojaćemo da danas završimo što prije ovaj započeti posao.

PISMO PREDSJENIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA PREDSJEDNIKU RUSKE FEDERACIJE BORISU JELJCINU

Zahvaljujem Vam se na pismu od 25. aprila 1994. godine u kome izražavate zabrinutost zbog razvoja događaja oko Goražda. Sa zadovoljstvom i nadom smo primili k znanju Vašu odlučnu osudu krvoprolića nad civilima u ovom gradu.

Mi smo pristalice političkog rješenja sukoba, ali, **ni nakon dvije godine, agresori ne odustaju od namjere da razore Bosnu i iskorijene naš narod.** Svakog dana oni daju nove dokaze takvom naumu.

Ključeve rata u Bosni i Hercegovini drže Beograd i Pale, a u našim rukama su samo ključevi otpora i riješenosti da istrajemo u ovoj neravnopravnoj brobi između dobra i zla, demokratije i fašizma.

Poštovani gospodine predsjedniče, pozdravljamo angažman Vaše Vlade u vezi sa Bosnom i Hercegovinom. Našoj zemlji, a siguran sam i ogromnoj većini građana, bila bi izuzetna čast da Vi lično dođete u Sarajevo, da se na licu mjesta upoznate sa situacijom koja postaje sve važnija preokupacija i vanjske politike Ruske federacije.

S nadom u mogućnost Vaše posjete, gospodine predsjedniče, upućujem Vam zvaničan poziv Predsjedništva Re-

publike Bosne i Hercegovine.

Molim Vas da primite izraze mog dubokog poštovanja.

ODGOVOR PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA 14.04.1994. G. NA PISMO PREDSJEDNIKA RH FRANJE TUĐMANA

Potpuno se slažem i podupirem Vaš stav da se iz mostarskih logora hitno puste svi zatočeni Bošnjaci, a iz zeničkog i travničkog vojnog zatvora svi vojnici HVO-a. U tom smislu već smo bili pripremili potrebne odluke i naredbe. Ta bi razmjena već bila provedena da nije prisutno, nama nerazumljivo, stajalište komisije HVO-a Majdan, gdje je cjelokupno muslimansko stanovništvo bilo primorano napustiti svoje domove i zatražiti zaštitu međunarodnih udruženja.

„Bosanski Hrvati također stradaju od bosanskih Srba u Banjoj Luci, posebno u selima oko Kotor-Varoša. Početkom ožujka bili su posebno teški napadi, uključujući zlodjelo kada su jednoj starici odsječene uši i iskopane oči." - piše posebni izvjestitelj.

Kaže da se stanje u Prijedoru pogoršalo od dvadeset i devetog ožujka, kada su, iz područja Bihaća, u grad dovezena tijela šest poginulih bosanskih Srba. Nakon toga je ubijeno najmanje 20 Muslimana i pripadnika drugih manjinskih skupina. Pripadnicima manjina i dalje je uskraćeno pravo na rad, obrazovanje i temeljna ljudska prava.

„Od početka ofanzive na Goražde do dvanaestog travnja, **civilne žrtve uključuju najmanje dvadeset i petoro poginule i osamdeset i jedno ranjene djece, te pedeset i dvoje poginulih i stotinu i šezdeset i četiri ranjenih stari-**

jih osoba i žena. Mete napada su bolnice, izbjeglički centri i domaćinstva. Gađanje iz snajpera postalo je obilježje srpske ofanzive na grad.“ - kaže Mazovjecki.

Tokom napredovanja, **snage bosanskih Srba razorile su najmanje trideset sela** u kojima su terorizirali ili ubijali Muslimane. U jednom od tih sela, Stanićima, četvrtog travnja, **sve su kuće spaljene a stanovnici odmah ubijani**.

Pozvao bih sve zemlje članice Komisije da na međunarodnom planu skrenu pozornost na sadašnja kršenja ljudskih prava i da upotrijebe sve dobre usluge prema poboljšanju situacije.

IZJAVA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA NAKON POSJETE ZENICI 25.04.1994. GODINE

Svi traže komentar o večerašnjem događaju. Ja ne znam šta će se zbiti večeras. Ne bih želio ni da pokušam prognozirati, s obzirom na to da su se mnogi i kod 20-tog februara prevarili u prognozi. Ali ono što sasvim sigurno znam: to je da je ova akcija mnogo zakasnila.

Cijeli slučaj sa Goraždem pokazuje da stvari moraju biti dovedene do apsurda, pa da zapadni svijet reaguje. Jer to što je u toku tamo, u Goraždu, to je neka vrsta javnog smaknuća grada pred očima čitavog svijeta. To je, eto, trebalo da se desi, pa da se konačno reagira. Plaćena je visoka, previsoka, cijena. Izgleda da se u Goraždu radi o **nekoliko stotina ubijenih i više hiljada ranjenih ljudi. Pretežno su to žene i djeca.**

No, šta je - tu je. Ipak, mi mislimo da će zahvaljujući ultimatumu Goražde biti spašeno. Na spas tog grada i ljudi u njemu u znatnoj mjeri uticaće i otpor koji Goražde pruža u posljednjih nekoliko dana. Naši branioci su se tamo trgli. Rano je, inače, da ispitujemo, da pokušamo dokučiti razloge, koji su doveli do teške krize Goražda. Meni prvo na um pada to da vjerovatno u posljednje vrijeme linije odbrane nisu bile dobro čuvane. Tamo su izgleda mnogi vjerovali da se radi o ozbiljno zaštićenoj zoni. Međutim, ona, vidite uopšte nije bila zaštićena, pa ni od naših snaga. I najzad, kad su ljudi

uvidjeli da nema šale, i da je agresor kidisao na sam grad, odbrana Goražda počela je da funkcionira onako kako i treba.

Kada se sve sagleda, mislim da je Goražde - spašeno. Bilo bi ljudski i pravično da agresor plati cijenu za ovo što je u Goraždu uradio. Ali, on ima, očigledno, izbor između toga da se povuče ili da rizikuje zračne udare. Rekao sam već da ne želim da prognoziram. Ipak, čini mi se da će se agresor povući. Bilo bi dobro da se ne povuče ne samo zbog te pravde koju sam pomenuo, već zbog toga što će se ta sredstva, vjerovatno, onda upotrijebiti na nekom drugom mjestu. Kao što je sredstva povučena iz Sarajeva vjerovatno iskoristio u Goraždu.

Zajedno sa generalom Rasimom Delićem bio sam da na licu mjesta provjerim da li možda ima nekih slabih tačaka, na kojima bi mogli očekivati neku goraždansku reprizu. General Delić ostaje na terenu i ovih dana će ići na sjeverni front, na kojem se, izgleda, sprema neka nova oluja. Svi znakovi ukazuju na to da se na tom području priprema ofanziva velikih razmjera. U stvari, da je ona već u toku. Agresor, prema našim saznanjima, na tom području, ima velike ambicije: da proširi koridor i da nas potisne s nekih vrlo važnih pozicija. Ja mislim da u tome neće uspjeti. Jer, tamo, na tom području, odbrana funkcionira cijelo vrijeme. Bio sam na prvim linijama i vidio da su dobro čuvane. **Borci su itekako motivisani da to brane i odbrane.**

OTVORENO PISMO PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA PREDSJEDNIKU REPUBLIKE HRVATSKE FRANJI TUĐMANU MAJA 1994. G.

Poštovani gospodine predsjedniče,

prije više od mjesec dana, zajednički smo potpisali Vašingtonski sporazum, koji je otvorio novu perspektivu odnosa bošnjačkog i hrvatskog naroda, kao i Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Uskoro, po usvajanju ovog političkog dokumenta prestali su međusobni sukobi a u izvjesnoj mjeri su otvorene i ceste za prolaz humanitarnih konvoja. Međutim, provedbe drugih važnih odredaba ovog Sporazuma, kao i mogućnosti koje on pruža, očigledno kasne. Ovim pismom želim da potvrdim naš interes za brzu i cjelovitu implementaciju Vašingtonskog sporazuma. Uvjeren da dijelite isti interes, molim Vas da upotrijebite Vaš nesumnjivi uticaj za hitno i efikasno sprovođenje u život ovog dokumenta.

Smatram da bez odgađanja treba da se sastanu delegacije Bošnjaka i Hrvata, sa zadatkom da predlože rješenja za sva preostala otvorena pitanja buduće Vlade i Predsjedništva, formiranje zajedničke vojne komande i dr. U prioritete, također, spada i **donošenje Programa vraćanja izbjeglica na njihova ognjišta i otvaranje svih komunikacija.**

Delegacije su se do sada dva puta sasatajale, ali važnost i obim posla zahtijevaju ne nekoliko sati, nego nekoliko

dana rada. Nakon što se usaglase prijedlozi i stavovi, trebalo bi, bez odlaganja, sazvati Skupštinu, koja bi ratificirala dogovoreno. Vjerujem da možemo računati na Vašu saradnju u suzbijanju protivnika Vašingtonskog sporazuma. Takvih, na žalost, još uvijek ima, pa, uprkos volji političkih vrhova, na terenu ne prezaju ni od barbarskih postupaka, da bi ga potkopali i situaciju vratili u stanje konflikta.

Gospodine predsjedniče, uvjeren sam, također, da bi Vaš skori dolazak u najavljenu posjetu Bosni i Hercegovini, doprinio ostvarivanju ciljeva iz ovog pisma.

Molim Vas da primite izraze mog poštovanja.

OBRAĆANJE PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA MUSLIMANIMA BOŠNJACIMA POVODOM KURBAN BAJRAMA 20. MAJA 1994. G.

Sutra je Kurban-bajram, bajram žrtava.

Stoga su danas naše misli okrenute našim žrtvama: desetinama hiljada ljudi, žena i djece, koji su, nedužni, pogubljeni na kućnom pragu.

Naše misli, u ovom času, okrenute su i svima onima koji su se digli u odbranu našeg naroda, a naša sjećanja, sa tugom i ponosom, onima koji su u ovoj teškoj i neravnopravnoj borbi pali. Zahvaljujući veličini njihove žrtve, mi već treću godinu odolijevamo svoj sili brutalne agresije.

Gorka je činjenica da **peti Bajram dočekujemo pod teretom rata,** koji nam je nametnut, iz osvajačkih i istrebljivačkih pobuda. Kao i uoči prethodnog Bajrama, **molim Boga da slabe među nama obdari snagom, kako bi izdržali, a jake ustrajnošću, kako bi dočekali** ono za šta se **bore.**

Naš cilj je pravedan mir; naše najjače oružje je istina, a naša najveća nagrada je pravda. Bog neće dozvoliti da istina izgubi ni da pravda bude poražena. Zajedno

sa nama, to uvjerenje dijele milijarde ljudi u svijetu.

Sutra, o našem velikom prazniku, siguran sam da će se svaki musliman, vjernik, pomoliti za nas ovdje u Bosni. Zamolit će Boga da pomogne bosanske borce i obasja milošću bosanske šehide.

Prije svih, to trebamo učiniti mi.

Bajram Šerif mubarek olsun.

Sarajevo, 19. maja 1994. godine

OBRAĆANJE PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA RANJENIM BORCIMA ARMIJE RBIH, UČESNICIMA HADŽA 1994. G.

B*ismillahir-rahmanir-rahim.*

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog! Uzbuđen sam i još sređujem dojmove. Već sam bio u Saudijskoj Arabiji, a sad sam prvi put na hadžu. Bio sam u Haremu i vidio Kiblu, i to je jedan nov, posve drukčiji doživljaj. Pomolimo se Allahu koji nam je omogućio da se ovdje sretnemo.. Izrazimo zahvalnost kralju Fahdu. Odmah vam moram reći da mi je žao što nismo zajedno. Teško mi je palo ovo razdvajanje, no, zbog sigurnosnih razloga, nije moguće da cijelo vrijeme budemo zajedno.

No, ja bih pošao od ihrama. **Ovaj ihram koji svi imamo na sebi, jest pokušaj ljudi da ostvare san o jednakosti. Svi smo odjeveni u isto, bijelo, skromno, čisto. I svi smo jednaki, barem na tren. Čin u kojem mnogo ljudi odjene ihram, kada postanu jednaki, to je odsanjani san ljudi. Jučer sam odjenuo ihram a jednog ću dana opet biti ovako u bijelom, položenih ruku i računa pred Bogom. Pred njega se ne ide s titulama i odijelima, već s dobrom i zlom koje je učinjeno.**

Neka ovaj hadž bude poticaj da se vratimo vjeri. Vjera je jednostavna, mogu je razumjeti i djeca i neškolovani. Vidio sam i čitao u Kur'anu: **„Vjerujte i činite dobro!“ Dakle, dvije stvari. U tome je islam. Vjerujte i činite dobro.** Borite se! Bog vam je propisao ovu borbu.

Osvjedočili smo se da je to istina. **Život je borba. Narod koji to prihvati ima šanse da opstane. Osjećam se manji od vas koji ste ranjeni, premda ni ja nikad nisam izostao s posla. I kad je na Sarajevo svaki dan padalo po dvije tisuće granata, nisam izostao sa posla. A, eto, nisam ranjen.** Borba u Bosni je borba za bosanski narod. Mi hoćemo da imamo državu, jer narod bez države to je kao obitelj bez krova nad glavom.

Mi smo odlučni da stvorimo kuću. Ako Allah da, nastavit ćemo borbu i pobjedom ostvariti taj san. U toj državi nitko nam drugi više neće diktirati i propisivati zakone. Bit će to pravna država, s jednakim pravima za sve narode. Ali, jedno je sigurno istina - u našoj će se državi poštovati Islam. Vidio sam prije nešto vremena povjerljivu prepisku između Hrvata i Srba, u kojoj piše da onaj Alija ... , da SDA ... . Svejedno je da li je bilo Alije ili nije, rata bi sigurno bilo. Ovako, znamo za što ginemo, ginemo za svoj narod, za svoju državu. U suprotnom bismo u Bosni ginuli u hrvatskim ili srpskim jedinicama. Ovako znamo za što se borimo. I još nešto: sjećanje, uspomene, po tome se kulturan narod razlikuje od urođenika. Zato mi trebamo pamtiti.

Rekao bih još nešto o hadžu. Hadž nije turizam; to nije Dubrovnik. Riječ je o teškoj obavezi koju treba obaviti. Pozivam vas na strpljenje, jer je to jedini pravi put. Na hadžu primjetismo i žene koje nisu posve pokrivene, da otvorena lica, zajedno s muškarcima, obavljaju hadž. I to jest i trebao bi biti položaj žene u društvu. Ravnopravan. Ne morate se posve držati forme.

ČESTITKA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA U POVODU HIDŽRETSKE NOVE 1415. G. 10.06.1994. G.

Novu 1415. godinu po Hidžri, naš narod dočekuje oslonjen na najdraže, bosansko tle. Ta činjenica je radosna poruka našim prijateljima, što ne ostavlja ravnodušnim ni naše neprijatelje.

U ovom času osjećamo i prazninu zbog razdvojenosti sa brojnim sunarodnicima koji su pod brutalnom prinudom napustili rodna ognjišta. **Otišli su u svijet da bi se vratili jači.** Bosna ih sve treba. **Bosna nikada nije imala više onih koji su je voljeli bez interesa.** U tome je budućnost naše zemlje, i nas samih.

Sa nadom u bolje dane, svim Muslimanima-vjernicima, čestitam Novu hidžretsku godinu.

IZJAVA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA NAKON POSJETE SLOBODNIM TERITORIJAMA JUNA 1994. G.

Nema znakova da je srpski agresor spreman za mir, pa ni privremeni. U suprotnom - to bi bilo čudo. Kada je o pregovorima riječ ovu rundu smo dobili. Moj glavni motiv, kada sam pošao na teren, je bio da se vidim sa komandantima vojske i taj susret je ostvaren u centralnoj Bosni, u jednoj vojnoj bazi, gdje sam se vidio sa svim komandantima korpusa, osim sa brigadirom Dudakovićem, koji se nalazi u Bihaću, i koji, naravno, nije mogao doći. Analizirali smo vojnu situaciju, imajući u vidu dva moguća razvoja stvari: da dođe do primirja o kojem su se vodili razgovori u Ženevi i da do takvog primirja ne dođe. Razmotrili smo obje mogućnosti i spremni smo na obje. Mogu reći da su sve strane bile zadovoljne što smo spremni i za nastavak borbi i za obustavu borbi, i to privremeno, kako je to uostalom i zaključeno.

Možda njima dobro dođe taj predah, ali mi ćemo taj predah iskoristiti za pripreme na svaku eventualnost. Nismo sigurni da su Karadžićevi srbi spremni za pravedan mir, jer nema nikakvih znakova koji bi to nagovještavali i nisam veliki optimista, iako je moja velika želja da dođemo do mira. Naravno, da izbjegnemo dalje i krvoproliće i nevolje. Ako bi došlo do tog mira to bi bilo čudo, ali naša Armija će biti spremna da dalje, ne samo brani, nego polako i oslobađa zemlju.

IZLAGANJE PREDSJEDNIKA ALIJE IZETBEGOVIĆA NA DRUGOM BOŠNJAČKOM SABORU U SARAJEVU 18. JULA 1994. GODINE

Dragi sabornici,
poštovani gosti,

počeću ovo svoje kratko izlaganje konstatacijom da je plan kontakt grupe, koji nam je ponuđen, i o kojem vi danas treba da se izjasnite - **nepravedan.** Činim to da bi i vama i sebi uštedio vrijeme i trud. Jer ovih dana neki ljudi se ubiše trudeći se da dokažu ovu svima očiglednu činjenicu. A očigledne činjenice ne treba dokazivati. Neki to čine iz ubjeđenja, vjerujući naivno da će na taj način pomoći, a neki, upravo većina njih, da bi izbjegli odgovor na pravo i mnogo teže pitanje: **Šta nam u takvoj situaciji valja činiti?**

Naravno, lakše je, pa i popularnije, ponavljati kako je Zvornik naš, kako je Foča naša, kako je sve ovo nepravda i zavjera, nego odgovoriti na pitanje: Kako da vratimo Zvornik, Foču i druga okupirana sela i gradove? Pred nama se, u stvari, nalazi pitanje: Hoćemo li šansu za vraćanje otete zemlje povećati ako na ponuđeni plan odgovorimo sa DA, ili je bolje, sa stanovišta toga cilja, ponudu, bez daljeg razmatranja, odbaciti?

Zato ovo što kanim reći neće biti razmatranje o pravdi i nepravdi, nego grub razgovor ili suhoparna analiza nekih

činjenica o tome šta mi možemo, odnosno o tome šta mi ne možemo učiniti. Trebamo li, uzimajući činjenice kakve jesu, situaciju kakva jest i svijet kakav jeste, **dati pozitivan ili negativan odgovor? Šta će se dogoditi ili kako će se stanje dalje odvijati ako damo jedan, a kako ako damo drugi odgovor?**

Molim učesnike Sabora da svoje razmišljenje i svoja eventualna izlaganja na današnjem skupu usmjere u tom pravcu. Samo tako će pomoći i dati svoj doprinos. Svako drugo razmatranje, sa stanovišta odluke koju treba da donesemo, bilo bi u ovom trenutku čisti gubitak vremena i energije.

Svoj odgovor ja ću odmah dati i pokušati obrazložiti ga. **Mislim da ponuđeni plan, uprkos svim njegovim manjkavostima, ne možemo odbiti. On jeste nepravedan i loš, ali sve opcije koje bi nastale iz našeg negativnog odgovora, a koje mi u ovom momentu možemo sagledati i dokučiti, za naš narod su lošije od njega.** Plan ne treba da odbacimo prije svega jer procjenjujemo da će ga druga strana odbiti. Zašto bi joj našim negativnim odgovorom pomogli i pružili joj mogućnost da rat nastavi, prebacujući krivicu za njegov nastavak na nas, sa svim konsekvencama koje iz toga proizilaze?

Neko će, sasvim opravdano, primjetiti da mi ne možemo biti krivi za rat, bez obzira na vrstu našeg odgovora. **Rat nam je nametnut, on je odbrambeni, pravedan, i mi ni u kojoj varijanti ne možemo biti krivi za takav rat. Ta**

tvrdnja je tačna, ali u ovom trenutku niko nije spreman da je sasluša i uvaži. Nama je sada ponuđen mir, i iza te ponude su stale sve relevantne sile svijeta, počevši od Amerike, preko Evrope do Rusije. Odbijanje ovog mira, iako je to **nepravedan mir**, za svijet znači naše opredjeljenje za ratnu opciju. Žalosno je možda što je svijet takav kakav jeste, što više poštuje silu nego pravo, ali mi taj svijet ne možemo promijeniti.

Dakle, po svoj prilici, i na žalost, rat se nastavlja. Postavlja se samo pitanje pod kojim okolnostima. To djelimično zavisi od nas. Ako se izjasnimo za mir, okolnosti se bitno mijenjaju na štetu napadača i mi imamo realne izglede da taj rat uspješno vodimo i okončamo.

Ako plan odbijemo, to će svijet tumačiti kao naše opredjeljenje za rat, koji od tog trenutka (opet po svijet), postaje građanski rat. Mnoge važne okolnosti okreću se tada protiv nas, a našim postojećim teškoćama pridružuju se nove, veoma ozbiljne. Naše ratne mogućnosti se bitno smanjuju, a naše šanse da se jednog dana vratimo u Zvornik i Foču postaju uistinu minimalne.

Ovom Saboru prisustvuju i naši istaknuti komandanti, pa će ovdje biti korisno čuti i njihove procjene.

Naravno, postoji i ona druga mogućnost, da agresor također prihvati plan i tada se krug zatvara. Da li bi to za nas bila gubitnička kombinacija? Da, bila bi to gubitnička kombinacija, ako bi ona značila pristanak na podjelu Bosne, ali to ona ne znači. Plan, jasno i nedvosmisleno, potvrđuje suvere-

nitet i integritet bosanske Države u njenim međunarodno priznatim granicama, kao i nezastarivo pravo privatne svojine i **pravo protjeranih da se vrate na svoja ognjišta**. Uz ove uvjete, nepravda ponuđenog rješenja mogla bi se vremenom izbrisati.

Cinici će primjetiti da su te proklamacije mrtva slova na papiru, a ja ću im uzvratiti pitanjem: nude li oni nešto bolje? Bosna je u ovom trenutku faktički podijeljena, a ovim planom još jednom se afirmira ustavni princip o cjelovitosti Bosne i zahtijeva od agresora da to izričito prizna. To jeste forma, ali realni ljudi znaju koliko je ta forma važna. Podsjetio bih vas da su baltički narodi, nakon 50 godina, došli do svoje slobode, jer nikad nisu formalno priznali okupaciju zemlje. U međuvremenu njihovi cinici su se ismijavali nad tim papirnatim proklamacijama baltičkih boraca za slobodu. Nakon 50 godina, forma i papiri su pobijedili, naravno uz upornu političku borbu onih koji su vjerovali u svoju pravednu stvar. Treba li sumnjati u našu upornost u sličnoj borbi i upornost onih koji su izgubili svoja ognjišta?

U međuvremenu, trebaće donijeti zakone koji će, koliko je to mogućno, normalizirati život izbjeglica. **Ne mogu ljudi u vlastitoj zemlji biti izbjeglice**. Kako je neko rekao, nisu Fočaci izgubili Foču. Svi smo mi privremeno izgubili Foču i treba da je Fočacima nadoknadimo. Izbjeglicama treba dati privremene kuće, zemlju i radna mjesta, dok se na recipročnoj osnovi svi ne vrate na vlastita ognjišta. To treba biti privremeno, ali zakonom regulirano stanje.

Ako dođe do mira, a mi ne gajimo nikakve iluzije da

će to ići brzo i lahko, to će značiti da napadač mora priznati Bosnu i Hercegovinu i povući se sa oko 20 odsto okupiranih teritorija, što uključuje 12 gradova: Bosansku Krupu, Sanski Most, Derventu, Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Brčko, Višegrad, Doboj, Kupres, Jajce, i Donji Vakuf. Ovo također znači da će se **borba za oslobođenje ostalih okupiranih teritorija morati nastaviti političkim, ne vojnim, sredstvima**. To će biti duga manevarska borba, koja će trajati godinama, pa i generacijama, ali u toj borbi realne šanse su na našoj strani. **U ratu, prednost protivnika je očita. Mislim na njegovo naoružanje i materijalne i ljudske resusrse. Vojnu ravnotežu mi uspijevamo održavati isključivo zahvaljujući moralnoj snazi našeg naroda i naše vojske.** Ali rat je prvenstveno fizički sudar i ovdje ne treba da podliježemo iluzijama niti da ih sijemo okolo.

Obrnuto, u miru stvari se obrću i naše prednosti postaju očite u istoj mjeri u kojoj su očite njihove prednosti u ratu.

Rat je njihova, mir je naša šansa.

Dakle hoćemo li htjeti, moći i znati iskoristiti prednosti koje bi nam pružio mir? U historiji nema ničeg sigurnog i garantiranog i kažu da je historija priča o događanju neočekivanih stvari.To je stoga što se u njene tokove upliće ogroman broj, često nepredvidljivih, faktora. Naša šansa je u tome što i mi možemo biti, i jesmo, jedan od tih faktora. I što budemo aktivniji, naš uticaj će biti veći. Rekao bih, stoga, da će naša borba za integraciju Bosne, zavisiti u velikoj mjeri od nas, od toga ko smo mi sami, šta hoćemo i šta možemo. Da li

mi hoćemo i možemo da od dijela Bosne koji kontroliramo, napravimo savremenu, demokratsku i slobodnu zemlju?

Da li ćemo znati da to učinimo čuvajući našu vjeru i naše tradicije? I da li ćemo znati da Bosnu razvijemo da bi u njoj ljudi našli kruha i pravde? Da li će njena svjetlost biti dovoljno jaka da osvijetli i najdalje kutove zemlje i da rastjera mrak šovinizma i mržnje, ili ćemo se i mi sami zatvoriti u tjeskobu šovinizma i mržnje? Bosna ne trpi isključivost. Ovakva kakva jest, višenacionalna i viševjerska, ona traži nekoga kome to šarenilo ne smeta. A mi smo ti kojima to ne smeta. Nama ne smetaju ni crkve ni katedrale, mi smo naučili da živimo sa ljudima koji drukčije misle i osjećaju, i smatramo to svojom prednošću.

Stoga smo mi Bošnjaci, mi muslimanski narod Bosne, predodređeni da budemo predvodnici nove integracije Bosne. Ne da bi Bosna bila unitarna država - ona to ne može biti - nego da bi bila i ostala cijela. U toj misiji, i u tom nastojanju, sigurno nećemo biti sami. Ima, hvala Bogu, još mnogo ljudi koji podjednako vole Bosnu. Neke od njih vidim sa nama danas u ovoj sali i ja koristim priliku da ih pozdravim.

Evo, to je moj odgovor i moj savjet šta bismo trebali činiti. Iznio sam i jedan broj fakata, a mnoge činjenice biće sigurno iznesene u toku rasprave što slijedi. Za fakte kažu da su glupi ili tvrdoglavi. U svakom slučaju, oni su ravnodušni na to šta o njima mislimo. Razmotrimo ih, stoga, bez srdžbe.

Hvala!

PROGLAS PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA KRAJIŠNICIMA AUGUSTA 1994. GODINE

Dragi Krajišnici!
Govori vam vaš predsjednik Alija Izetbegović.

Obraćam se vama koji ste napustili vaše domove i sada se potucate po tuđini. **Pozivam vas da se vratite vašim kućama.** Nadam se da ćete me čuti i da će ova poruka stići do vas.

Ono što je vama predstavljeno kao autonomija, bila je očigledna izdaja. **Nije svaki babo dobar babo. Ovaj „babo“ je uperio puške na svoj narod i sklopio savez sa onima koji su pobili našu braću u Prijedoru i Kozarcu, koji su izvršili neviđene zločine nad vašim rođacima i zemljacima u Keratermu i Manjači i porušili džamije po Banjaluci i širom Bosne. Sada vas ubjeđuju da su vam oni bolji prijatelji od nas. Možete li vjerovati u to?**

Učinio je Abdić sve to jer je htio samo svoju vlast u Velikoj Kladuši. Zaboravio je pri tome na narod i državu, a bez te države našem narodu nema opstanka, pa ni vama iz Velike Kladuše. To je jesno svakom normalnom čovjeku.

Razmislite o tome do čega su vas doveli Abdić i nje-

gova klika željna vlasti. Oni su izdali narod i ne mogu natrag, a vi im trebate samo kao štit. Zato vas iz dana u dan obmanjuju. Lažu vam o progonima u Velikoj Kladuši. Ne daju vam da čujete i saznate istinu.

Znajte da će vas narod u Cazinskoj krajini i vaša vojska dočekati bez prebacivanja i da nigdje niste dobrodošli osim u svojoj domovini. Nikome nije niti će biti učinjeno nasilje i nepravda. Pošaljite vašu delegaciju u Veliku Kladušu da to provjeri.

Predsjedništvo države je produžilo amnestiju do daljnjeg za sve osim dokazanih zločinaca. Niko ko nije okrvavio ruke i nije učinio zlo nevinim ljudima nema se čega plašiti. **Zločinci ne mogu natrag, ali vi možete. Vratite se vašim kućama, odmah i bez oklijevanja.** Okončajte ovo stradanje vas i vaše djece. Učinite to odmah. Poslušajte me.

Sarajevo, 26.08.1994. godine

IZJAVA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA U POVODU NAVODNOG RASKOLA SRBA I BOSANSKIH SRBA AUGUSTA 1994.G.

Milošević nije riječima učinio zlo Bosni i Hercegovini. To se zlo ne može samo riječima popraviti. Nije se radilo o verbalnom napadu, „verbalnom deliktu“ protiv Bosne i Hercegovine, da bi nekakvo izvinjenje ili izjava bili dovoljni.

Srbija, pod rukovodstvom Miloševića, izvršila je agresiju na ovu zemlju, a oni koje je on ovamo poslao i naoružao izvršili su neviđene zločine. Stoga će trebati mnogo više od riječi i pukog opredjeljenja za mir.

Trenutno se kod nas i u svijetu mnogo špekuliše o odnosu između Miloševićevog prihvatanja mirovnog plana kontakt grupe i sankcija prema Srbiji. Strogo uzevši, povezivanje ova dva pitanja je neosnovano. **Režim sankcija u krajnjoj instanci zavisi od ponašanja Karadžićevih Srba.**

Obraćamo pažnju na ovu nijansu u kominikeu sa ministarskog sastanka kontakt grupe od tridesetog juna ove godine. **Miloševićev stav je relevantan samo ukoliko ima efekta na krajnji rezultat, a to je zaustavljanje agresije na Bosnu i Hercegovinu.**

Milošević je tu agresiju započeo, on je naoružao Karadžićevu vojsku, on je ovdje postavio preko hiljadu tenkova i preko dvije hiljade artiljerijskih oruđa. Neka ih

razoruža kako ih je svojedobno naoružao i neka prizna Bosnu i Hercegovinu; neka dozvoli raspoređivanje posmatrača na granici. To su djela i konkretne stvari, a ovo što sada imamo samo su riječi.

One očito nisu dovoljne.

POZIV PREDSJENIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA SRBIMA U RBIH AUGUSTA 1994. G.

U ime Predsjedništva Bosne i Hercegovine, obraćam se vama, građanima Republike Bosne i Hercegovine, na privremeno okupiranim područjima.

Bez obzira iz kojih ste razloga ostali tamo gdje ste, **pozivam vas da se opredijelite za mir. Projekat Velike Srbije definitivno je propao. Propao je jer se zasniva na rušenju Republike Bosne i Hercegovine kao međunarodno priznate države, ali i više od toga - jer se temelji na genocidu i etničkom čišćenju.** Može li se neka državna tvorevina, bilo kakva i bilo koja, trajno zasnovati na ubijanju i protjerivanju civilnog stanovništva, rušenju bogomolja, biblioteka i bolnica?

Znate li, jesu li vas obavijestili, da su **Bosnu i Hercegovinu do sada priznale osamdeset i tri države,** među njima **sve važnije i velike zemlje svijeta,** bez izuzetka?

Svi vi, koji niste okaljali ruke krvlju nevinih, dobro ste došli. Mi vas prihvatamo kao ravnopravne građane zajedničke države, uz uvjet da se opredijelite za mir, a protiv rata.

Naša Armija, u kojoj ima i Srba i Hrvata, nije osvetnička vojska. Na njenoj zastavi lepršaju se zlatni ljiljani a ne mrtvačka glava. Naša zajednička domovina Bosna i Hercegovina ima sve uslove da napokon postane država u kojoj

će biti poštovana i zaštićena prava svih.

U međuvremenu učinite ono što ste kao ljudi dužni učiniti, **stanite u zaštitu onog malog broja preostalih Bošnjaka, Hrvata i drugih vaših komšija** u Banjaluci, Prijedoru, Sanskom Mostu, Bosanskom Brodu, Brčkom, Bijeljini, Trebinju i drugim privremeno okupiranim mjestima naše zemlje, koji su izloženi progonu. **Otkažite poslušnost onima koji vas pozivaju na nastavak rata i stradanja. Ono protiv čega je čitav civilizovani svijet, ne može proći.**

PORUKA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA ALIJE IZETBEGOVIĆA UČESNICIMA SEMINARA IMAMA BOŠNJAKA U BOŠNJAČKOJ DIJASPORI ODRŽANOM U KELNU 1994. G.

Naša vjera nalaže nam da za svoj narod i zemlju činimo najviše što možemo. **Voljeti i braniti Bosnu danas, to je islamska dužnost prvog reda; to je naš farz**. Podsjećajte Bošnjake u dijaspori da Kur'an časni upućuje ljude na pravi put. Taj je put ucrtan u samo srce čovjeka, a u srcu je mjesto i domovini.

Jedinstvo svih Bošnjaka na programu borbe za Bosnu uslov je uspjeha ove borbe. Ako postignemo jedinstvo, bićemo, uz Božiju pomoć, nepobjedivi. Uplašeni time, **dušmani pokušavaju da unesu razdor među nas.** Vaša je dužnost da se, autoritetom imama, suprotstavljate razbijanju naroda. Imajte pri tome na umu ajet iz naše svete knjige: **„Allah neće promijeniti stanje jednog naroda dok se taj narod sam u sebi ne promijeni."** Ne zaboravite da su bratska osjećanja jedino pouzdano uporište budućnosti našeg naroda u Bosni.

Uvaženi imami, draga braćo! Znam da tumačim i vaše misli i osjećaje ako kažem da ćemo svi mi ostati sa našim narodom i podijeliti s njim dobro i zlo. Sa tim mislima želim vam uspjeh u vašoj časnoj misiji, i molim Boga da nam svima pomogne.

IZJAVA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA O PROVOĐENJU VAŠINGTONSKOG SPORAZUMA SEPTEMBRA 1994.G. U LISTU „SLOBODNA DALMACIJA"

Ozbiljnost situacije zahtijeva da budem sasvim otvoren: Federacija je dogovor između dviju strana, bošnjačke i hrvatske. Bitnih pomaka u implementaciji dogovorenog nema. Neko je kriv. Tvrdim da krivnja nije na strani Bošnjaka. Uporedit ću stanje na teritoriju koji kontrolira HVO, zapravo, navest ću neke činjenice pa prosudite sami.

Na našem teritoriju slobodno djeluje Crkva, Napredak, Karitas i sve hrvatske političke stranke, uključujući i HDZ, a slobodno se kreću čak i HVO i njegova vozila sa svojim oznakama. Dužnosnici iz hrvatskog korpusa stoluju u Sarajevu, slobodno putuju Bosnom. Komandant korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine raportira predsjedniku Zubaku, a HDZ se sprema da održi Glavnu izbornu skupštinu u Varešu, koji je pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Otidite sad u Grude., Široki Brijeg, Čapljinu ili Stolac i upitajte za SDA, Merhamet, Preporod ili bar za hodžu i džamiju. Nećete ništa naći od toga. Možete li zamisliti da na primjer SDA održi svoj kongres u Stocu, koji je bio grad sa izrazito muslimanskom većinom.

Naši ljudi i vozila lakše prolaze austrijsku i njemačku granicu nego punkt južno od Mostara, na ulazu u teritorij

pod kontrolom HVO-a. A **HVO je zadržao pod kontrolom** sve **granične prijelaze na putevima iz Hrvatske u Bosnu i prisvojio sav prihod od carine, što su golema sredstva.** Tim novcem, koji je zajednički, on plaća svoje vojne i civilne strukture, itd. Jedino što sigurno znam jeste to da ovako više ne može.

Ne putujem odavno van jer ne vidim mnogo koristi od toga. Svi su naši problemi unutra. Ipak, otputovati ću u Hrvatsku i Ameriku, jer su te dvije zemlje potpisnice ugovora o Federaciji. Želim predsjednika Tuđmana i Klintona upitati jesu li mislili ozbiljno kada su potpisivali taj dokumenat. Mislim da ću dobiti pozitivan odgovor, a onda ćemo ići dalje.

IZJAVA PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA POVODOM PLANIRANE POSJETE PAPE SARAJEVU SEPTEMBRA 1994.G.

Siguran sam da je on jedan od najvećih ljudi ovoga vijeka. Njegovu riječ sa pažnjom slušaju ne samo obični ljudi kojima je najčešće upućena, nego i moćnici, svjesni toga da je ne smiju ignorisati.

Dolazak Pape Vojtile na čelo Crkve i njegova ranija djelatnost, kao poljskog kardinala, dali su snažan podsticaj za slobodu u svijetu i ubrzanju pada totalitarnog režima.

Imponirale su Papine zapažene posjete svim mjestima ljudskog stradanja i riječi ohrabrenja i nade koje je u tim prilikama upućivao poniženima i onima koji pate. I ova njegova skora posjeta Sarajevu je, u stvari, posjeta svjetskoj prijestolnici bola i otpora. Ta posjeta je veliki dan za Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu. Svi njeni građani, bez razlike na vjeru, primaju je kao znak priznanja za dostojanstvo i hrabro suočavanje sa svim izazovima i nevoljama kroz koje su prošli.

Imao sam čast da se u dva maha susretnem sa Papom Ivanom Pavlom Drugim. Zadržavam svoje iskreno i duboko poštovanje za ovog, uistinu velikog, čovjeka.

GOVOR PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBIH ALIJE IZETBEGOVIĆA NA 49. ZASJEDANJU GENERALNE SKUPŠTINE UJEDINJENIH NARODA U NJUJORKU SEPTEMBRA 1994. G.

Stradanje naroda Bosne i Hercegovine ušlo je u trideseti mjesec i spada u najkrvavije u ljudskoj istoriji. U početku to i nije bio rat, nego napad dobro naoružane armije na goloruki narod. **Rezultati ove neravnopravne borbe su sedamdeset posto okupirane teritorije Republike Bosne i Hercegovine, preko dvije stotine hiljada ubijenih civila, preko milion stanovnika protjeranih sa svojih ognjišta, na stotine porušenih gradova i sela. To je bio rat vojske protiv civila, praćen genocidom i do tada neviđenim rušenjem kulturnih i vjerskih objekata.** Svijet nije na odgovarajući način odgovorio na ovo barbarstvo.

Naš narod, suočen sa prijetnjom da bude uništen, odlučio je da se brani. Ali, tada se suočio sa novim apsurdom: našao je svoje ruke vezane. Naime, prije nego je počeo rat OUN je donijela odluku o zabrani uvoza oružja, za čitavo područje bivše Jugoslavije. Sve se promijenilo. Došao je rat, pojavili su se napadači, ali, isti **embargo na uvoz naoružanja ostao je na snazi, kao da se u međuvremenu nije ništa dogodilo.** Pravda se pretvorila u nepravdu, jer su napadači imali oružje. Gomilali su ga četrdeset godina, a žrtva je bila i ostala nenaoružana. Ostala je vezanih ruku.

Rezolucija o embargu na oružje pretvorila se u svoju suprotnost. Unatoč svemu, Bosna i Hercegovina se opredije-

lila za mir. Prihvatili smo očigledno nepravičnu mirovnu ponudu, da bi se okončao rat. Znajući dušu Bosne, vjerovali smo, a i sada vjerujemo da je mir spasava. **To što mi nazivamo Bosnom nije samo parče zemlje na Balkanu. Za mnoge od nas Bosna nije samo domovina. Bosna je ideja. To je vjera da ljudi različitih vjera, nacija, kulturnih tradicija mogu živjeti zajedno.** Ako se dogodi da ta ideja bude zauvijek pokopana i ako taj san o toleranciji među ljudima na ovim prostorima ode u nepovrat, bit će krivi oni koji svojim topovima već trideset mjeseci ubijaju Bosnu, ali ne manje i mnogi moćnici u svijetu koji su mogli da pomognu, a odbili su to da učine.

Već tri mjeseca u toku je novi val etničkog čišćenja. Hiljade civila, čija je jedina krivica što nisu Srbi, protjerano je iz njihovih domova u Banja Luci, Bijeljini, Janji, i drugim gradovima pod kontrolom Karadžićeve vojske.

Dugo sam odbijao, i još uvijek odbijam, da povjerujem u teorije zavjere, tj. u objašnjenje da se sve ovo događa Bosni i Hercegovini, jer tu živi Bošnjački narod, i jer neke mračne sile guraju Srbe na uništenje bosanskih Muslimana. Posljednji događaji u vezi sa planom Kontaktne grupe dali su pristalicama teorije zavjere dodatni argument; ponuđeno je mirovno rješenje za Bosnu i Hercegovinu iza kojeg je stalo pet velikih međunarodnih sila, a time i velika većina međunarodne zajednice. **Jasno je rečeno da će strana koja odbije ovaj plan biti kažnjena, a ona koja ga prihvati biti zaštićena. Dogodilo se, međutim - obrnuto! Srbi su odbili**

plan i za to su nagrađeni suspenzijom sankcija. Mi smo prihvatili plan i bili smo kažnjeni potpunom blokadom Sarajeva.

Prije dva dana izašao sam iz Sarajeva. Nisam izašao avionom jer je aerodrom zatvoren. Izašao sam nekim šumskim putevima koji su stalno pod vatrom i na kojima ljudi svakodnevno ginu. **Već danima u gradu nejma struje, vode i plina. Grad je potpuno blokiran i bukvalno umire. Ništa nije poduzeto.**

Ja, naravno, nisam preduzeo ovaj dugi i naporni put od Bosne do Amerike samo da bih vam iznio činjenice koje su većini vas uglavnom poznate. Mi u Bosni vjerujemo da dobro i pravda, uprkos svim teškoćama, ne mogu biti poraženi. Mi ne gubimo vjeru da svijet može biti bolji i da treba raditi i pokušavti uvijek ponovo. Sa tim uvjerenjem sam došao da vam govorim i da vam iznesem naše prijedloge, uprkos svim našim razočarenjima i frustrcijama.

Od ove Skupštine i Savjeta sigurnosti mi tražimo:

1.) Da **sprovede sve rezolucije** koje je Savjet sigurnosti OUN donio o Bosni i Hercegovini;

2.) Da **preduzme mjere efikasne kontrole granica** između Srbije i Crne Gore, s jedne, i Bosne i Hercegovine, s druge strane, da bi spriječio ili na vrijeme otkrio transport trupa, oružja i vojne opreme preko ove granice;

3.) Ukoliko se ovi transporti otkriju, da odluku o suspenziji nekih sankcija protiv Srbije (Rezolucija Savjeta bezbjednosti broj 943) bez odlaganja ukine i **uvede pooštrene sankcije iz plana Kontakt-grupe od jula 1994. godine**;

4.) Da nikakvo **daljnje ublažavanje sankcija** prema Srbiji i Crnoj Gori **ne dopuste, sve dok ove zemlje ne priznaju Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku**;

5.) Da bez oklijevanja donesu rezoluciju kojom se **pojačava zaštita i proširenje zona sigurnosti** iz Rezolucije Savjeta bezbjednosti 824 i 835, a uskladu sa obavezama iz tačke šest , Plana Kontakt-grupe;

6.) Da donesu odluke kojima će se **spriječiti davljenje Sarajeva.** U okviru ovih mjera treba predvidjeti **otvaranje grada** duž sjeverne komunikacije (put i cesta), **stvaranjem demilitarizovanog pojasa** od dva i po kilometra sa jedne i druge strane ovih saobrćajnica. U demilitarizovanom pojasu mogu ostati samo trupe i policija Ujedinjenih nacija. Moguća upotreba sile protiv davljenja Sarajeva predviđena je tačkom četiri, Odluke NATO-a od 9. februara 1994. godine.

Uz gornje uvjete, i **uz uvjet da UNPROFOR nastavi da vrši svoju misiju,** Vlada Bosne i Hercegovine bi bila spremna da prihvati novu, modifikovanu formu za problem embarga na oružje. Naime, **mi bismo naš zahtjev za skidanje embarga ograničili samo na donošenje formalne odluke,** odnosno, njene konsekvence odložili na šest mjeseci. U ovom slučaju trupe UN mogle bi da ostanu u Bosni i Herce-

govini, Kontakt-grupa bi ispunila svoje obećanje, a Karadžićevim Srbima bi bila upućena jasna poruka.

Želim na kraju na glasiti naša dva glavna opredjeljenja:

1.) **Naš neopozvi cilj je demokratska Bosna i Hercegovina u njenim međunarodno priznatim granicama i** sa **nacionalnim, vjerskim i političkim pravima za sve njene građane. U takvoj Bosni Srbi mogu imati sva prava do najvišeg stepena autonomije, ali ne mogu imati državu u državi.**

2.) Smatram da, **kao i svaki narod, imamo neotuđivo pravo na samoodbranu.** Stoga, ako se iz bilo kojih razloga ne prihvati naš kompromisni prijedlog o embargu na oružje, **mi ćemo tražiti od naših prijatelja da ovaj embargo omah podignu, pa i unilateralno.**

Završavajući izlaganje, **koristim se prilikom da zahvalim svim prijateljima Bosne koji podržavaju njenu borbu za opstanak i slobodu.**

... To što mi nazivamo Bosnom nije samo parče zemlje na Balkanu. Za mnoge od nas Bosna nije samo domovina. Bosna je ideja. To je vjera da ljudi različitih konfesija, nacija, kulturnih tradicija, ... mogu živjeti zajedno ...

Alija Izetbegović (NA 49. ZASJEDANJU GENERALNE SKUPŠTINE UN SEPTEMBRA 1994. G.)

KRATKA BIOGRAFIJA

Alija Izetbegović je rođen 8. augusta 1925. godine u Bosanskom Šamcu. Po zanimanju je diplomirani pravnik. Odrastao je i školovao se u Sarajevu. Bio je pripadnik organizacije ***Mladi muslimani***, zbog čega ga je već 1946. godine tadašnji komunistički režim osudio, presudom Vojnog suda u Sarajevu, na tri godine lišavanja slobode sa prinudnim radom i dvije godine gubljenja građanskih i političkih prava.

Po izlasku na slobodu nastavlja aktivno bavljenje pisanjem i političkim radom. Autor je niz značajnih naslova, među kojima treba posebno istaći djela: ***„Islamska deklaracija“***, ***„Problemi islamskog preporoda“*** (zbirka), te knjigu ***„Islam između istoka i zapada“***.

Zbog svoga islamskog političkog angažmana, sukob sa komunističkim režimom ponovo kulminira 1983. godine u poznatom političkom procesu nazvanom ***Sarajevski proces***, kada je, u grupi od trinaest istaknutih muslimanskih intelektualaca, kao prvooptuženi, pritvoren 24. marta 1983. godine i zatim osuđen na četrnaest godina zatvora. Oslobođen je krajem 1988. godine, skupa sa niz drugih političkih zatvorenika, ranije osuđenih za verbalni delikt.

Početkom 1990. godine pokreće inicijativu za formiranje ***Stranke demokratske akcije***, prve političke organizacije koja će masovno okupiti muslimanski Bošnjački narod,

nakon pedeset godina jednopartijskog sistema. Propast komunističkog sistema, raspad Jugoslavije, nacionalna homogenizacija u susjednim republikama, te probuđeni velikodržavni apetiti Srbije i Hrvatske, oživjeli su stare planove uništenja Bošnjaka muslimana i podjele Republike Bosne i Hercegovine. Stranka demokratske akcije, kao vodeća politička snaga i pobjednička politička partija na prvim demokratskim izborima u Republici Bosni i Hercegovini, i njen prvi predsjednik Alija Izetbegović, izabran na tu funkciju u maju 1990. godine, odigrali su presudnu ulogu u pripremama za odbranu od agresije koja je ubrzo uslijedila.